

Sisekaitseakadeemia

Sisejulgeoleku instituut

Mari-Liis Mänd

KAITSETAHTSE SEOS RIIGIKAITSEÕPETUSEGA
TALLINNA GÜMNAASIUMITE NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja:

Shvea Järvet, MA

Tallinn 2013

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Sisejulgeoleku instituut	Kuu ja aasta: mai 2013
Töö pealkiri: Kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega Tallinna gümnaasiumite näitel	
Töö autor: Mari-Liis Mänd	Olen nõus oma magistritöö kättesaadavaks tegemise eest elektroonilises keskkonnas.
Allkiri:	
Lühikokkuvõte: Magistritöö on kirjutatud eesti keeles, võõrkeelne kokkuvõte inglise keeles. Töö maht on 103 lk, millest põhiosa moodustab 84 lk ja 19 lk lisad. Magistritöö kirjutamisel on kasutatud 84 erinevat eesti, inglise- ja saksakeelset allikat. Töö sisaldab 5 tabelit, 17 joonist ja 5 lisa. Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada julgeolekuteooriate ja kaitsetahte teoreetilised lähtekohad, kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega ning saadud tulemuste põhjal esitada ettepanekud Kaitseministeeriumile riigikaitseõpetuse edasiseks arendamiseks ning populariseerimiseks. Magistritöö eesmärgi saavutamiseks ja uurimisülesannete täitmiseks kasutati uurimisstrateegiana kaardistavat uuringut (<i>survey</i>). Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud ankeetküsitlust ning uuringu valim moodustati eesmärgistatud valimi meetodil. Uuring viidi läbi 24 Tallinna gümnaasiumi riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilase seas. Põhiuuringule eelnes ühes valimisse kuulunud koolis pilootuuringu läbiviimine. Uuringu tulemusena analüüsiti riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste suhtumist kaitsetahtesse ning kahe grupi kaitsetahte taseme erinevusi, et saada sisend Kaitseministeeriumile riigikaitseõpetuse arendustegevuse tõhustamise ettepanekute tegemiseks. Kvantitatiivne analüüs tehti kirjeldaval ja üldistaval meetodil ning andmete esitamiseks kasutati statistiliste andmete graafilist esitamist. Magistritöö uuringu tulemuste analüüs, järeldused ning nendest tulenevad ettepanekud on esitatud töö teises peatükis. Olulise tulemusena selgus, et riigikaitseõpetust õppinud õpilaste kaitsetahte on kõrgem kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste kaitsetahte. Samuti näitavad tulemused, et riigikaitseõpetust vabatahtlikult õppinud õpilaste kaitsetahte on kõrgem, kui riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud õpilaste kaitsetahte. Magistritöö teoreetilisele baasile ja uuringu tulemustele põhinedes, defineeriti kaitsetahte mõiste. Magistritöö tulemina esitab autor omapoolsed ettepanekud riigikaitseõpetuse populariseerimiseks ja arendustegevuse tõhustamiseks ning toob välja suunised valdkonna edasiuurimiseks.	
Võtmesõnad: riigikaitseõpetus, kaitsetahte, patriotism, julgeolekuteooriad, kaardistav uuring, julgeolekupoliitika	
Võõrkeelsed võtmesõnad: national defence course, defence will, patriotism, security theories, survey, security policy	
Säilitamise koht:	
Kaitsmisele lubatud	
Sisejulgeoleku instituudi juhataja Annika Talmar-Pere	Allkiri:
Vastab magistritöö nõuetele	
Juhendaja: Shvea Järvet	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. JULGEOLEKUTEORiate JA KAITSETAhte TEOREETILISED ALUSED	7
1.1. Julgeolekuteooriate ülevaade ja analüüs.....	7
1.2. Riigikaitse olemus ja kaitsetahte teoreetiline käsitlus	14
1.3. Eesti julgeolekupoliitiliste alusdokumentide analüüs.....	22
1.4. Valikaine riigikaitseõpetus olemus.....	26
2. RIIGIKAITSEÕPETUSE LÄBIMISE JA KAITSETAhte TASEME VAHELINE SEOS.....	32
2.1. Uurimismetoodika ja valim	33
2.2. Uurimistulemused ja analüüs.....	39
2.3. Ettepanekud riigikaitseõpetuse arendamiseks ja populariseerimiseks.....	65
KOKKUVÕTE	73
SUMMARY.....	76
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	77
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	84
LISA 1. Ankeetküsimustik riigikaitseõpetust õppinud õpilastele.....	85
LISA 2. Ankeetküsimustik riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastele.....	89
LISA 3. T-testide arvutamise andmed.....	92
LISA 4. Riigikaitseõpetust õppinud õpilaste vastused küsimusele „Mida tähendab Sinu jaoks kaitsetahte?“	94
LISA 5. Riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste vastused küsimusele „Mida tähendab Sinu jaoks kaitsetahte?“	99

SISSEJUHATUS

Riigi julgeolek ja selle tagamine on oluline igale riigile ning seetõttu koostatakse tegevuskavasid ning strateegiaid, mis loovad riigi julgeolekule ühtse aluse. Eesti julgeolekupoliitika alustes (2010:13) on öeldud, et riigikaitse tervikliku arendamisega tagatakse rahva kaitsetahe ning riigi julgeoleku ja kaitsetahte tugevdamisel on tähtis osa vabatahtlikkusel põhineval riigikaitsetegevusel. Ka riigikaitse strateegias (2010:5) on välja toodud, et riigikaitse alus on rahva tugev kaitsetahe. Mõlemas dokumendis on rõhutatud iseseisva esmase kaitsevõime olulisust, kuna ainult see tagab Eestile kollektiivkaitsesüsteemi tõhusa toimimise. Eelnimetatud julgeoleku alusdokumentidele toetudes võib järeldada, et esmase kaitsevõime tagamine on otseselt seotud rahva kaitsetahtega.

Käesolev töö on **aktuaalne**, kuna kaitsetahte mõistet ei ole Eestis üheselt määratletud. Eesti julgeolekupoliitika alustes (2010) ja riigikaitse strateegias (2010) on aga välja toodud rahva kaitsetahte kasvatamise olulisus, kuna see on eelduseks esmase kaitsevõime rakendumisele ning aluseks riigi kollektiivkaitsesüsteemi tõhusale toimimisele.

2012. aasta oktoobris ja 2013. aasta märtsis Eestis korraldatud uuringu „Avalik arvamus ja riigikaitse“ (2012; 2013) tulemustest nähtub, et rahva kaitsetahe on kasvanud. Rahvusvahelise Kaitseuuringute Keskuse 2007. aasta uuringust „Arvamused Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust“ selgub, et üldhariduskoolis õppimise aeg on üks peamisi perioode noortes kaitsetahte tekitamiseks. Üks võimalus kasvatada kaitsetaht on läbida gümnaasiumiastmes valikainena õpetatav riigikaitseõpetuse kursus.

Valikaine „Riigikaitse“ (edaspidi: riigikaitseõpetus) on gümnaasiumi riikliku õppekava lisaga 9 kinnitatud valikaine, millega soovitakse panna alus Eesti riigikaitse põhimõtete mõistmisele, kujundada kodanikuteadlikkust ja valmisolekut vajaduse korral Eestit kaitsta. (Gümnaasiumi riiklik õppekava, lisa 9, vastu võetud Vabariigi Valitsuse määrusega 6.01.2011; edaspidi: Riigikaitseõpetuse ainekava). Kaitsetahte ja selle kasvatamise uurimine riigikaitseõpetusele toetudes on teaduse seisukohalt ning Eesti julgeolekupoliitika aluseid arvesse võttes väärtuslik, luues tähenduse mõistele, mis on Eesti julgeoleku ja riigikaitse alustala. Eesti julgeolekupoliitilistes dokumentides tuuakse rahva tugev kaitsetahe välja kui iseseisva kaitsevõime alus, kuid kaitsetahte mõiste ei ole defineeritud. Samuti nähakse riigikaitseõpetuse läbimist ühe kaitsetahte kasvatamise võimalusena, kuid riigikaitseõpetuse ja kaitsetahte vahelist seost ei ole varem põhjalikult uuritud.

Eelnevat arvesse võttes püütakse magistritöös leida vastus **uurimisprobleemile**, kuivõrd riigikaitseõpetuse kursuse läbimine tõstab noorte kaitsetahtet. Magistritöö uuringu tulemuste tõlgendamiseks on kaitsetahte mõiste defineerimine vajalik.

Magistritöö **eesmärgiks** on välja selgitada julgeolekuteooriate ja kaitsetahte teoreetilised lähtekohad, kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega ning saadud tulemuste põhjal esitada ettepanekud Kaitseministeeriumile riigikaitseõpetuse edasiseks arendamiseks ning populariseerimiseks.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised **uurimisülesanded**:

- analüüsida julgeolekuteooriate ja kaitsetahte teoreetilist käsitlust ning Eesti julgeolekupoliitilisi dokumente, et saada teoreetiline alus kaitsetahte mõiste lahtiseletamiseks ning anda ülevaade valikaine riigikaitseõpetus olemusest;
- analüüsida riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste suhtumist kaitsetahtesse ning kahe grupi kaitsetahte taseme erinevusi, et saada sisend riigikaitseõpetusega seotud arendustegevuse tõhustamise ettepanekute tegemiseks Kaitseministeeriumile;
- sõnastada ettepanekud Kaitseministeeriumile, kuidas valikaine riigikaitseõpetus viia võimalikult paljude Eesti koolide õpilasteni ning anda sisend riigikaitseõpetuse arendamise tegevusprogrammi aastateks 2014-2018.

Käesoleva magistritöö **uurimisstrateegiaks** on kaardistav uuring (*survey*). Esimeses uurimisülesandes tooduga luuakse teoreetiline baas uuringu läbiviimiseks ning kuna magistritöö eesmärgist tulenevalt on vajalik välja selgitada seosed, võimaldab kaardistav uuring teoreetilist käsitlust ja uuringu korraldamist arvestades parimal viisil töö eesmärgi saavutamiseni jõuda.

Töö esimene peatükk annab ülevaate teoreetilisest teemakäsitlusest; selle neljas alapeatükis käsitletakse esimeses uurimisülesandes püstitatut. Analüüsitakse julgeolekuteooriaid ja kaitsetahte olemust ning tuuakse välja nende seos Eesti julgeolekupoliitika alusdokumentidega. Avatakse valikaine riigikaitseõpetus olemus, selgitatakse selle eesmärki ja õpiväljundeid ning võrreldakse riigikaitseõpetuse korraldust teiste Euroopa riikide koolisüsteemidega. Käesolevas töös on kasutatud õigusaktide 01.04.2013 seisuga redaktsioone.

Magistritöö teine peatükk ehk empiiriline osa tugineb autori koostatud poolstruktureeritud ankeetküsimustikest saadud andmetele. Kuna uuring keskendub riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste vastuste võrdlemisele, koostas autor vastavalt respondentide rühmale kaks ankeetküsimustikku. Eesmärgistatud valimi meetodil moodustati uuringu valim, kuhu kuulusid 30 Tallinna gümnaasiumi õpilased. Eetilistel kaalutlustel pöörduti uuringu tegemiseks loa saamiseks e-kirja teel koolijuhtide poole. Nõusoleku uuringus osalemiseks andsid 28 gümnaasiumi direktorid.

Uuringu tulemusena laekus 630 korrektselt täidetud ankeeti, millest 287 moodustasid riigikaitseõpetust õppinud ning 343 riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste vastused. Saadud andmete põhjal analüüsitakse riigikaitseõpetuse kursuse läbimise ja mitteläbimise seoseid õpilaste kaitsetahte tasemega, tuuakse välja riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste suhtumise erinevus sellesse õppeainesse ning võrreldakse kahe respondentide rühma erinevusi kaitsetahte mõiste defineerimisel.

Kvantitatiivne analüüs tehti kirjeldaval ja üldistaval meetodil ning andmete esitamiseks kasutati statistiliste andmete graafilist esitamist. Uuringu tulemuste analüüsi ja tehtud järelduste sünteesi põhjal esitatakse ettepanekud Kaitseministeeriumile riigikaitseõpetusega seotud arendustegevuseks, mille abil on võimalik riigikaitseõpetust populariseerida ning õpilaste kaitsetahtet kasvatada.

Riigikaitseõpetusega seonduvaid uuringuid autorile teadaolevalt teistes riikides tehtud ei ole, kuna Eestis õpetatavale riigikaitseõpetusele analoogset õppeainet teistes riikides ei õpetata. Eestis on riigikaitseõpetuse hoiakute ja riigikaitseõpetuse teemal 2001. aastal Tallinna Ülikoolis kaitsnud magistritöö Ramon Loik. Rohkem teadustöid riigikaitseõpetuse seostest kaitsetahtega autorile teada ei ole. Riigikaitseõpetusega seonduvaid magistritöid on kaitsnud Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustes ja Tallinna Ülikoolis, kuid nende tööde fookus ei ole suunatud riigikaitseõpetuse ja kaitsetahte vahelistele seostele. Samuti ei ole autorile teada kaitsetahte teoreetilisi aluseid käsitlevaid teadustöid. Kaitsetahte teoreetilisi aluseid on Eestis 2008. aastal ajakirjas Sõdur käsitlenud Erik Reinhold.

Kaitseministeeriumi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel ning Rahvusvahelise Kaitseuuringute Keskuse korraldusel on riigikaitseõpetust puudutavaid uuringuid korraldatud neljal korral. Lisaks viiakse alates 2001. aastast igal aastal kaks korda läbi uuringut „Avalik arvamus ja riigikaitse“, mille tulemused kajastavad muu hulgas Eesti rahva suhtumist riigikaitseõpetusse.

1. JULGEOLEKUTEOORIADE JA KAITSETAHTE TEOREETILISED ALUSED

Riikidel on nende geograafilistest, riigikorralduslikest ja poliitilistest eripäradest tulenevalt erinev, iga riigi olukorra ja vajadustega sobiv julgeoleku- ja kaitsepoliitika. Rahvusvaheliste suhete kujunemise käigus on tekkinud mitmesuguseid julgeolekuteooriaid, mida on võimalik võtta riigi julgeolekupoliitika aluseks. Käesoleva töö alapeatükis 1.1 antakse ülevaade peamistest julgeolekuteooriatest ja tuuakse välja nende seosed töö uurimisprobleemiga ning Eesti julgeolekupoliitika alusdokumentidega. Alapeatükis 1.2 selgitatakse riigikaitse olemust ning kaitsetahte teoreetilisi aluseid. Alapeatükis 1.3 analüüsitakse Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika alusdokumente ning tuuakse riigikaitse laia käsitluse kaudu esile sisejulgeoleku ja riigikaitse vaheline seos. Kuna magistritöös analüüsitakse riigikaitseõpetuse ja kaitsetahte vahelist seost, antakse alapeatükis 1.4 ülevaade riigikaitseõpetuse olemusest, eesmärgist, õpiväljunditest ning tuuakse välja teiste riikide kogemused sarnase õppeainega. Kirjeldatud teoreetiline baas on aluseks ankeetküsimustike väljatöötamisel, uuringutulemuste tõlgendamisel ning tulemuste põhjal järelduste ja ettepanekute koostamisel.

1.1. Julgeolekuteooriate ülevaade ja analüüs

Eesti Vabariigi põhiseaduse esimene § on otseselt seotud riigi julgeoleku ja selle kaitsega, sätestades, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas ning et iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ning võõrandamatu. Eesti on suveräänne riik ning selle kaitsmine on iga kodaniku kohus. (Eesti Vabariigi põhiseadus, 28.06.1992; edaspidi: Põhiseadus)

Eelnevast tulenevalt on iseseisva riigi toimimiseks oluline tagada selle julgeolek ja kaitse. Eesti keele seletav sõnaraamat (Langmets jt 2009) annab termini „julgeolek“ vasteks *kaitstus ohtude vastu* ning Eesti õigekeelsussõnaraamat (Erelt, Leemets, Mäearu ja Raadik 2006) *ohutus, julgestatus*. Ken Booth (2013) defineerib julgeolekut samuti kui turvatunnet.

Enamasti käsitletakse mõistet „julgeolek“ seonduvalt riigiga, milles selle elanikud end turvaliselt ja kaitstult võivad tunda. See tähendab, et riiki ja selle poliitilist autonoomsust ei ähvarda väline oht (Magenheimer 2001:10). Buzan (2011:369-373) on välja toonud

Julgeoleku viis haru, milleks on poliitiline, sõjaline, majanduslik, ühiskondlik ja keskkonna julgeolek. Riigi kaitsmise kontekstis on enim käsitlust leidnud julgeoleku sõjaline aspekt, mis tähendab, et riik kasutab ohu korral enda kaitseks jõudu. Ka käesoleva magistritöö raames käsitletakse julgeoleku mõistet riigi kaitsmise kontekstis.

Julgeolekuteooriaid on rahvusvahelistes suhetes viimastel aastakümnetel palju juurde tekkinud, mistõttu pilt julgeoleku teoreetilisest käsitlusest on mõnevõrra hägustunud (Luht 2012:2). Brown ja Ainley (2005:3) leiavad, et teooriate paljusus tuleneb sellest, et rahvusvahelistel suhetel ei ole objektiivselt lahti seletatud definitsiooni.

Järgnevalt antakse ülevaade peamistest klassikalistest ja kriitilistest teooriatest, tuuakse välja nende seos magistritöö uurimisprobleemiga ning analüüsitakse nende seostumist Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika alustega.

Realismi tunnusteks ja eeldusteks on pessimistlik suhtumine inimese loomusesse, riigi julgeoleku kõrgelt väärtustamine, veendumus, et rahvusvahelised suhted on konfliktised ning rahvusvahelised konfliktid lahenevad vaid sõjaga (Jackson & Sørensen 2010:59). Lebow (2010:59) toob esile, et realismi teooria kohaselt on valitsus vajalik selleks, et tagada ühiskonnasisene kord ja julgeolek. Klassikalisteks realistideks olid Thucydides, Machiavelli ja Hobbes ning nende ühisteks põhiväärtuseks olid poliitiline ellujäämine ning turvalisus ja rahu (Jackson & Sørensen 2010:65).

Realism kui teoreetiline alus domineeris kogu külma sõja vältel, kuna see andis sõjale lihtsa, kuid mõjuva seletuse. Klassikalised realistid lähtusid seisukohast, et riikide eesmärk on domineerida teiste riikide üle ning sellised tõekspidamised võimaldasid neil sõdu pidada. Seetõttu pidi julgeolek olema ka rahumeelsete riikide eesmärk. Realismi kitsaskohaks on asjaolu, et maailma majanduses toimuvate muutuste ja riikidesiseste ümberkorralduste seletamisel jääb see teooria nõrgaks. (Keohane 2002:6-7)

Kontrastiks realismile eiras Kenneth Waltzi välja arendatud neorealism inimloomust ning keskendus rahvusvahelise süsteemi toimimisele. Kuna süsteem on anarhiline, peab iga riik enda julgeoleku eest võitlema. (Walt 1998; Waltz 2008) Neorealism muudab realismi, kujundades ümber kaks alustõde, millest esimese kohaselt võib teooria lisaks riikidele kui rahvusvahelise poliitika kujundajatele hõlmata ka riigisiseseid ja rahvusvahelisi organisatsioone ning teise kohaselt ei pea riikide võim ja mõju domineerima teiste huvide üle (Keohane 1983:215).

Liberalism vastandub realismile väites, et riigid ei ole oma julgeoleku pärast pidevas hirmus, vaid rahule orienteeritud (Morgan 2000:56). Teooria keskmes on indiviid ja indiviidide kollektiivid, nagu riik, korporatsioonid ja organisatsioonid, ning neid iseloomustavaks jooneks on omavaheline koostöö. Liberalistide optimism tuleneb kaasaegse riigi tekkest, mis on seotud modernismi ja sellega kaasnevate muutustega ühiskonnas. (Jackson & Sørensen 2010:97) Liberalismi normid on võrreldes realismiga moraalsemad ja humansemad, kuna rahvusvaheliste suhete keskmes on indiviid. Liberalism on olemuselt viljakam, tuues välja aspektid, mida realismi teooria ei kätke. Samal ajal on liberalism üsna suutmatu selliste konflikte seletamisel, mis ei ole liberalistliku teooria järgi ratsionaalsed. (Luht 2012:54-55)

Neoliberalistliku koolkonna asutajad on Robert Keohane ja Joseph Nye. Nende kolmest põhiteesist esimese kohaselt on riigid omavahel seotud ja rahvusvahelistes suhetes domineerivaimad osalised, teise kohaselt on jõud poliitilistes suhetes tõhus instrument ning kolmas eeldab, et rahvusvahelises poliitikas kehtib hierarhia. (Keohane & Nye 1977:23) Kontrastiks realismi pessimistlikule arusaamale globaalsest poliitikast, väidab neoliberalism, et riikidel on nüüd rohkem ühiseid huve ning suurem võime seda tunnistada. Neoliberalismi eesmärk on mõista, kuidas rahvusvahelised institutsioonide koostööd soodustada, säilitada ning süvendada. (Sterling-Folker 2010:132)

Kuna eelkirjeldatud teooriad ei suuda julgeolekut ja selle arengut lahti seletada, on loogiline, et nende kõrvale tekib uusi teooriaid (Luht 2012:57). Smith (2000:74) toob välja vajaduse julgeolekut lahti mõtestada. Ta liigitab julgeolekuteooriad ja nende viljelejad järgmiselt: alternatiivse kaitse teooria, konstruktivistlik teooria, Kopenhaageni koolkonna julgeolekustamise teooria, kriitiline teooria ja feministlik teooria (Smith 2000:77-97).

Alternatiivse kaitse teooria sai alguse 1982. aastal Olof Palme komisjonist, kus tõdeti, et riikide julgeoleku tagamine ei saa toimuda üksteise arvel, vaid peab toimuma ühiste pingutuste abil. (Booth 1990:35). Antud teooria vastandub klassikalisele neorealismile, mis lähtub jõu ja võimu saavutamisest. Alternatiivse kaitse teooria üheks aluseks võib pidada Gorbatšovi julgeolekudoktriini, mis tõi välja, et sõja ennetamine on fundamentaalne: ükski sõda, sh tuumasõda, pole ratsionaalne poliitika jätkamine; poliitilised võimalused julgeoleku loomiseks on tõhusamad kui sõjalistehnilised; julgeolek on vastastikune – ühe riigi julgeolekut pole võimalik suurendada teiste julgeoleku vähenemise arvel; mõistlik piisavus on (NSVLi) sõjalise võimekuse aluseks ja (NSVLi) sõjaline strateegia peab põhinema mitteprovokatiivsetel alustel (kaitse). (Meyer 1988:133 ref Luht 2012:58-59) Booth (1990:28) toob teooria konstruktsiooni kirjelduses välja, et sõda pole aktsepteeritav

poliitika instrument. Kuigi teooria jääb klassikaliste käsitluste paradigmat eemale, kaldub see siiski pigem liberalismi poole, mille kasuks räägib ka see, et julgeoleku aluseks on kaitsev heidutus (Booth 1990:36).

Konstruktivistid annavad sügavama arusaamise sellest, kuidas turvalisus maailmapoliitikas töötab ning kuidas turvalisuspoliitika ja ohud erinevates kontekstides toimivad (McDonald 2013). Konstruktivismi loojaks on Alexander Wendt, kes pani sellele teooriale aluse oma 1992. aastal ilmunud artikliga „Anarhia on see, mille riigid sellest teevad: jõupoliitika sotsiaalne konstruktsioon“, mis muutis anarhia mõistet; - kui riigid teevad koostööd, siis on rahvusvahelise anarhia iseloom koostöine (Wendt 1992). Alexander Wendti struktuurse konstruktivismi põhiväide on, et juhul, kui kaks indiviidi või poliitilist üksust omavad sarnast identiteeti, väheneb üks teisest tuleneva ohu tajumine hoolimata materiaalse sõjalise võimu suhtest (Rousseau 2006:40-55 ref Uudeberg 2009:15). Konstruktivistid väidavad, et jagatud identiteet oli NATO loomise selgitamisel olulise tähtsusega (Rathbun 2011), lisaks toovad Hemmer ja Katzenstein (2002) välja, et NATO ei oleks ilma liikmesriikide vastastikuse identifitseerimise tundeta sellises vormis kunagi kokku tulnud. Wendt toob neorealismi ja neoliberalismi kriitikana välja asjaolu, et mõlemad arvestavad julgeoleku määrajana keskselt vaid riiki, kuna riigid on nende teooriate järgi rahvusvahelises süsteemis domineerivad, ning jätavad identiteedi ja huvid oma käsitlustest välja (Wendt 1992).

Kaasaegse julgeolekupoliitika valdkonnas on kolm peamist koolkonda: Aberystwythi, Kopenhaageni ja Pariisi koolkonnad (C.A.S.E 2006:446). Julgeolekustamise mõiste võeti rahvusvahelistes suhetes laiemalt kasutusele 1990ndatel, kui sellele anti täpsem tähendus. Kõige enam seostatakse seda mõistet Kopenhaageni koolkonnaga, kuna esimesena kasutasid seda Ole Wæver ning Barry Buzan 1990ndate keskpaigas (Floyd 2007:41). Julgeolekustamise teooriaga on kõige rohkem tegelenud kollektiiv COPRI (endine *Copenhagen Peace Reserach Institute*). Kopenhaageni koolkonnal on kolm peamist ideed, milleks on julgeolekustamine, sektorid ning regionaalsed julgeoleku-kompleksid. (Wæver 2004:7) Julgeolekustamine toimub Kopenhaageni koolkonna järgi sõjalises, poliitilises, majanduslikus, sotsiaalses ja keskkondlikus sektoris (Buzan, Wæver & Jaap 1998:22-23).

Termin „kriitiline julgeolekuteooria“ kujunes välja Frankfurdi koolkonna mõjul tähistamaks ühiskonnaähtuste analüüsimist neid mõjutavaid ideoloogiaid arvestades. Horkheimeri „Traditsioonilise ja kriitilise teooria“ avaldamine oli Frankfurdi koolkonna jaoks märkimisväärne sündmus, sest see oli esimene kord, kui termin „kriitiline teooria“ oli seotud institutsiooni liikmega kirjeldamaks selle mõtlemist. (Jones...1999:15) Richard

Wyn Jones ja Ken Booth on kriitilise julgeolekuteooria peamised viljelejad ning nende peamine kriitika on suunatud Kopenhaageni koolkonna julgeolekustamise eetika vastu. (Luht...2012:73) Jones (1999:86) toob esimese asjaoluna välja, et julgeolekustamine ei ole vaid eliidi õigus, vaid seda võivad teha ka mitmesugused ühiskonnagrupid nii riigi sees kui ka kõrgemal tasemel, ning teisena, et kõneakt on riigikeskne ja Kopenhaageni koolkond ei mõtesta julgeoleku tegelikku olemust lahti.

Enamasti peetakse julgeolekut mehelikuks teemaks, millesse naised ei kaasata. Feministlik julgeolekuteooria vaatab üle soolise ebavõrdsuse filosoofilised, akadeemilised ja poliitilised alused ning esitab alternatiivse nägemuse julgeolekust. See visioon eeldab soolise hierarhia kaotamist ning ühtse julgeoleku saavutamist. (Blanchard 2003) Feministide põhiseisukohaks on, et julgeolekut lahti mõtestades tuleb kaasata feministlik muutuja (Tickner 1992). Sarnaselt kriitilise julgeoleku teadlastele, määratlevad paljud feministid julgeoleku mitmemõõtmelise ja –tasandilise, pidades silmas igasuguse vägivalla vähenemist (Tickner & Sjoberg 2010). Adam Jones kritiseerib feminismi teooriat kui liiga kitsast uurimisvaldkonda (Weber 2005:87).

Käesoleva magistritöö uurimisprobleemist lähtuvalt võib kirjeldatud julgeolekuteooriatest Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitikaga kõige enam seostada alternatiivse kaitse ning konstruktivistlikku teooriat. Uurimisprobleem on püstitatud küsimusena, kuid võrd riigikaitseõpetuse kursuse läbimine tõstab noorte kaitsetahet. Eesti julgeolek tagatakse liikmesuse kaudu NATO ja Euroopa Liidus, millest esimene on oma kollektiivkaitselise olemusega Eesti julgeoleku ning kaitse nurgakiviks (Eesti julgeolekupoliitika...2010:4). Kollektiivkaitselise rakendamise põhieelduseks on esmane iseseisev kaitsevõime, millega tagatakse Eesti sõjaline kaitse (Eesti julgeolekupoliitika...2010:20). Iseseisva kaitsevõime vajalikkus ja olulisus on sätestatud ka Põhja-Atlandi lepingu artiklis 3, mille kohaselt lepingu eesmärkide paremaks saavutamiseks säilitavad ja arendavad lepinguosalisel eraldi ja ühiselt, pidevalt ja tulemuslikult end arendades ning üksteist aidates oma individuaalset ja kollektiivset võimekust osutada vastupanu relvastatud rünnakule (Põhja-Atlandi leping, 04.04.1949) Iseseisva kaitsevõime rakendamiseks on vajalik inimese vaba tahe oma riigi kaitseks välja astuda. Kuna valikaine riigikaitseõpetus üheks eesmärgiks on tekitada valmisolek vajadusel Eestit kaitsta, aitab see iseseisva kaitsevõime loomisele kaasa. Uuringuga leitakse vastus uurimisprobleemile ning tuuakse selle alusel välja, kas valikaine riigikaitseõpetus täidab oma eesmärgi. Kuna nii alternatiivse kaitse teooria kui konstruktivistlik teooria põhinevad kollektiivse kaitse ja koostöö põhimõttel, on uurimisprobleem ja käsitletavat teooriat omavahel seotud.

Alternatiivse kaitse teooria on kooskõlas Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitikaga, kuna selle kohaselt ei saa riikide julgeoleku tagamine toimuda üksteise arvel, vaid peab toimuma ühiste pingutuste abil (Booth 1990:35). Antud käsitlusega on kooskõlas Eesti julgeolekupoliitika alused, kus on sätestatud, et Eesti korraldab julgeoleku tagamise liikmesuse kaudu NATO ja Euroopa Liidus ning tihedas koostöös liitlaste ja teiste rahvusvaheliste partneritega (Eesti julgeolekupoliitika...2010:4). Väljatoodu tähendabki julgeoleku loomist ühiste pingutuste abil: kui üks liitlastest on ohus, tähendab see ohtu ka teistele ning ohule astutakse vastu ühise jõuna. Seda kinnitab Eesti julgeolekupoliitika alused (2010:4), milles tuuakse välja, et Eesti käsitleb enda ja liitlaste julgeolekut jagamatuna: liitlaste julgeolekut mõjutavad tegurid mõjutavad ka Eestit ning vastupidi. Samuti on alternatiivse kaitse teooriaga kooskõlas ohu ennetamise põhimõte. Alternatiivse kaitse teooria peab ohtude ennetamist fundamentaalseks. Eesti julgeolekupoliitika on suunatud ohtude ennetamisele ning vajaduse korral kiirele ja paindlikule reageerimisele (Eesti julgeolekupoliitika...2010:4).

Oluline on välja tuua ka heidutuse aspekt, kuna Eesti julgeolekupoliitilistes dokumentides on sõjalise kaitse ühe elemendina sätestatud usutav heidutus ning sama toob alternatiivse kaitse teooria puhul välja Booth (1990). Heidutuse eesmärgiks on liitlasriikide kodanike ja territooriumite ohutuse tagamine. See on oluline, kuna selle kaudu toimub veenmine, et NATO liitlasriike ei ole kasulik rünnata, sest isegi võidu korral on saavutatud seisund rünnakule eelnenud seisundist negatiivsem. Seega veendakse heidutuse kaudu teist poolt selles, et kui nad peaksid ründama, järgneb sellele vastav käitumine. Sealjuures on oluline automatiseerimise aspekt, mis tähendab, et kui vastane ületab teatud piiri, on rünnak automaatne ning ei allu enam rünnatava tahtele. Seetõttu on kommunikatsioon oluline, mille kaudu on järjepidevalt vajalik korrata NATO põhimõtet – rünnak ühe vastu on rünnak kõigi vastu. (Wagnsson 2011)

Konstruktivism näeb rahvusvahelisi suhteid sotsiaalsena ning ei ole nii riigikeskne kui alternatiivse kaitse teooria. Kuna Wendt (1992) tõi välja, et anarhia on see, mille riigid sellest teevad, siis on konstruktivismi juures oluliseks teguriks riikide omavaheline poliitiline suhtlemine ja koostöö. Olulisimaks komponendiks on identiteet ning sellest tulenevad rahvuslikud huvid. Nagu eelnevalt välja toodud, on konstruktivismi põhialuseks mõte, et kui kaks riiki, rahvust või poliitikat omavad sarnast identiteeti ning teevad koostööd, ei tunne nad end teisest riigist ohustatuna ka olukorras, kus üks on teisest materiaalselt või territoriaalselt võimekam. NATOsse kuulub 28 riiki, kes on oma

võimetelt erinevatel tasemetel, kuid neid ühendab soov teha julgeoleku- ja kaitsetemaatikas koostööd (Member...8.05.2013).

Eelpool välja toodud klassikalistest teooriatest ei ole realism Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitikaga kooskõlas, kuna realistid lähtusid seisukohast, et riikide eesmärk on teiste riikide üle domineerida. Lisaks oli realistidel raskusi siseriiklike ümberkorralduste ja majanduse muutuste kirjeldamisega (Keohane 2002:6-7). Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika tugineb koostööle teiste riikidega ning kollektiivsele kaitstesüsteemile. Samuti põhineb Eesti julgeolekupoliitika avaral julgeoleku käsitlusel, mis hõlmab kõiki julgeolekut mõjutavaid suundumusi ja selle tagamiseks olulisi valdkondi, mis eeldab ka siseriiklikult erinevate valdkondade vahelist tugevat koostööd (Eesti julgeolekupoliitika...2010:4). Neorealismi kohaselt ei pea riikide võim ja mõju enam teiste huvide üle domineerima (Keohane 1983:215). Neorealistik käsitlus liigub liberalismi suunas, mis vastandub realismile täielikult ning keskendub indiviidile või riigile ning koostööle (Jackson & Sørensen 2010:97).

Eelnevale tuginedes saab liberaalset teooriat ka alternatiivse kaitse ja konstruktivistlikku teooriaga seostada, kuna nende teooriate alused põhinevad sarnastel väärtustel. Ka feministlikku julgeolekuteooriat võib magistrیتöö uurimisprobleemiga siduda, kuna riigikaitseõpetus on mõeldud õppimiseks nii noormeestele kui neidudele ning soolisest aspektist piiranguid ei loo. Ka käesoleva magistrیتöö uuringusse kaasatakse nii noormehed kui neid. Sellest lähtuvalt on Eesti julgeolekupoliitika alustes välja toodud riigikaitse laia käsitluse kontseptsiooni arvestades uurimisprobleem feministliku julgeolekuteooriaga kooskõlas.

Sõjalises sektoris on julgeolekustamise sihtmärgiks tavaliselt riik (Buzan *et al* 1998:22). Samas on see seotud ka kollektiivkaitsesüsteemiga, kuna sarnaselt paljudele teistele demokraatlikele riikidele, ei ole riigi kaitsmine kaitseväge ainsaks funktsiooniks. Eestile on NATO liikmena rahvusvahelistes suhetes ning julgeoleku- ja kaitsepoliitikas olulisel kohal kaitseväge panustamine rahvusvahelistel operatsioonidel. Julgeolekustamise sõjalist sektorit võib magistrیتöö uurimisprobleemiga siduda, kuna riigikaitseõpetuse kaudu saavad õpilased teadlikumaks NATOst ning mõistmise, miks rahvusvahelistel operatsioonidel osalemine Eesti julgeoleku ja kaitse tagamiseks vajalik on.

Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt on Eesti suveräänne riik ning selle kaitsmine on igäühe kohus. Iseseisva riigi toimimiseks on vajalik tagada selle julgeolek ja kaitse. Julgeoleku mõistet on määratletud erinevalt, kuid käesoleva töö kontekstis kasutatakse

seda kui kaitstust ohtude vastu. Selles kontekstis on olulisel kohal riik ning selle kaitse, et elanikud võiksid end riigis turvaliselt tunda. Julgeolekule ja rahvusvaheliste suhete toimimisele loovad aluse julgeolekuteooriad. Antud peatükis käsitleti klassikalisi ning kriitilisi teooriaid, mille analüüsi tulemusena toodi esile kaks teooriat – konstruktivistlik julgeolekuteooria ning alternatiivse kaitse teooria, mis on Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitikaga kõige enam kooskõlas.

1.2. Riigikaitse olemus ja kaitsetahte teoreetiline käsitlus

Termin „riigikaitse“ ei tähista ainult riigi territooriumi kaitseks loodud armeed, vaid on riigi julgeolekupoliitika ja välispoliitika osa, mis toimib riigi või tsiviilvõimu instrumendina (Kutsar 2007:23). Huntington (1957:1) toob välja, et riigi julgeolekupoliitika jaguneb kolmeks osaks, millest üks on riigikaitse. Eesti riigikaitse eesmärk on säilitada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, tema maa-ala, territoriaalvete ning õhuruumi lahutamatu ja jagamatu terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus. Nende eesmärkide saavutamiseks rakendatakse totaalkaitse põhimõttel kogu rahvas ning rahva ja riigi jõuallikad. (Rahuaaja riigikaitse seadus, 12.06.2002)

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 124 sätestab, et Eesti kodanikud on kohustatud osa võtma riigikaitsest. Rahuaaja riigikaitse seadusele tuginedes võib öelda, et Eesti riigikaitse tugineb Eesti kaitsejõududele, vabatahtlikele ühendustele ning välislepingutega sätestatud sõjalisele koostööle, mis peamiselt toimib NATO raames. Maailmas on mitmesuguseid riigikordi, mistõttu paiguti erineb ka riigikaitse olemus. Eestis kehtib demokraatlik riigikord ning demokraatlikus riigis on sõjaväel vähe võimalusi poliitikasse sekkuda. See tuleneb demokraatlikust valitsemisprintsipist, mis eeldab, et riigivõimu kõrgemad organid on legitimeeritud rahva tahtega. Riigikaitse struktuur määratakse kindlaks põhiseadusega. (Kutsar...2007:28) Eesti riigis on kõrgeima võimu kandja rahvas. Põhiseadusega on määratletud ka rahva põhiõigused ja -kohustused.

Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitilistes alusdokumentides tuuakse välja, et rahva suur kaitsetahe on Eesti riigikaitse aluseks. Näiteks Eesti julgeolekupoliitika alustes (2010:13) on öeldud, et riigikaitse tervikliku arendamisega tagatakse rahva kaitsetahe ning riigi julgeoleku ja kaitsetahte tugevdamisel on oluline roll vabatahtlikkusel põhineval riigikaitsetegevusel. Samuti on riigikaitse strateegias (2010:5) välja toodud, et riigikaitse alus on rahva tugev kaitsetahe.

Eesti keeles on mõiste kaitsetahe selgelt määratlemata. Erukindral Ants Laaneots (2012) on psühholoogilise kaitse kaudu ühiskonna kaitsetahet riigikaitse toimimise vundamendiks nimetanud. Termin „kaitsetahe“ otsinguga Riigi Teatajast on võimalik leida üks vaste, mis esineb Kaitseliidu seaduses (KaLS), kus Kaitseliidu ülesannete all sätestatakse, et Kaitseliit osaleb Eesti kodanike isamaaliste ja rahvuslike tunnete tugevdamisel, kaitsetahte säilitamisel ja kasvatamisel. (Kaitseliidu seadus, 28.02.2013) Nagu eespool mainitud, on riigikaitseõpetus üheks kaitsetahte kasvatamise võimaluseks. Kaitseliidu seadusest tuleneb sarnane ülesanne ka Kaitseliidule. Kuna riigikaitseõpetusega taotletakse, et õpilane väärtustaks vabatahtlikku tegevust Kaitseliidus (Riigikaitseõpetuse ainekava...2011:1), on Kaitseliidu liikmeks astumine loogiline jätk riigikaitseõpetuse kursuse lõpetamisele, võimaldades ka edaspidi kaitsetemaatikaga kursis olla. Kaitsetahtega seonduvate tegevuste kooskõlastatus tõhustab süsteemi ning loob paremad võimalused esmase kaitsevõime tagamiseks.

Dirk Walther Oetting (1998:39-41) toob kaitsetahte mõistega seoses üksteisest sõltuvate teguritena esile ühiskonna üldise kaitsetahte, teenistusmotivatsiooni ja võitlusmotivatsiooni. Kaitsetahe on riigis ja ühiskonnas domineeriv seisukoht, et relvajõudude omamine, ülalpidamine ning sõjategevuses kasutamine on õige ja kohane. Oetting näeb ühiskonna kaitsetahet kui kandepinda, millele tuginevad nii rahu- kui ka sõjaaegne teenistusmotivatsioon ja sõjaaegne võitlusmotivatsioon. Eelkõige nähakse kaitsetahet kui ühiskonnas valitsevat hoiakut, teenistus- ja võitlusmotivatsiooni, kuid samas ka indiviidi isiklikku hoiakut ja tahet konkreetseks tegevuseks. Lisaks toob Oetting välja, et lahinguks valmisoleku juures on olulisteks teguriteks varustus, relvastus, tulemuslikkusele suunavad vahendid ja logistika, kvaliteetne koolitus ning võimekas juht, kuid kõik algab sõduri tahtest võidelda.

Stefan Sonderegger määratleb kaitsetahet ühiskonna positiivse hoiakuna sõjalise kaitse suhtes, mille eesmärgiks on rahu, vabaduse ja sõltumatuse säilitamine. Ühiskonna kollektiivne kaitsetahe on aluseks iga üksiku kodaniku ja sõduri individuaalsele teenistusmotivatsioonile. Kaitsetahe kujuneb tema nägemuse järgi kuue komponendi koosmõjus (Sonderegger 1986:6-9):

- a) ajalooline komponent: riigi sõjaline edulugu, relvajõudude rakendamise positiivsed ja kestmajäävad tulemid ajaloo vältel (nt vabaduse kättevõitmine iseseisvussõjas, vastupanu osutamine või kallaletungi ärahoidmine);
- b) poliitiline komponent: kodanike ja kaitseväge suhe ning selle sidumine riigiõigusega. Põhiseaduslik kaitsekohustus, sõjaväe roll riigi institutsioonina;

- c) sõjaline komponent: kaitseväge tõhusus ja teovõime, usaldusväärsus ja üldine maine;
- d) teenistusväline komponent: kaitseväega mitteseotud, niinimetatud militaarkultuuri valdkond, relvakandmiskultuur, sõjalis-rakenduslik sport, militaartaustaga seltsitegevus;
- e) isiklik komponent: kodaniku isiklik maailmavaade ja hoiakud;
- f) ühiskondlik-sotsiaalne komponent: riigi tervikliku julgeolekustrateegia rajamine rahva ühisele jõupingutusele-

Kirjeldatud komponentidele on vajalik leida Eesti oludega sobivad vasted, mis annavad võimaluse seostada kaitsetahte komponente uuringutulemustega. Tulemuste analüüsil on kaitsetahte komponendid oluliseks aluseks tulemuste tõlgendamisel ning kaitsetahte mõiste määratlemisel.

Kaitsetahte määratlus Eestis Sondereggeri (1986) kuue komponendi järgi:

Ajalooline komponent. Eesti Vabadussõda võib käsitleda Eesti sõjalise eduloona. Vabadussõja teemat käsitletakse ajalootundides ning sellele tuginedes võib väita, et enamik eestlasi on teadlikud Vabadussõjast ja selle võitmisest. Inimestel, kelle sugulased või tuttavad sõjas osalesid, on teemaga lähedasem side, nad on sellega isiklikult kokku puutunud ning kannavad endas edasi kodumaa eest võitlemise taht. Noorematel inimestel puudub enamasti isiklik kokkupuude sõjaga, mis nõrgendab nende sidet riigiga. Seetõttu on oluline käsitleda ajaloo- ja riigikaitseõpetuse tunnis Vabadussõja olulisust Eesti ajaloos ning väärtustada seal võidelnute panust meie praegusesse vabadusse. Kaitsetahte tekkimise alustalaks on see, kui inimene mõistab, mida tema tänase vabaduse nimel on tehtud, ning tunneb, et ta oleks vajadusel valmis ka ise kodumaa eest välja astuma.

Poliitiline komponent. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 124 kohaselt on Eesti kodanikud kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduse sätestatud alustel ja korras. Samuti on põhiseaduses sätestatud, et kedagi ei tohi sundida tema vaba tahte vastaselt tööle ega teenistusse, välja arvatud kaitseväeteenistus või selle asendusteenistus. Seega on kodanike suhe sõjaväega määratletud Eesti põhiseaduses, mis ühtlasi sätestab lisaks kaitseväeteenistuse kohustusele kõikidele kodanikele kohustuse olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust. (Põhiseadus) Kaitsevägi on Vabariigi Valitsuse alluvuses olev, sõjaväelisel korraldatud täidesaatva riigivõimu asutus, mis asub Kaitseministeeriumi valitsemisalas. Kaitseväge ja Kaitsealiitu juhib Kaitseväge juhataja, sõjaajal Kaitseväge ülemjuhataja. (Kaitsevägi...09.12.2012) On oluline, et nii põhiseaduses kui ka teistes õigusaktides on välja toodud Kaitseväge kui riikliku institutsiooni tähtsus ja

samas ka rahva kohustus olla riigile lojaalne ning kaitsta selle iseseisvust. Kedagi ei saa sundida midagi tundma, kuid kui inimesel on teadmine sellest, kui oluline võib olla tema panus oma riigi kaitsmisse, tekitab see temas tahet vajadusel riigi eest välja astuda.

Sõjaline komponent. Kaitseväge peamine ülesanne on tagada valmisolek riigi kaitsmiseks sõjalise tegevusega. Kaitseväge planeerib ja viib ellu operatsioone kõigi väeliikide üksusi kaasates. Kaitseväge ülesandeks rahuajal on õhuruumi ja territoriaalvete järelevalve ja kontroll, pideva kaitsevalmiduse tagamine, ajateenijate väljaõpetamine ja reservvägede ettevalmistamine, üksuste ettevalmistamine ja osalemine rahvusvahelistel operatsioonidel ning tsiviilvõimude abistamine loodusõnnetuste või inimtegevuse tõttu aset leidnud katastroofide tagajärgede likvideerimisel. Kriisi korral või sõjaajal on Kaitseväge ülesanne kontrolli tagamine riigi territooriumil, kaitsevõime rakendamine agressiooni ärahoidmiseks, selle ebaõnnestumisel riigi terviklikkuse ja suveräänsuse kaitsmine kõigi olemasolevate sõjaliste vahenditega, riigi õhuruumi kontroll ja strateegiliste objektide õhukaitse tagamine, merekommunikatsioonide kontroll ning sadamate ja võimalike maabumistsoonide juurdepääsude kaitsmine. (Kaitseväge...09.12.2012) Kaitseväel on Eesti elanike seas kõrge maine. 2013. aasta märtsis läbiviidud uuringust „Avalik arvamus ja riigikaitse“ (2013:15) tuleneb, et 82% Eesti 15–74-aastastest elanikest usaldab Kaitseväge. Seda edestab Päästeteenistus 94%-ga. (Avalik...2013:15) Kirjeldatust nähtub, et inimesed usaldavad Kaitseväge ja usuvad, et kui Eestit peaks tabama rünnak, saavad nad Kaitseväge peale loota.

Teenistusväline komponent. Eestis tegutseb mitu vabatahtlikkusel põhinevat militaarorganisatsiooni. Kõige suurem neist on Kaitseleit, mille ülesandeks on vabale tahtele ja omaalgatusele toetudes suurendada rahva valmisolekut kaitsta Eesti iseseisvust ja põhiseaduslikku korda. Kaitseleiidul alla kuuluvad ka Naiskodukaitse, Noored Kotkad ja Kodutütred. Seega on sellesse organisatsiooni võimalik vabal tahtel kuuluda kõigil: meestel, naistel, poistel ja tüdrukutel. See on oluline vahend militaarkultuuri tunnetuse kasvatamiseks kõigis neis gruppides. Samuti on Eestis mitmesuguseid laskeklubisid ning loodud on Reservohvitseride Kogu ja mittetulundusühingud. Lisaks on gümnaasiumi riiklikus õppekavas kinnitatud valikainena riigikaitseõpetus gümnaasiumiastmes õppivatele õpilastele. Niisiis tegutseb Eestis mitu vabatahtlikkusel põhinevat organisatsiooni ja seltsi, mis tegelevad riigikaitseliste küsimuste või valdkondadega.

Isiklik komponent. 75% Eesti kodanikest on Eesti kodakondsuse üle uhked, sealhulgas ligikaudu iga neljas inimene väga uhke (Avalik...2013:13). Kui inimene tunneb, et on oma

riigi, rahvuse ja kodakondsuse üle uhke, on tal oma riigiga tugevam emotsionaalne side, mis mõjutab tema hoiakuid riigi ja selle kaitsmise vajaduse suhtes.

Ühiskondlik-sotsiaalne komponent. Eesti-vastase sõjalise tegevuse ennetamiseks ja tõrjumiseks kasutatakse totaalkaitse põhimõttel kõiki võimalusi, sealhulgas nii riigistruktuuride kui ka rahva jõupingutusi. Eesti sõjaline kaitse põhineb esmasel iseseisval kaitsevõimel ja NATO kollektiivkaitsel. Esmane iseseisev kaitsevõime peab kiire reaktsiooniga tagama Eesti sõjalise kaitse ning põhieeldused kollektiivkaitsel rakendumiseks ka olukorras, kus rünnak on toimunud ootamatult. (Eesti julgeolekupoliitika...2010:13) Seega taandub kogu riigikaitse rahva võimele tagada esmane iseseisev kaitsevõime. See on sätestatud ka riigikaitse strateegias (2010:5), kus öeldakse, et Eesti riigikaitse põhiülesanne on hoida ära võimalikku Eesti-vastast sõjalist rünnakut ning tagada, et vajadusel suudaks Eesti end edukalt kaitsta. Riigikaitse alus on Eesti rahva tugev kaitsetahe, mille vältimatu eeltingimus on riiklik eneseteadvus, eneseusk ja eneseväarikus. Eesti kaitseb end igal juhul ja ükskõik kui ülekaaluka vastase vastu. Kui Eesti kaotab ajutiselt kontrolli osa riigi territooriumi üle, osutavad Eesti kodanikud sellel alal vastasele vastupanu. (Riigikaitse...2010:5)

Patriotism kui nähtus on sageli seotud mitmesuguste sotsiaalsete konfliktide ja vägivallaga, kas nende provokaatorina või tagajärjena. (Kodelja 2011) Näiteks suurenes Ameerika Ühendriikides pärast terrorirünnakut (9/11) patriotism tohutult, mis oli kahtlemata tingitud rünnakust. Patriotismipuhang ei tekitanud ainult ühtsustunnet ning pühendumust kaitsta Ameerika väärtusi, vaid tõi kaasa ka kodanikuvabaduse, väljendusvabaduse ning teisitimõtlejate kriitilise hääle allasurumise. (Giroux 2008) Selline seos patriotismi ja vägivalla vahel ei ole erand, vaid patriotismi oluline omadus. Valmisolekut surra ja tappa oma riigi eest peetakse patriotismi ülimald demonstratsiooniks. (Kodelja 2011)

Olenevalt kontekstist on patriotismil erinevad tähendused. Stephen Nathanson (2009) annab oma patriotismi filosoofilise uuringu tulemusena määratluse, mis hõlmab lisaks armastusele või erilisele kiindumusele oma riigi vastu ka personaalset sidet riigiga, erilist hoolivust selle heaolu suhtes ja valmidust riigi heaolu nimel ohvreid tuua. Kui riiki ja rahvast kasutada sünonüümidena, ei erista toodud määratlus patriotismi rahvuslusest. Igor Primoratz (2008) rõhutab, et nii patriotism kui ka rahvuslus hõlmavad armastust, samastumist ja erilist hoolt teatud isiku suhtes. Patriotismi puhul on selleks isikuks riik ja rahvusluse puhul rahvas – mõeldud on etnilises ja kultuurilises mõttes samastumist ühiste esivanemate, ajaloo ja kultuuriliste eripärade alusel, mitte poliitilises mõttes samastumist rahva, riigi või riigikorraga.

Kodelja (2011) toob välja erinevad võimalused, kuidas patriotismi käsitleda. Nendest esimese kohaselt defineeritakse patriotismi kui oma maa armastamist, kus armastus tähendab loomulikku tunnet. See tähendab, et selle tunde tekitamine ei ole inimese võimuses. Kanti (1996) kohaselt on armastus paratamatu tunne ning kedagi või midagi ei saa armastada tahtmise pärast ning veel vähem kohustusest. Sellega nõustub Elster (1996:43), kes toob esile, et armastus ei saa olla tingitud tahtlikust tegevusest. Niisugune lähenemine võib tekitada küsimuse, kas patriotismi või kaitsetahte käsitlemine koolis on samuti tunde pealesundimise katse. Oluline on kodumaa-armastust õpilastele mitte peale suruda, vaid neid selle emotsioonini suunata. Riigikaitseõpetus on selleks sobilik õppeaine, käsitledes teemasid, millega enamik õpilasi ei ole enne riigikaitseõpetuse õppimist kokku puutunud, mistõttu nad ei ole tõenäoliselt teadlikult tundnud ka kaitsetaht.

Kant tõlgendab patriotismi ka moraalse ja heatahtliku kohustusena, mis võib viia kodumaa-armastuseni. (Kleingeld 2003) Patriotismi käsitluses ei ole riik alati olnud armastuse objektiks, enamasti on selleks olnud üks riigi vorme või rahvas. *Patria* ei ole sama, mis rahvas oma etnilises ja kultuurilises tähenduses. (Kodelja 2011) Tänapäeval tunnevad paljud inimesed end maailmakodanikena ning seetõttu võivad nad oma *patriana* käsitleda maailma. Kwame Anthony Appiah (2002) näeb end samuti patriootliku maailmakodanikuna ning kaitseb ideed patriootliku maailmakodaniku olemasolust. Teisalt on aga patriotism ja kosmopolitism erinevad maailmavaated. *Patria* tähendab enamasti vabariikliku riigikorda. Mõned mõistavad põhiseaduslikku patriotismi kui liberaalset demokraatiat. Sellisel juhul on *patria* demokraatlik riik ja patriotism armastatus või seotus selle põhiseaduslike väärtuste ja normidega. See tähendab, et liberaalsete vastuargumentide tagasilükkamine patriootliku hariduse suhtes ei ole õigustatud sellisel juhul, kui põhiseaduslik patriotism põhineb samadel väärtustel, põhimõtetel ja normidel nagu liberaalsed argumendid traditsioonilise patriotismi vastu. (Kodelja 2011)

Kateb (2000) toob välja, et kui patriotism on armastus kaasaegse vabariigi vastu põhiseadusliku demokraatia mõttes, on patriotism armastus poliitilise institutsiooni vastu. Patriotism võib aidata saavutada positiivseid tulemusi, näiteks vabaneda totalitaarsest režiimist, kuid patriotismi eri liikide puhul võivad tagajärjed olla vastavalt positiivsed või negatiivsed. (Kodelja 2011)

Primoratz (2008) selgitab patriotismi kui armastust oma riigi vastu, enda identifitseerimist selle kaudu ning erilist hoolivust riigi ja selle elanike heaolu suhtes. Mõiste sisu hõlmab lisaks ka patrioodi usku oma kodumaa edusammudesse ja saavutustesse, vajadust kuuluda rahvuslikku kogukonda ja olla osa laiemast narratiivist ning seotud mineviku ja tulevikuga.

Olulised on sotsiaalsed ja poliitilised aspektid, mis mõjutavad patriotismi tõuse ja mõõnu. Patrioodi armastus ei piirdu suuremate riikide puhul vaid oma osariigi armastamisega, vaid hõlmab kogu riiki ja selle kodanikke. Riik ei ole pelgalt geograafiline, vaid ka poliitiline termin. Märkimisväärne on kattuvus patriotismi mõttes riigi ja rahva vahel ning seetõttu ka patriotismi ja rahvusluse vahel – paljud aspektid, mis kehtivad ühe kohta, kehtivad ka teise kohta. Kui aga riik ja riigikord ei ole etniliselt homogeenised, lähevad teed lahku.

Blank & Schmidt (2003) iseloomustus patriotismist ja rahvuslusest on kokku võetud tabelis 1.

Tabel 1. Patriotismi ja rahvusluse võrdlus (Blank & Schmidt 2003 alusel, autori koostatud)

Patriotism	Rahvuslus
Rahvas ei ole idealiseeritud, selle asemel hinnatakse kriitiliselt südametunnistust.	Rahva idealiseerimine - rahvale üldise positiivse hinnangu andmine.
Riigiasutustesse ei suhtuta kriitikavabalt.	Riigi ja poliitilise võimu kriitikavaba aktsepteerimine.
Toetus süsteemile lõpeb, kui riigi eesmärk ei ole enam kooskõlas humanistlike väärtustega.	Oma riigi paremuse tunnetamine teiste riikide suhtes.
Riigi autoritaarne subjektikultuur on tagasi lükatud ja toetatakse demokraatlikke põhimõtteid.	Riikliku kuuluvuse ületähtsustamine inimese eneseteadvuses.
Grupi ajaloo rekonstrueerimine, mis võimaldab kinnitada erinevaid seisukohti.	Ambivalentse suhtumise allasurumine.
	Kalduvus määratleda oma gruppi rassi või kultuurilise kuuluvuse järgi.
	Kalduvus pidada oma gruppi ühtlaseks, homogeenseks.
	Suur tähtsus võrdlusel nende rühmadega, keda ei peeta osaks sellest rahvast.

Eelnevast võib järeldada, et kuigi mõlemad terminid, nii rahvuslus kui ka patriotism, kirjeldavad inimese ja ühiskonna suhet, on need maailmavaateliselt siiski erinevad kontseptsioonid. Kui rahvuslus idealiseerib rahvast ja selle ajalugu, suhtub patriotism sellesse kriitikameelega ning rahva idealiseerimise asemel hinnatakse kriitiliselt ausust. Samuti ei toeta patriotism erinevalt rahvuslusest riigi poliitilist võimu tingimusteta, vaid hoolib humanistlikest väärtustest ning riigi poliitika toetumisest nendele. Lähtudes Blanki ja Schmidt'i patriotismi ja rahvusluse käsitlesest, võib öelda, et kuigi patrioodid armastavad oma riiki ja rahvast, säilib neil selle juures kriitikameel mõlema osas, mis tähendab, et riiklikke otsuseid ja tegusid hinnatakse objektiivselt ning ei anta oma heakskiitu automaatselt kõigile riigi tegudele. Pigem pööratakse tähelepanu õiglasele poliitikale ja riigisüsteemile kui rahvusele iseeneses. Seega inimene on patrioot vaid seni, kuni riik seda tema arvates väärrib. Autor järeldab, et eelöeldut silmas pidades sõltub inimese kaitsetahe samuti riigi käitumisest. Kui inimene on oma riigis rahul, peab riigi otsuseid ja tegusid

õigeks, tunneb ta, et riik on olnud tema vastu hea, tema eest välja astunud ning seega peaks vajadusel inimene riigile samaga vastama.

Stephen Macedo (2011) leiab Primorazile ja Kodeljale vastandudes, et patriotism ei ole alati positiivne nähtus ning esitab ka sellekohased argumendid. Ta toob välja, et patriotism ei saa olla ühegi teo õigustus ning võrdleb patriotismi rassismiga, mis tähendab teatud grupi inimeste eelistamist. Kaasmaalasi ei käsitleta erilistena ning seetõttu ei ole vaja nende pärast muret tunda. Macedo nimetab vääraks arvamuseks seda, et neil, kellega end seotakse, on erilised voorused. Ta toob välja, et oma riiki ei armastata mitte seetõttu, et ta on kõigist teistest parem, vaid põhjusel, et jagatakse ühist ajalugu, väärtushinnanguid ning riigikorda.

Kateb (2000) on öelnud, et patriotism on armastus oma kodumaa vastu, mille puhul kõige tähtsam on näidata valmisolekut ohverdada oma elu oma riigi eest. Katebi keskne mõte seisneb selles, et patriotismi puhul on kalduvus seda kuritarvitada. Patriotismi vastased toovad välja, et õiglust tuleb armastada ennast sellega sidumata. Õigluse armastajad peaksid armastama midagi reaalselt, kuid see oleks sama, kui öelda, et armastama peaks inimlikkust, kuid mitte inimesi. (Macedo 2011)

Shin ja Schwartz (2003) leiavad, et patriotismi võib mõista kui kollektiivse identiteedi vormi, kus rahvuse vajadused või soovid seatakse kõrgemale enda omadest. Seega ei saa patriotism olla lahutatud kollektiivse enesekaitse määratlusest. Kollektiivne identiteet kõigis vormides nõuab pidevat mõtlemist enda ja teiste kontekstis. Sõja ajal on teiseks tavaliselt vaenlane või välisriigi oht. Rahuajal võib vaenlane jääda koduriigist väljapoole, kuid võib olla ka riigisisene.

Eelnevale tuginedes saab välja tuua, et patriotism on seotud sõjaga ning vaenlastega. Patriotismi puhul toimub enda kui rahvuse pidev võrdlemine teistega ehk nendega, kellega peetakse võimalikuks sõjalist konflikti. Seega võrdlus on pigem negatiivse tooniga. Nagu eespool mainiti, võib patriotismi võrrelda ka rassismiga. Shini ja Schwartsi käsitleusega haakub see samuti. Viimased on välja toonud, et rahuajal võivad teised, kellega end võrreldakse, olla ka samast riigist – näiteks ühes riigis elavad eri rahvused. Mõlemad kollektiivid võivad teineteist vastastikku käsitleda teistena, mis tähendab, et sama riigi sees ollakse eri riikide või rahvuste patrioodid.

Riigikaitse ei tähenda ainult riigi armeed, vaid on rahvusliku julgeoleku- ja välispoliitika osa, mille eesmärgiks on säilitada riigi iseseisvus ja sõltumatus. Selle saavutamiseks rakendatakse totaalkaitse põhimõttel rahva ja riigi jõuallikad. Eesti riigikaitse tugineb Eesti

kaitsejõududele, vabatahtlikele ühendustele ning välislepingutega sätestatud sõjalisele koostööle, mis peamiselt toimib NATO raames. Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika alusdokumentides tuuakse välja, et rahva kõrge kaitsetahe on Eesti riigikaitse aluseks. Mõiste kaitsetahe on eesti keeles selgelt defineerimata. Sõjanduspsühholoog Oetting näeb kaitsetahet kui ühiskonnas domineerivat hoiakut, teenistus- ja võitlusmotivatsiooni ning indiviidi isiklikku hoiakut ja tahet konkreetseks tegevuseks. Stefan Sonderegger defineerib kaitsetahet ühiskonna positiivse hoiakuna sõjalise kaitse suhtes, mille eesmärgiks on rahu, vabaduse ja sõltumatuse säilitamine. Sondereggeri järgi kujuneb kaitsetahe kuue komponendi koosmõjus, milleks on ajalooline, poliitiline, sõjaline, teenistusväline, isiklik ning ühiskondlik-sotsiaalne komponent. Ka patriotismi määratlemisel on välja toodud erinevaid käsitlusi, mis mõnel juhul üksteisele vastanduvad. Peamiselt mõistetakse patriotismi alla aga armastust oma kodumaa vastu, milles kõige tähtsam on näidata valmisolekut vajadusel oma riigi eesti välja astuda.

1.3. Eesti julgeolekupoliitiliste alusdokumentide analüüs

2010. aastal kiideti Riigikogus heaks kaks olulist ja omavahel seotud julgeolekuvaldkonna dokumenti. Nendeks on Eesti julgeolekupoliitika alused ja riigikaitse strateegia.

Eesti julgeolekupoliitika alustes (2010:3) määratakse kindlaks julgeolekupoliitika eesmärk, põhimõtted ja tegevussuunad ning see on raamdokumendiks valdkondlike arengu- ja tegevuskavade koostamiseks. Riigikaitse strateegia (2010:3) tugineb Eesti julgeolekupoliitika alustele ning selle peamine eesmärk on muutuvat julgeolekukeskkonda arvestades ajakohastada Eesti riigikaitse korraldust ning laiendada seda kitsalt sõjaliselt käsitluselt ka riigikaitse teistele valdkondadele. Strateegia tegeleb riigikaitse nende tegevussuundadega, mis on seotud valmistumisega Eesti-vastase sõjalise rünnaku tõrjumiseks ning lähtub arusaamast, et väline sõjaoht võib varases staadiumis ilmned ka mittesõjalise survena. Seetõttu peab riigikaitse lisaks vahetule sõjalisele rünnakuohule käsitlema ka muid Eesti vastu suunatud tahtlikke tegevusi ning panustama julgeolekupoliitika teostamisse. (Riigikaitse...2010:3)

Eesti riigikaitse põhiülesanne on ära hoida võimalikku Eesti-vastast sõjalist rünnakut ning tagada, et vajadusel suudaks Eesti end edukalt kaitsta. Riigikaitse alus on Eesti rahva tugev kaitsetahe, mille vältimatu eeltingimus on riiklik eneseteadvus, eneseusk ja eneseväarikus. Eesti kaitseb end igal juhul ja ükskõik kui ülekaaluka vastase vastu. Kui Eesti kaotab

ajutiselt kontrolli osa riigi territooriumi üle, osutavad Eesti kodanikud sellel alal vastasele vastupanu. (Riigikaitse...2010:5)

Eesti julgeolekupoliitika eesmärk on kindlustada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus. Käesoleva töö kontekstis toob autor välja kolm Eesti julgeolekupoliitika aluste põhimõtet, millest esimese kohaselt põhineb Eesti julgeolekupoliitika avaral julgeolekukäsitlusel, mis hõlmab kõiki julgeolekut mõjutavaid suundumusi ja selle tagamiseks olulisi valdkondi. Teise järgi korraldab Eesti julgeoleku tagamise liikmesuse kaudu NATO ja Euroopa Liidus ning kolmas ütleb, et Eesti tagab usutava heidutuse ja sõjalise kaitse NATO kollektiivkaitse kaudu ning arendab oma sõjalist kaitsevõimet, mis on osa NATO kollektiivkaitsest. (Eesti julgeolekupoliitika...2010:4)

Eesti on osa rahvusvahelisest julgeolekukeskkonnast ning lahutamatult seotud selle arengutega. NATO ja Euroopa Liidu liikmesus on Eesti julgeolekut kindlustanud. (Eesti julgeolekupoliitika...2010:5) Rahvusvaheline julgeolekukeskkond on aga mitmekülgses muutumises, millest tulenevalt on julgeoleku mõiste laienenud ja julgeolekuküsimused kerkinud ka valdkondades, kus neid varem ette ei tulnud. Sõjalised konfliktid hõlmavad nii oma ettevalmistavas kui ka aktiivses faasis jõuliste mittesõjaliste meetmete kasutamist. Sellises keskkonnas võimaldab riigi julgeolekut tagada vaid riigikaitse lai käsitlus, mis hõlmab ka mittesõjalist tegevust ja eeldab tugevat sisejulgeolekut. (Riigikaitse...2010:3)

Nii Eesti julgeolekupoliitika alused kui riigikaitse strateegia toovad välja julgeoleku ja riigi kaitsmise tagamisel vastavalt julgeoleku avara ja riigikaitse laia käsitluse, mis näitab, kui tihedalt riigi sisejulgeolek ja riigikaitse seotud on ning üks ei saa toimida teiseta. Selleks, et ohu korral riiki kaitsta, on esmalt vajalik tagada sisejulgeolek ning turvalisus riigis, kuna see on üheks eelduseks sõjalise ohuga võitlemisel. Olulisel kohal on sisejulgeoleku ja riigikaitse organisatsioonide koostöö ning hea omavaheline kommunikatsioon.

Erinevate organisatsioonide koostöö vajadus on välja toodud ka Eesti julgeolekupoliitika alustes, kus on öeldud, et avar julgeolekukäsitlus eeldab kogu ühiskonna kaasamist ning integreeritud lähenemisviisi, milles välis-, kaitse- ja turvalisuspoliitika ning ühiskonna sidusus ja toimepidevus on rakendatud riigi julgeolekupoliitiliste eesmärkide saavutamiseks (Eesti julgeolekupoliitika...2010:3).

Globaalset julgeolekukeskkonda mõjutavad erinevad arengud. Üleilmastumine loob tihedamaid seoseid riikide ja inimeste vahel ning soodustab teadmiste, tehnoloogia ja informatsiooni levikut (Eesti julgeolekupoliitika...2010:5), mis tähendab, et geograafiliste

vahemaade tähtsus on vähenenud ning lokaalne, regionaalne ja globaalne julgeolek omavahel enam seotud (Riigikaitse...2010:3). Avatud ühiskonda on võimalik haavata propaganda ja muu mittesõjalise mõjutustegevusega. Täna on Eesti julgeolek tänu liikmelisusele NATOs ja ELis kindlustatud paremini kui kunagi varem ning seetõttu on oluline hoida oma riigi mainet ja kaitsta end vaenuliku õõnestustegevuse eest, kuna see on liitlussuhete toimimiseks möödapääsmatu. Eestile kui väikeriigile muutub järjest olulisemaks otsuste langetamise kiirus ja nende elluviimise efektiivsus, kuna pahatahtlik manipulatsioon võib destabiliseerida riigi siseolukorda, halvendada selle rahvusvahelist seisundit ning nõrgestada liitlussuhteid. (Riigikaitse...2010:3-4)

Seega ei tähenda riigikaitstes osalemine enam üheselt relvadega sõdimist, vaid hõlmab üha enam poliitiliste otsuste langetamist ja rahvusvaheliste suhete toimimist. Samuti on oluline tehnoloogia areng ning sellega toimetulek. Küberrünnakutega võitlemisel on vajalik teatud inimressurss, kes vastava probleemiga suudaks tegeleda. 2007. aastal toimus küberrünnak Eesti riigiasutuste ja Eestis tegutsevate ettevõtete vastu (Maude 2012) ning 2010. aastal loodi Kaitseliidu juurde Küberkaitse Liit, mille eesmärgiks on riigi -ja erasektori infosüsteemide turvalisuse analüüs, toimunud küberrünnakute uurimine, küberkuritegude maastiku kaardistamine ning eestlaste infotehnoloogia alase teadlikkuse tõstmine (Küberkaitse...20.01.2013). Eelnevast järeldub, et arvuteid, serverid ja veebivõrke võib tänases ühiskonnas samuti relvana käsitleda.

Nii Eesti julgeolekupoliitika alustes (2010:8) kui riigikaitse strateegias (2010:4) on välja toodud Eesti rahvusvahelise seisundi ja NATO ning Euroopa Liiduga heade suhete olulisus. Kuigi mõlemas dokumendis on öeldud, et Eesti-vastane otsene sõjaline rünnak ei ole tõenäoline, ei saa sellist ohtu siiski välistada. NATO sõjaline ülekaal on praegu ja ettenähtavas tulevikus piisav mis tahes vastase suhtes. Samas ei saa täielikult välistada mõne riigi, riikide grupi või mitteriikliku vastase väärarvestust, et NATO kollektiivkaitse ei rakendu. NATO ühtsuse ja liitlaste solidaarsuse vastu suunatud tegevus ohustab seetõttu nii Eesti kui ka laiemat atlandiülest julgeolekut. (Riigikaitse...2010:4)

Tugevale kaitsetahtele tuginedes tegutseb Eesti usutava heidutuse kindlustamiseks ja tõhusa kaitse korraldamiseks kuues peamises tegevussuunas, milleks on sõjaline kaitse, tsiviilsektori toetus sõjalisele kaitsele, rahvusvaheline tegevus, sisejulgeoleku tagamine, elutähtsate teenuste toimepidevuse kindlustamine ning psühholoogiline kaitse. (Riigikaitse... 2010:6)

Psühholoogilise kaitse kohta on Eesti julgeolekupoliitika alustes välja toodud, et see aitab kaasa rahva eneseusu ja kaitsetahte tugevdamisele. Psühholoogiline kaitse ning põhiseaduslike väärtuste omaksvõtt suurendab vastupanuvõimet Eesti-vastasele mõjutustegevusele. (Eesti julgeolekupoliitika...2010:19) Riigikaitse strateegia (2010:16) toob esile Eesti põhitegevused psühholoogilise kaitse arendamisel, mille üheks tegevuseks on ka kaitsetahte suurendamine ning julgeolekumõtlemise populariseerimine, sealhulgas riigikaitseõpetuse kättesaadavuse suurendamine.

Riigikaitseõpetust on kaitsetahte tekitamise ja kasvatamise võimalusena välja toodud nii uuringutes kui julgeolekupoliitilistes dokumentides. Samuti võib seda järeltada riigikaitseõpetuse eesmärgist, mille üheks osaks on valmisolek vajadusel korral Eestit kaitsta.

Nagu eelpool mainitud hõlmavad julgeolekupoliitika tegevussuunad välis-, kaitse- ja turvalisuspoliitikat ning ühiskonna toimepidevust ja sidusust. Riigi julgeoleku kindlustamiseks tuleb laiendada ja süvendada nii institutsioonide omavahelist kui ka rahvusvahelist koostööd. Lisaks tuleb teha tsiviil-militaarkoostööd ja kasutada sellest tulenevat lisaväärtust. Selle kõige eelduseks on aga demokraatlike institutsioonide ja õigusriigi toimimine ning kodanikuühiskonna tugevus. (Eesti julgeolekupoliitika...2010:9)

Eesti välispoliitilise tegevuse siht julgeoleku kindlustamisel on julgeolekukeskkonna stabiilsus, Euroopa Liidu ja NATO tegutsemisvõimelisus ja ühtsus, tugev Atlandi-ülene koostöö, inimõiguste ja demokraatlike väärtuste levik ning ulatuslikud kahe- ja mitmepoolsed suhted. (Eesti julgeolekupoliitika...2010:9)

Eesti kaitsepoliitika on suunatud sõjaliste ohtude ennetamisele ja vajaduse korral nende tõrjumisele. Kaitsepoliitika hõlmab kogu riigikaitse kavandamist, koordineerimist ja elluviimist. Eesti sõjaline kaitse põhineb esmasel iseseisval kaitsevõimel ja NATO kollektiivkaitsel. Eesti sõjaline kaitse on kavandatud Põhja-Atlandi lepingu artiklis 5 ettenähtud kollektiivkaitse operatsioonina. Esmane iseseisev kaitsevõime peab kiire reaktsiooniga tagama Eesti sõjalise kaitse ning põhieeldused kollektiivkaitse rakendumiseks ka olukorras, kus rünnak on toimunud ootamatult. (Eesti julgeolekupoliitika...2010:13-14)

Iseseisva kaitsevõime tagab rahva kaitsetahte ning nagu 2007. aastal läbiviidud uuringu tulemused näitavad, on kaitsetahte tekitamiseks sobivaim gümnaasiumis õppimise aeg. See on kooskõlas riigikaitse strateegias välja toodud psühholoogilise kaitse tegevussuunaga, mille eesmärk on riigikaitseõpetuse populariseerimine ning kaitsetahte kasvatamine. Nagu

Eesti julgeolekupoliitika alustes on esile toodud, peab esmane iseseisev kaitsevõime kiire reaktsiooniga tagama Eesti sõjalise kaitse, mistõttu on oluline, et iseseisvat kaitsevõimet teostav rahvas oleks teadlik oma kohustustest ja võimalustest sellises olukorras riigi eest seista.

Turvalisuspoliitika on suunatud ühiskonna seisundi saavutamiseks, milles on tagatud ohutu elukeskkond, samuti riigi piisav võime ohule reageerida ja leevendada ohu realiseerumisel tekitatud kahju. Kuulumine Schengeni õigusruumi on suurendanud koostöö olulisust nii riigisisest kui ka Euroopa Liidus. Riigi võime julgeolekuohte ennetada ja nendega toime tulla sõltub valmidusest säilitada riigi ja rahva eksistentsiks vajalikud vältimatud funktsioonid. Riigi arengu huvides edendatav ühiskonna sidusus ning elutähtsate teenuste toimepidevus kindlustab julgeolekut ka ohtude ilmnemisel. (Eesti julgeolekupoliitika...2010:15-16)

Antud alapeatükk näitab Eesti julgeolekupoliitika aluseid ja riigikaitsestrateegiat sidudes, et riigikaitse ja sisejulgeolek on omavahel tihedalt seotud ning avara julgeolekukäsitluse kaudu ka sõnastatud. Seega ei ole kaitsetahte mõiste seotud ainult sõjalise rünnaku, vaid ka sisejulgeoleku tagamisega. See on seotud nii kodanikuteadlikkuse, lojaalsuse kui vaba tahtega oma riigi kaitseks välja astuda olenemata sellest, kas konflikt on siseriiklik või rahvusvaheline. Nagu eelnevalt välja toodud, tekib kaitsetahte erinevatest komponentidest inimeses endas ning seda ei ole võimalik kellelegi peale suruda. Riigikaitseõpetus on hea võimalus inimest suunata nii, et temas nende komponentide mõistmisel ning endaga sidumisel kaitsetahte tekiks ja aja jooksul kasvaks. Eesti julgeolekupoliitika dokumendid loovad ühtse terviku, mis sätestavad alternatiivse kaitse teooriaga kooskõlas, et Eesti tagab oma julgeoleku ja riigikaitse kollektiivkaitse põhimõtte ja usutava heidutuse kaudu, mille tagamiseks on vajalik esmane kaitsevõime. Nii tekib hierarhia, kus kõige aluseks on rahva kaitsetahte, mille üheks tekitamise ja kasvatamise võimaluseks on riigikaitseõpetuse koolides, sellest tulenev iseseisev kaitsevõime, mis on oluline usutava heidutuse ning kollektiivkaitse rakendamiseks.

1.4. Valikaine riigikaitseõpetus olemus

Riigikaitseõpetus on gümnaasiumi riiklikus õppekavas nimetatud valikaine alates 2011. aastast, mille eesmärgiks on panna alus Eesti riigikaitse põhimõtete mõistmisele, kujundada kodanikuteadlikkust ja valmisolekut vajaduse korral Eestit kaitsta.

Riigikaitseõpetuse mahuks on kaks kursust, s.o 70 tundi. Üks kursus moodustab teoreetilise osa ning teine praktilise väljaõppe. Riigikaitseõpetusega taotletakse, et õpilane on Eestile lojaalne kodanik, kellel on positiivne hoiak ja valmidus vajaduse korral Eestit kaitsta ning kes tegutseb lähtuvalt õigusriigi põhimõtetest. Teiste õpiväljundite hulgas on välja toodud ka vabatahtlikku tegevuse väärtustamine Kaitseliidus, riigikaitse korralduse ning kaitseväe ülesehituse ja ülesannete tundmine, kodanukaitse ning NATO kollektiivkaitse põhimõtete mõistmine. (Riigikaitseõpetuse ainekava...2011:1)

Kirjeldatud eesmärk ja õpiväljundid on lojaalsust ning kaitsetahet kasvatava iseloomuga. Riigikaitseõpetus erineb teistest koolitundidest ka selle poolest, et Kaitseministeeriumi andmetel on enamikus koolides riigikaitseõpetajaks kaitseväelane või kaitseliitlane, kuid samuti ka reservohvitserid ja kaitseministeeriumi ametnikud. (Riigikaitseõpetus...02.01.2013)

Riigikaitseõpetust õpiti Eesti koolides ka enne Teist maailmasõda, kui erinevalt tänasest riigikaitseõpetuse eesmärgist, anti sellel ajal riigikaitseõpetuse lõpetajatele noorsõduri ettevalmistus (Riigikaitseõpetus...02.01.2013). Täna kehtivast riigikaitseõpetuse ainekavast tuleneb, et riigikaitseõpetuse peamiseks eesmärgiks ei ole ajateenistuseks ettevalmistumine või sõdima õppimine. Seega on riigikaitseõpetuse olemus teinud aja jooksul läbi muutumise. Pärast Nõukogude okupatsiooni hakkas riigikaitseõpetus koolidesse tagasi jõudma 1990. aastal. Tänapäevaks õpetatakse riigikaitseõpetust 149 Eesti koolis ligikaudu 4000 õpilasele. (Riigikaitseõpetus...02.01.2013)

2012/2013 õppeaastal õpetatakse riigikaitseõpetust 135 gümnaasiumis ja 14 kutsekoolis üle Eesti (Riigikaitseõpetus...02.01.2013). Haridus- ja Teadusministeeriumi andmetel on 2012/2013. õppeaastal Eestis kokku 210 tavagümnaasiumit, mis kuuluvad era-, riigi- või munitsipaalomandisse ning 41 kutsekooli (Üldharidus...18.01.2013), mis tähendab, et riigikaitseõpetust õpetatakse 64% Eesti gümnaasiumites ning 34% kutsekoolides.

Tabel 2. Riigikaitseõpetus Eesti koolides (allikas: Kaitseministeerium 2013, autori koostatud)

Õppeaasta	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013
Gümnaasiumid	38	56	65	74	72	74	94	108	112	124	135
Kutsekoolid	8	8	10	10	10	6	10	11	14	13	14
Kokku	46	64	75	84	82	80	104	119	126	137	149

Riigikaitseõpetust õpetatakse 2012/2013. õppeaastal ka 21 vene koolis. Enamikus vene koolides õpetatakse riigikaitseõpetust eesti keeles, kuid vajadusel selgitab õpetaja keerulisemad teemad üle vene keeles, kuna oluline on, et õpilane õppeaine sisu mõistaks. Vene õppekeelega kooli, Tallinna Humanitaargümnaasiumi riigikaitseõpetaja veebel Igor Kopõtin on öelnud, et riigikaitseõpetus aitab vene noortel integreeruda Eesti ühiskonda ja tunda ennast Eesti riigile vajalikuna. Õppeaine annab ülevaate mitte ainult Eesti kaitsevõimest, vaid ka ajateenistusest, mis on noortele – tulevastele kutsealustele väga vajalik. Eesti koolidega integreeritud riigikaitseõpetus aitavad vene noortel sotsialiseeruda ja leida sõpru teistest koolidest. Riigikaitsetunnid avardavad õpilaste silmaringi ja rikastavad sõnavara. Riigikaitseõpetus lõimib paljusid õppeaineid, mille hulgas on kehaline kasvatus, geograafia, ühiskonnaõpetus ja ajalugu. Riigikaitseõpetuse praktiline osa tõstab õpilaste huvi riigikaitse vastu ja toetab isamaarmastust. (Riigikaitseõpetus...02.01.2013)

Tabelist 2 nähtub, et alates 2007. aastast on riigikaitseõpetust õpetavate koolide arv järjepidevalt tõusnud. Riigikaitseõpetuse populariseerimine ning selle õppeaine võimalikult paljude koolide ja õpilasteni viimine on riiklikul tasemel oluline teema. Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis aastateks 2011-2015 on sätestatud, et vajalik on jätkata ja laiendada vabatahtlikkuse alusel toimuvat riigikaitseõpetust kesktaseme õppeasutustes eesmärgiga suurendada vastavate koolide arvu 150-ni (Valitsuse...18.01.2013).

Riigikaitseõpetuse arendamise, koordineerimise ja toetamisega tegeleb Kaitseministeerium. Kõigil riigikaitseõpetust õpetavatel koolidel on võimalik Kaitseministeeriumist taotleda riigieelarvelisi vahendeid õppekursioonide ja –laagrite korraldamiseks ning õppevahendite soetamiseks. Lisaks saavad kõik riigikaitseõpetust õpetavad koolid Kaitseministeeriumist tasuta riigikaitseõpikud ning kursuse läbinud õpilastele hõbedase rinnamärgi tellida. Riigikaitseõpetajatele ning kooli- ja haridusjuhtidele korraldatakse seminare ning koostöös Tallinna Ülikooli, Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste ja Sisekaitseakadeemiaga koolitatakse uusi riigikaitseõpetajaid. (Riigikaitseõpetus...02.01.2013)

Riigikaitseõpetuse arendamise tegevusprogrammis aastateks 2008-2013 on välja toodud, et Euroopa Liidu liikmesriikides ei ole koolide õppekavades riigikaitseõpetust eraldi õppeainena ette nähtud. (Riigikaitseõpetuse...02.01.2013) Kuna antud info on kogutud 2007. aastal, saatis autor uue info saamiseks 2013. aasta jaanuaris e-kirja teel infopäringu vastavate riikide kaitseatašeedele. Järgnev ülevaade põhineb päringule laekunud vastustel.

Soome ja Rootsi koolides riigikaitseõpetust eraldi õppeainena ei õpetata. Nendes riikides jõuab riigikaitseõpetusest saadav teoreetiline teave osalt õpilasteni näiteks ajaloo ja ühiskonnaõpetuse tundide kaudu. Mõned koolid korraldavad õppeekursioone garnisonidesse. Soomes ei peeta riigikaitseõpetust eraldi õppeainena kooli õppekavas oluliseks, kuna üldine kaitseväeteenistuse kohtusis hõlmab Soomes 75-85% poistest. Nõrgaks peetakse aga tüdrukute riigikaitsealisi teadmisi. 2011/2012 õppeaastal on mõned Soome koolid Eestis õpetatava riigikaitseõpetuse vastu huvi üles näidanud ning ühe kooli juhid ka Eestis riigikaitseõpetuse praktilist osa ehk välilaagri läbiviimist vaatlemas käinud. (Kiis 2013)

Taani ja Norra koolisüsteemid ei näe samuti eraldi riigikaitseõpetuse õpetamist ette. Norras tegeleb õpilaste riigikaitsealise kasvatamise ja harimisega riigikaitsealise suunitlusega vabatahtlik organisatsioon (Folk og Forsvar in Norwegian), kes korraldab ka koolidesse visiite. (Peda 2013)

Suurbritannia koolides ei õpetata riigikaitset eraldi õppeainena. Õpilased saavad üldise ülevaate antud teemast ajaloo tundides. Aeg-ajalt viib õhu-, mere- ja maavägi koolides läbi propaganda-värbamisüritusi, kus õpilased kaitseväge kohta teavet saavad. (Väljamäe 2013)

Kuigi Leedu koolides riigikaitseõpetuse tunde ei ole, käsitletakse riigikaitsega seonduvaid teemasid, sealhulgas teemat kaitseväge süsteemi toimimine ja NATO, kodanikuõpetuse tundides. Leedu Kaitseministeeriumi eestvedamisel toimub koolides loengusari „Tunne Leedu kaitseväge“, millest osavõtt on vabatahtlik, kuid mis on väga populaarne. (Riigikaitseõpetuse arendamise tegevusprogramm 2008-2013)

Kõige enam Eesti riigikaitseõpetuse õpetamisele sarnaselt toimitakse Lätis. Läti koolides õpetab riigikaitset sealse Kaitseministeeriumi ja Haridusministeeriumi koordineerimisel tegutsev riiklik noorteorganisatsioon „Jaunsardze“ (Noored Kaitsjad), kelle instruktorid viivad koolides läbi riigikaitsealaseid tunde. Lisanduvad tegevused ka laagrites ning erinevates väliprojektides. (Riigikaitseõpetuse arendamise tegevusprogramm 2008-2013)

Kirjeldatule tuginedes võib öelda, et Eestis pööratakse võrreldes teiste Baltimaade ning lähemate riikidega riigikaitsealisele haridusele ja rahva kaitsetahte kasvatamisele oluliselt enam tähelepanu. Nagu eelnevalt välja toodud, mõjutab riikide julgeoleku aluste väljakujunemist riigi ajalugu ja geograafiline paiknemine ning seda arvestades on riigikaitseõpetuse õpetamine rahva lojaalsuse ja kaitsetahte kasvatamiseks ning riigi julgeoleku tagamiseks väärtuslik tegevus.

Lin ja Kuo (2012) leiavad, et 21. sajandil on riigikaitse hariduse mõte selles, et koolitada inimesi kaitsma riigi julgeolekut ja sotsiaalset stabiilsust. Siinjuures ei ole tegemist ainult sõjalise haridusega, vaid olulisel kohal on ka mittesõjalised tegurid ning inimeste harimine selles osas, et välistada inimtegevusest tingitud ebastabiilsuse teket. Nad rõhutavad riigikaitse hariduse olulist rolli totaalkaitse toimimisel, mis hoiab koos rahva vaimu ja tahte riigi üldise kaitsevõime tugevdamisel. Valikaine riigikaitseõpetus eesmärk ühtib eeltoodud kirjeldusega.

Lin ja Kuo (2012) toovad esile, et riigikaitsele ja julgeolekule enama tähelepanu saamiseks ei piisa ainult riigikaitse teadmisi omavate inimeste edasisest harimisest, vaid vaja on jõuda ühiskonnani laiemalt. Selle saavutamiseks peavad nad vajalikuks riigikaitse hariduses rakendada multidistsiplinaarsust.

Pärast psühholoogide katseid võib kinnitada, et inimese terviktunnetusest moodustavad 83% nägemine, 11% kuulmine, 3,5% haistmine, 1,5% kompimine ning 1% maitsmine. Seetõttu on õppimise protsessis oluline rakendada erinevaid meeli nii palju kui võimalik, et õppimise tulemus oleks tõhusam. Eriti efektiivse tulemuse annab aga mitme meele üheaegne kasutamine. Seega, kui me suudaksime kõiki meeli kasutada korraga ja efektiivselt, oleks ka selle efekt ühiskonnas palju laialdasem. (Lin & Kuo 2012)

Gümnaasiumi õppekavas olevate õppeainete hulgast on riigikaitseõpetus üks multidistsiplinaarsemaid, kuna selle kursuse läbimine hõlmab nii teooriatunde kui ka praktikat. Lisaks on see tihedalt seotud teiste õppeainetega, mis aitab luua seoseid ja paremini mõista oma riigi ajalugu ning õpetab ka looduses ilma erivahenditeta hakkama saama. Kui enamikus koolitundides on peamiselt rakendatud nägemis- ja kuulmismeel, siis riigikaitseõpetuses lisandub neile praktilise välilaaagri läbimisel ka haistmis-, kompimis- ja maitsmismeel rakendamine. Seega võib väita, et riigikaitseõpetus tõhus vahend õpilaste kaitsetahte kasvatamiseks.

Tänapäeval on internet osa iga inimese argielust. Seetõttu rõhutatakse, et interneti tähtsust riigikaitse hariduses, kuna see võimaldab korraga lugeda teksti, vaadata videot ja kuulata heli. Selline meetod kaotab ajalise ja ruumilise piirangu õppimise osas ning suurendab huvi õppimise vastu. (Lin & Kuo 2012)

Tänaseks ei ole Kaitseministeerium ega Haridus- ja Teadusministeerium veel välja töötanud veebipõhiseid interaktiivseid ja aktiivõppe meetodeid toetavaid õppematerjale riigikaitseõpetuse läbiviimiseks. Seetõttu oleneb kooliti nii õpetaja kui õpilaste

initsiatiivikusest, kas valikaine läbiviimisel kasutatakse filmide ja videoklippide vaatamist või veebipõhiste õppeülesannete lahendamist.

Käesolevas peatükis leiti vastus magistritöö esimesele uurimisülesandele. Magistritööle teoreetilise baasi loomiseks anti ülevaade peamistest klassikalistest ja kriitilistest julgeolekuteooriatest ning toodi esile alternatiivse kaitse teooria ja konstruktivistlik teooria, mis on kõige enam kooskõlas Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitiliste alusdokumentidega. Seejärel anti ülevaade riigikaitse olemusest ning kaitsetahte teoreetilistest alustest, millest olulise osa moodustasid Sodereggeri kuus kaitsetahte kujunemise komponenti, mida arvestatakse uuringu tulemuste tõlgendamisel. Eesti julgeolekupoliitiliste alusdokumentide analüüsi juures toodi esile rahva kõrge kaitsetahte olulisus iseseisva esmase kaitsevõime tagamisel, mis omakorda on eelduseks tõhusa kollektiivkaitse rakendumiseks. Riigikaitse laia kontseptsiooni arvestades toodi välja riigikaitse ja sisejulgeoleku vaheline seos, mille kohaselt on riigi siseturvalisuse säilitamine eelduseks riigi sõjalisele kaitsele. Lõpetuseks anti ülevaade riigikaitseõpetuse olemusest, selle eesmärgist, õpiväljunditest ning teiste riikide kogemustest sarnase õppeainega.

2. RIIGIKAITSEÕPETUSE LÄBIMISE JA KAITSETAHE TASEME VAHELINE SEOS

Teoreetilise kirjanduse analüüsi tulemusena selgus, et rahva kõrge kaitsetahe on riigi julgeoleku alustalaks. Eesti julgeolekupoliitika põhineb avaral julgeolekukäsitlusel, mis seob omavahel siseriikliku julgeoleku ja riigikaitse ning milles rakendatakse välis-, kaitse- ja turvalisuspoliitikat riigi kui terviku julgeolekupoliitiliste eesmärkide saavutamiseks. (Eesti julgeolekupoliitika...2010:3). Julgeolek tagatakse liikmesuse kaudu NATOs ja Euroopa Liidus, millest esimene on oma kollektiivkaitselise olemusega Eesti julgeoleku ning kaitse nurgakiviks (Eesti julgeolekupoliitika...2010:4). Kollektiivkaitse toimimiseks on vajalik iseseisev kaitsevõime. Seega võib eelnevast tulenevalt väita, et Eesti julgeolek toetub kahele tugisambale, millest üks on kollektiivkaitse ja teine iseseisev kaitsevõime. Viimase tugisambaks omakorda on rahva valmisolek liitlaste saabumiseni ise riigi turvalisuse säilitamise eest välja astuda.

Eelneva võib kokku võtta illustreeriva joonisega, mis näitab, et riigi julgeoleku säilitamise vundament on rahva kaitsetahe, millest tulenevalt on võimalik tõhus kollektiivkaitse rakendumine.

Joonis 1. Kollektiivkaitse toimimine (teoreetilistele lähtekohtadele tuginedes autori koostatud)

Gümnaasiumi riikliku õppekavaga kinnitatud valikaine riigikaitseõpetus on eesmärgilt ja sisult kaitsetahet kasvatava loomuga. Rahvusvahelise Kaitseuringute Keskuse 2007.

aastal läbiviidud uuringust „Arvamused Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust“ tuleneb, et üldhariduskoolis õppimise aeg on üks peamisi perioode noortes kaitsetahte tekitamiseks.

2.1. Uurimismetoodika ja valim

Julgeolekuteooriate analüüsisist tulenes seos magistritöö uurimisprobleemi ja julgeolekuteooriate vahel ning vajadus välja selgitada kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega. Et vastus leida uurimisprobleemile, kuivõrd riigikaitseõpetuse kursuse läbimine tõstab noorte kaitsetahtet, viidi gümnaasiumiõpilaste seas läbi kaardistav uuring, kuna see võimaldab uurida seoseid ning neid tõestada (Lavrakas 2008).

Tabel 3. Uurimistöö etapid

Uurimistöö etapp	Ajavahemik
1. Uuringu ettevalmistamine ja teoreetilise kirjanduse analüüs	1.12.2012-08.05.2013
2. Valimi väljaselgitamine	detsember 2012
3. Ankeetküsimustiku koostamine tuginedes teoreetilisele kirjandusele ja eelnevatele uuringutele	jaanuar 2013
4. Pilootuuringu läbiviimine	21.01.2013
5. Põhiuuringu läbiviimine	20.02.-08.03.2013
6. Küsitluse tulemusel saadud andmete statistiline analüüsimine	18.03.-24.03.2013
7. Tulemuste analüüs ja järelduste esitamine	25.03.-03.04.2013
8. Tulemuste analüüsile tuginevate ettepanekute esitamine	30.03.-10.05.2013

Käesoleva töö teoreetilises osas selgus, et rahva kaitsetahte on Eesti julgeolekupoliitika seisukohalt oluline tagamaks tõhusa kollektiivkaitse rakendumist ning üheks kaitsetahte tekitamise ja kasvatamise võimaluseks on riigikaitseõpetuse läbimine gümnaasiumiastmes, seetõttu keskendus autor uuringu läbiviimisel järgmistele aspektidele:

- riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud respondentide kaitsetahte definitsioonide erinevuste võrdlemine;
- kaitsetahte taseme erinevuse hindamine riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste vahel;
- riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste suhtumise erinevuse hindamine;
- riigikaitseõpetuse taseme ja korralduslike aspektide vaheliste seoste väljatoomine.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks viidi ajavahemikul 20.02.–08.03.2013 läbi empiiriline uuring. Kuna uuringu populatsioon oli suur ning välja sooviti selgitada erinevused kahe rühma vahel, valiti uuringustrateegiaks kaardistav uuring (*survey*). Antud uurimisstrateegia on töö eesmärgi saavutamiseks sobivaim, kuna seda iseloomustab nähtuste kirjeldamine ja võrdlemine kogutud andmete põhjal ning võimalus hinnata respondentide suhtumist ja käitumist (Lavrakas 2008). Uuringustrateegia nõrkuseks võib pidada põhjuste hindamise aspekti. Iseäranis raske on leida põhjuseid läbilõikeuuringutes, kuna kõike mõõdetakse üheaegselt ning hiljem on keeruline öelda, mis oli tõeliseks põhjuseks. Kaardistavat uurimismeetodit kasutatakse nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete uuringute puhul. (Andres 2012:3) Käesolevas magistritöös kasutatakse kvantitatiivset meetodit, mis hõlmab poolstruktureeritud ankeetküsitluse läbiviimist.

Uuringu valim moodustati eesmärgistatud valimi (*purposive sampling*) meetodil, mis põhineb kindla sihtrühma või juhtumi eesmärgipärasel, mitte juhuslikul valikul. Eesmärgistatud valim on valimi tüüp, kus respondendid on valitud olulise informatsiooni saamiseks, mida on nemad kõige sobivamad andma. (Teddlie & Yu 2007)

Töö eesmärgi saavutamiseks oli oluline, et valimi moodustaksid nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased. Tallinna koolid valiti uuringu läbiviimiseks põhjusel, et nende hulgas on nii pikkade riigikaitseõpetuse õpetamise traditsioonidega koole kui alles alustanud. Selline valik tagab läbilõike erinevate koolide ja nende õpilaste suhtumisest riigikaitseõpetusse. Kuna objektiivse hinnangu andmiseks on oluline, et riigikaitseõpetust õppinud õpilastel oleks kursus läbitud, valiti uuringus osalevateks koolides 2011/2012 õppeaastal riigikaitseõpetust õpetanud Tallinna gümnaasiumid. Magistritöö eesmärgi saavutamine eeldab ka riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste uuringusse kaasamist, mistõttu moodustati valim 2011/2012 õppeaastal riigikaitseõpetust õppinud ja riigikaitseõpetust mitteõppinud Tallinna gümnaasiumi õpilastest. Usaldusväärsete andmete saamiseks tuli uuring läbi viia võimalikult paljude koolide õpilaste seas ning enne käesolevat aastat õpetati riigikaitseõpetust Tallinna koolides kõige rohkem just 2011/2012 õppeaastal.

Kokku õpetati 2011/2012 õppeaastal Tallinnas riigikaitseõpetust 30 gümnaasiumis. Kuna gümnaasiumi õpilased on valdavalt alaealised ning uuringu teema võib arvamuse avaldamiseks tundlik olla, pöördus autor uuringu läbiviimiseks nõusoleku saamiseks kooli juhtkonna poole. 11. veebruaril 2013 võttis autor e-kirja teel ühendust kõigi nimetatud koolide direktoritega saamaks nõusolek koolis uuringu korraldamiseks. E-kirjas selgitati uurimistöö eesmärki, lubati tagada õpilaste anonüümsus ja konfidentsiaalsus ning selgitati,

et andmeid kogutakse statistilise analüüsi koostamiseks ja riigikaitseõpetuse arendamiseks. Lisaks oli koolijuhtidel võimalik tutvuda ankeedi küsimustega. Direktoritel paluti tagasiside uuringus osalemise kohta anda hiljemalt 14. veebruariks 2013. Tähtajale järgneval päeval saadeti tagasisidet mitte andnud koolijuhtidele meeldetuletav kiri.

Kokku andsid nõusoleku uuringus osalemiseks 28 kooli direktorid. Tallinna Sikupilli Keskkool ei soovinud uuringus osaleda, kuna seal viidi läbi pilootuuring ning Tallinna Mahtra Gümnaasium vaatamata korduvale meeldetuletusele tagasisidet ei andnud.

Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud ankeetküsitlust, kuna kvantitatiivne uuring võimaldab võrrelda inimkoosluse erinevusi ning väljendada seda arvudes. Ankeetküsitlus on antud uuringu puhul sobivaim valik, kuna see tagab võrreldavuse ning sobib arvamuste ja hoiakute väljaselgitamiseks. Ankeetküsitluse nõrkuseks on asjaolu, et respondendid võivad kalduda vastama nii nagu nende arvates õige on, mitte nii, nagu nad ise arvavad. Samuti võidakse vastata pealiskaudselt. (Neuman 2011:308-309) Nimetatud riskide maandamiseks kinnitas autor respondentidele küsitlusele eelnenud pöördumiskirjas anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse tagamist ning samuti sisaldas küsimustik riigikaitseõpetust õppinud õpilaste puhul kolme ja riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste puhul kahte avatud küsimust.

Küsimustik on ettevalmistatud kirjalike küsimuste kogum, mille eesmärgiks on statistilise ülevaate koostamine või kogutud informatsiooni võrdlemine (Lavrakas 2008). Küsimuste koostamisel tugineti uurimisprobleemile ning magistritöö eesmärgile, kuna Andrese (2012:63) järgi on see oluline uuringu fookuse laialivalgumise vältimiseks. Kuna antud uuringus võrreldakse kahte gruppi, koostati kaks ankeeti. Riigikaitseõpetust õppinud õpilaste küsimustik sisaldab 24 ja riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste küsimustik 17 eri tüüpi küsimust, millest 11 sisulist küsimust ning viis demograafilist on mõlemas ankeedis ühesugused. Riigikaitseõpetust õppinud õpilaste küsimustikus on rohkem küsimusi põhjusel, et neilt uuriti ka riigikaitseõpetaja ja riigikaitseõpetuse taseme kohta koolis, mida riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastelt küsida ei ole võimalik. Ankeetides sisaldub nii valikvastustega kui avatud küsimusi. Küsimused on koostatud teoreetilisi käsitlusi, uuringuga seotud dokumente, varasemaid uuringuid ning uurimisprobleemi arvestades. Kaitseministeeriumi tellimisel viib sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll kaks korda aastas läbi uuringut „Avalik arvamus ja riigikaitse“. Antud uuringus kaardistatakse elanike suhtumist aktiivsesse kaitsetegevusse kahe erineva küsimuse kaudu „Kui Eestit peaks ründama mõni riik, kas me peaksime igal juhul, sõltumata ründajast, osutama relvastatud vastupanu?“ ning „Kui Eestile tungitaks kallale, kas oleksid valmis

oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses?“ (Avalik...2013:28). Kuna nimetatud küsimuste kaudu on võimalik analüüsida hoiakuid Eesti relvastatud kaitsevajaduse suhtes ning rahva valmisolekut kaitsetegevusse panustada, hindas autor neid küsimusi vajalikuks ka käesoleva uuringu raames. Lisaks on kasutatud 2005. aastal Turu-uuringute AS poolt läbiviidud riigikaitseõppe uuringus kasutatud küsimust “Palun hinda oma riigikaitseõpetajat järgnevate omaduste alusel 5-pallisel skaalal“. Kuna uuringus sooviti analüüsida riigikaitseõpetaja ja riigikaitseõpetuse taseme hinnangute vahelist seost, sobis antud küsimus ankeeti.

Valikvastustega küsimuste vastusevariandid on koostatud teooria ja riigikaitseõpetuse ainekava põhjal. Näiteks riigikaitseõpetust õppinud õpilaste ankeedis „Miks otsustasid riigikaitseõpetuse valida?“ ning riigikaitseõpetust mitteõppinute ankeedis „Miks otsustasid riigikaitseõpetust mitte valida?“ vastusevariandid. Kuna uuringuga sooviti välja selgitada põhjused, miks õpilased riigikaitseõpetust valivad või valikust välja jätavad, olid antud küsimused selleks vajalikud. Lisaks autori koostatud vastusevariantidele jäeti õpilastele võimalus vastata oma sõnadega, et uurijapoolset suunamist vältida ning võimaldada respondentidel oma arvamust avaldada. Sellistest vastustest võivad tekkida teemad, mis pole uurija poolt sisse toodud, kuid mis sellegipoolest on olulised (Andres 2012:70).

Kuna käesolev uuring keskendus peamiselt kahe grupi võrdlemisele, sisaldas riigikaitseõpetust õppinud õpilaste ankeet kaheksat ning riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste ankeet kuute hinnanguküsimust. Hinnanguküsimused olid mõlemas ankeedis samad, et nende tulemuste põhjal oleks võimalik kahte gruppi võrrelda. Riigikaitseõpetust õppinud õpilaste ankeedis sisaldus lisaks mainitud kuuetele veel kaks hinnanguküsimust, mis puudutasid riigikaitseõpetaja ning riigikaitseõpetuse taseme hindamist koolis.

Hästi koostatud hinnanguküsimus on tasakaalus, mis tähendab, et see sisaldab võrdseid võimalusi vastata positiivselt või negatiivselt. Lisaks peavad vastusevariandid olema nummerdatud ning sisaldama kirjeldust, mida numbrid tähendavad, et kõik respondentid saaksid küsimusest ühtemoodi aru. Hinnanguküsimused koosnevad enamasti vähemalt neljast hinnangust, kus saab valida näiteks „ei, kindlasti mitte“ kuni „jah, kindlasti“ vahel. Kuna mõni inimene ei pruugi nõustuda ühegagi neljast, võib autor lisada neutraalse keskpunkti, kus vastaja saab valida näiteks „ei tea, ei oska öelda“ vastusevariandi. Seda otsust tuleb skaala koostamisel kaaluda, kuna Converse ja Presser (1986 ref Andres 2012:74) on välja toonud, et kui skaalal on pakutud neutraalne vastusevariant, valib kuni 20% respondentidest selle. Otsuse peab uurija langetama arvestades oma valimi eripära ja uuringu teema tundlikkust. (Andres 2012:72-74) Kuna käesoleva uuringu valimi

moodustavad valdavalt alaealised kooliõpilased ning neil palutakse mõelda riigi kaitsmisega ning selle julgeoleku tagamisega seotud teemadele, pidas autor eetilisest aspektist vaadelduna vajalikuks hinnanguküsimustele neutraalne vastusevarinat lisada. Näiteks sisaldas nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste ankeet küsimust „Kuidas hindad oma kaitsetahet?“, millele vastates oli võimalik valida „1-madal“, „2-pigem madal“, „3-ei tea, ei oska öelda“, „4-pigem kõrge“, „5-kõrge“ vahel.

Kuna uuringu võtmeküsimusteks oli kaitsetahte mõiste defineerimine ning kaitsetahte tasemete võrdlus riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste vahel, kasutati ka avatud küsimusi. Avatud küsimused annavad respondentile võimaluse vastata oma sõnadega. Antud uuringu puhul esitati nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilastele kaks kaitsetahtega seotud avatud küsimust. Esimene neist palus respondentidel oma sõnadega kirjeldada, mida tähendab nende jaoks kaitsetahe. Teine järgnes kaitsetahte taseme hinnangu küsimusele paludes õpilastel valitud hinnangut oma sõnadega põhjendada. Nende küsimuste puhul oli oluline need just avatuna esitada, et välja selgitada õpilaste enda arvamus kaitsetahte tähendusest ning kaitsetahte taseme hinnangust. Lisaks neile kahele küsimusele, paluti riigikaitseõpetust õppinud õpilastel vastata avatud küsimusele, miks riigikaitseõpetaja peaks või ei peaks riigikaitseõpetuse tundi andes kandma vormi. Õpilaste arvamus vormi kandmise olulisusest oli vajalik välja selgitada, et analüüsida selle kandmise või mittekanndmise mõju riigikaitseõpetuse tunnile.

Ankeetküsitluse puhul on oluline pilootuuringu läbiviimine, et välja selgitada, kuidas uuringu sihtrühm mõistab küsimusi ning kuidas on nende vastuste põhjal võimalik teha usaldusväärseid järeldusi (Lavrakas 2008). Käesoleva uuringu pilootuuring viidi kooli direktoriga kooskõlastatult läbi 21. jaanuaril 2013 Tallinna Sikupilli Keskkooli 12. klassi õpilaste seas. Vahetu tagasiside saamiseks ei toimunud prooviuuring veebiküsitlusena, vaid ankeetküsitlused jagati õpilastele kätte. Uuriija palus õpilastel vastamise ajal teha küsimustikule märkmeid, kui vastamisel jääb midagi selgusetuks või tekitab küsimusi. Pilootuuringust saadud tulemuste põhjal eemaldati hinnanguküsimuste vastusevariantidelt ülivõrre. Näiteks oli mõlemas ankeedis sisaldunud küsimuse „Kuidas hindad oma kaitsetahet?“ vastusevariantideks „väga madal“, „pigem madal“, „ei tea, ei oska öelda“, „pigem tugev“ ja „väga tugev“, mis muudeti pärast pilootuuringut järgmiselt: „madal“, „pigem madal“, „ei tea, ei oska öelda“, „pigem tugev“ ja „tugev“. Ülivõrded eemaldati kõikide hinnanguküsimuste vastusevariantidest, kuna see võib uuringu tundliku teema puhul eksitavaks osutada. Küsimusele „Kas oled Kaitseliidu liige?“ lisati vastusevariant

„ei, kuid olen mõelnud Kaitseliidu liikmeks astumisele“, kuna pilootuuringule vastanud tõi seda korduvalt kommentaaridena välja.

Ankeetküsitlus sisestati veebiküsitluskeskkonda LimeSurvey 1.82+. Veebiküsitlus tagab andmete kogumise kiiruse ja sisestusvigade vältimise, võimaldab paindlikkust ankeedi täitmisel ning tagab respondentide anonüümsuse. Antud uuringu puhul oli oluline leida võimalus teostada ankeedi hargnemist, kuna riigikaitseõpetust õppinud ja seda mitteõppinud õpilaste küsimustikud ei olnud identsed. Kuna küsitlusele vastajate hulk oli suur ning teatud küsitluskeskkonnad võimaldavad ankeedi hargnemist, on selliseid tingimusi nõudva uuringu puhul küsitluse läbiviimine veebikeskkonnas kõige põhjendatum (Lavrakas 2008). Küsitluse veebilink oli kõigile õpilastele ühine. Ankeedi hargnemine toimus pärast esimesele küsimusele vastamist, mis eeldas vastust, kas õpilane on riigikaitseõpetust õppinud või ei ole.

Veebiküsitluste puhul kutsutakse vastajad osalema enamasti e-kirja teel, kus kirjeldatakse uuringut ning lisatakse küsitluse link (Neuman 2011:339). Ka küsitluse läbiviimisel ei teinud autor seda otse õpilaste poole pöördudes, vaid nõusoleku andnud koolijuhtidele saadeti 20. veebruaril 2013 e-posti teel elektroonilise ankeetküsitluse link ja küsitluse läbiviimise juhised. Kuna koolides on riigikaitseõpetuse õpetamine korraldatud erinevalt, palus autor edastada ankeetküsitluse lingi nii õpilastele, kes riigikaitseõpetuse on läbinud kui ka õpilastele, kes riigikaitseõpetust õppinud ei ole. Kuna valimis oli ka kaks vene õppekeelega kooli, edastati neile arusaamatuste vältimiseks lisaks eestikeelsele veebiküsitlusele vene keelde tõlgitud ankeedid. Ankeedile paluti vastata hiljemalt 08.03.2013. Antud tähtajaks ei olnud täidetud ankeete laekunud seitsmest nõusoleku andnud koolist. Nendele koolidele saadeti 12. märtsil 2013 meeldetuletus palvega küsimustik õpilastele edastada ning neil hiljemalt 14. märtsiks 2013 vastata. Kokku laekus 630 korrektselt täidetud ankeeti.

Tabel 4. Uuringu valimisse kuuluvad koolid (autori koostatud)

Jrk nr	Kooli nimi	Riigikaitseõpetust õppinud	Riigikaitseõpetust mitteõppinud	Kokku
1	Gustav Adolphi Gümnaasium	34	87	121
2	Jakob Westholmi Gümnaasium	14	25	39
3	Kadrioru Saksa Gümnaasium	8	24	32
4	Lasnamäe Üldgümnaasium	19	0	19
5	Liivalaia Gümnaasium	20	0	20
6	Pelgulinna Gümnaasium	0	3	3
7	Pirita Majandusgümnaasium	16	9	25
8	Rocca al Mare Kool	5	4	9

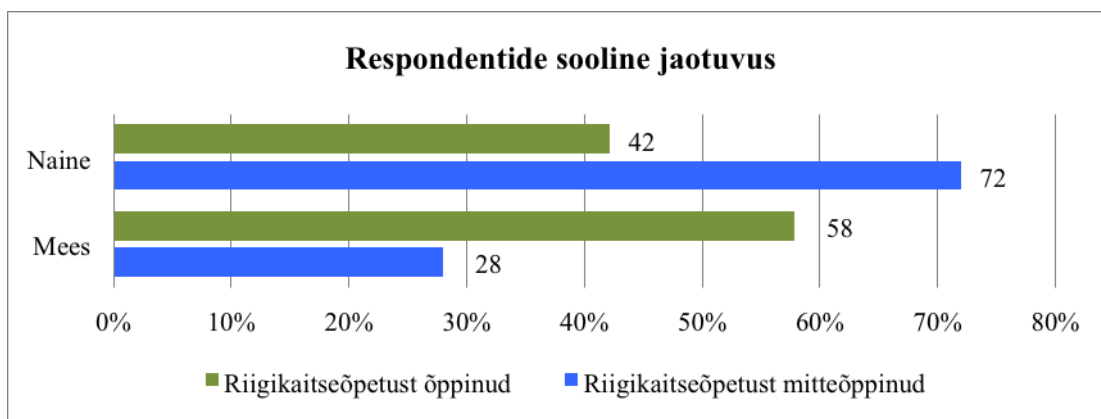
9	Tallinna 21. Kool	7	22	29
10	Tallinna 32. Keskkool	5	29	34
11	Tallinna Arte Gümnaasium	16	11	27
12	Tallinna Humanitaargümnaasium	30	1	31
13	Tallinna Inglise Kolledž	3	1	4
14	Tallinna Järveotsa Gümnaasium	0	1	1
15	Tallinna Kristiine Gümnaasium	0	0	0
16	Tallinna Kuristiku Gümnaasium	5	0	5
17	Tallinna Lilleküla Gümnaasium	0	0	0
18	Tallinna Mahtra Gümnaasium	ei osalenud	ei osalenud	ei osalenud
19	Tallinna Mustamäe Gümnaasium	7	16	23
20	Tallinna Nõmme Gümnaasium	6	9	15
21	Tallinna Pae Gümnaasium	0	1	1
22	Tallinna Pääsküla Gümnaasium	26	46	72
23	Tallinna Reaalkool	28	8	36
24	Tallinna Saksa Gümnaasium	2	23	25
25	Tallinna Sikupilli Keskkool	piloot	piloot	piloot
26	Tallinna Tehnikagümnaasium	33	2	35
27	Tallinna Õismäe Gümnaasium	0	0	0
28	Tallinna Õismäe Vene Lütseum	0	20	20
29	Tallinna Ühisgümnaasium	0	0	0
30	Vanalinna Hariduskolleeium	3	1	4
	Kokku	287	343	630

Andmeanalüüsi meetoditena kasutati kirjeldavat ja üldistavat statistikat. Pärast uuringu läbiviimist koondati andmed programmi MS Excel tabelisse ning kodeeriti ja organiseeriti need formaati, mis võimaldab andmeanalüüsi teostada. (Neuman 2011:383). Andmeanalüüs teostati programmiga MS Excel. Andmeanalüüsi käigus võrreldi grupe ja tunnuseid ning nähtustevahelisi seoseid. Seejärel analüüsiti tulemusi ning esitati need erinevate tabelite, tulp- ja joondiagrammidena. Tulemuste analüüsi põhjal tehti üldistused ja järeldused, millel põhinevad lõppettepanekud.

2.2. Uurimistulemused ja analüüs

Antud peatükis esitatakse empiirilise uuringu tulemused, nende analüüs ning järeldused seoses põhiseisukohtadega. Uuringu läbiviimiseks esitatud poolstruktureeritud ankeetküsitlusele vastas kokku 630 õpilast, kellest 287 olid riigikaitseõpetust õppinud ning 343 seda õppeainet õppinud ei olnud. Riigikaitseõpetust õppinud respondentidest 42% olid neiud ning 58% noormehed (vt joonis 2). Riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajatest 72%

olid neid ning 28% noormehed. Nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud respondentide keskmine vanus oli 17 aastat.

Joonis 2. Respondentide sooline jaotuvus (autori koostatud)

Toetudes gümnaasiumi riikliku õppekava alusel üldharidus- ja kutsekoolides õpetatavale riigikaitseõpetuse ainekavale taotletakse selle õppeainega, et õpilased saavad põhiseadusest lähtuvalt teadlikuks oma riigikaitsealastest kohustustest ja õigustest ning ettekujutuse kaitseväeteenistuse liikidest. Õppetegevuse kaudu omandatakse riigikaitse valdkonna teoreetilised teadmised, mis kinnistatakse praktilise tegevuse kaudu. Riigikaitseõpetuse eesmärk on panna alus Eesti riigikaitse põhimõtete mõistmisele, kujundada kodanikuteadlikkust ja valmisolekut vajaduse korral Eestit kaitsta. (Riigikaitseõpetuse ainekava...2011:1) Sellest tulenevalt võib riigikaitseõpetuse kursuse läbimist pidada üheks võimaluseks tõsta noorte kaitsetahet. Uuringuga sooviti välja selgitada, kuidas defineerivad Tallinna koolide gümnaasiumiastme õpilased mõistet kaitsetahe, millise hinnangu nad annavad oma kaitsetahte tasemele ning kuidas suhtutakse valikainesse riigikaitseõpetus.

Kuna mõiste kaitsetahe ei ole Eestis üheselt defineeritud, uuriti nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilastelt avatud küsimusega, mida tähendab nende jaoks mõiste kaitsetahe. Küsimuse puhul ei antud valikuvariante põhjusega, et õpilaste objektiivsust mitte hajutada ning neid vastamisel mitte suunata.

Küsimusele laekus kokku 496 korrektset vastust - riigikaitseõpetust õppinud õpilastelt 239 (vt lisa 4) ning riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastelt 257 (vt lisa 5) vastust. Vastused kodeeriti, et õpilaste mõtetest selgem struktuur ja ülevaade saada. Kodeerimine on meetod, mis võimaldab sarnased vastused organiseeritult gruppidesse koondada. Selleks kasutati kontentanalüüsi, mille käigus anti kõikidele avatud vastustele kood ning sarnaste koodidega vastustest moodustati kuus kategooriat (Saldaña 2009:8). Kontent- ehk sisuanalüüsi kasutatakse siis, kui soovitakse midagi kirjeldada, kuid huvipakkuva nähtuse

kohta ei ole piisavalt teooriaid või uurimisandmeid (Laherand 2008:290). Eelnevast tulenevalt on sisuanalüüs käesoleva töö avatud vastuste analüüsimiseks sobivaim meetod.

Tabelis 5 on kokkuvõtvalt esitatud riigikaitseõpetust õppinud ja riigikaitseõpetust mitteõppinud respondentide vastuste erinevused mõiste kaitsetahe defineerimisel.

Tabel 5. Riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste kaitsetahte defineerimise erinevused (autori koostatud)

Riigikaitseõpetust õppinud	Riigikaitseõpetust mitteõppinud
vaba tahe, motivatsioon, kodumaa armastus	vaba tahe, kohustus, kultuuri kaitse
harvem seostamine sõja ja relvaga	sagedam seostamine sõja ja relvadega
kaitsetahte seostamine kollektiivkaitsega	kaitsetahte seostamise turvalisusega
relvale alternatiivide väljatoomine	mittesõjalise aspekti väljatoomine
seos riigikaitseõpetuse ja kaitsetahte taseme kasvuga	seos elu raiskamise ja konflikti korral Eestist põgenemisega

Kõige sagedamini defineerivad nii riigikaitseõpetust õppinud (130 korda) kui riigikaitseõpetust mitteõppinud (148 korda) õpilased kaitsetahet kui tahet ja valmisolekut kaitsta oma riiki. Riigikaitseõpetust õppinutest 32 ning mitteõppinutest 23 on lisaks riigile lisanud definitsiooni oma perekonna ja lähedased, näiteks on üks riigikaitseõpetust õppinud õpilane selgitanud kaitsetahet kui *„südametunnistusest tulenevat soovi kaitsta oma pere ja sõpru; midagi, mida ei saa propaganda abil peale suruda“* ning riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilane kui *„tahet kaitsta oma kodumaad ja lähedasi inimesi“*. Samas ei seostanud kõik respondendid mõistet kaitsetahe just riigi kaitsmisega. Osa vastajatest oli mõiste määratlemisel jäänud umbmääraseks, andes mõistele seletuseks kaitsta kedagi või midagi, mis on neile oluline, näiteks *„tahe ja julgus kedagi/midagi kaitsta“*. Osa vastajatest on mõistesse sisse toonud sõjalise ja relvadega kaitsmise aspekti ning oma elu hinnaga riigi eest seismise. Näiteks üks riigikaitseõpetust õppinud õpilane on kaitsetahet käsitlenud kui *„valmisolekut kaitsta oma kodumaad elu hinnaga“* ning riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilane kui *„võimet ja tahet vajadusel enda elu riigi eest ohtu panna“*. Vähem vastajaid on kaitsetahet seostanud Kaitseväge, Kaitsealiidu ja ajateenistusega.

Võrreldes riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste vastuseid, saab uuringu tulemuste põhjal välja tuua, et riigikaitseõpetust õppinud õpilased seostavad kaitsetahet kindlamalt riigi või kodumaaga kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased, kes on riigikaitseõpetust õppinutest sagedamini jätnud kaitstava objekti umbmääraseks. Sellest

võib järeldada, et riigikaitseõpetust õppinutel on riigikaitsest ja riigi julgeoleku tagamisest pärast riigikaitseõpetuse kursuse läbimist paremad teadmised, millest tulenevalt oskavad nad paremini mõistele kaitsetahte seletust anda. Järgmine aspekt, mida võrdluses välja tuua, on kaitsetahte seostamine sõja, relvade ja surmaga. Riigikaitseõpetust õppinud ei seosta kaitsetaht nii tihti eeltoodud sõnadega kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased. Sellest võib järeldada, et riigikaitseõpetust õppinud õpilased on Eesti riigikaitseüsteemi ülesehitusest ja toimimisest teadlikumad, kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased. Tänapäevane julgeolekukeskkond ei nõua riigikaitsest panustamisel või riigi eest seismisel alati relvaga sõdimist, vaid pakub sellele mitmeid alternatiive. Näiteks tõi üks riigikaitseõpetust õppinud õpilane välja alternatiivi – *„soov ja motiveeritus midagi teha, kui riik on ohus, näiteks meditsiiniliselt abistada/toetada“*. Riigikaitseõpetust õppinute vastustest peegeldub selline teadmine enam kui riigikaitseõpetust mitteõppinute vastustest. Samuti oskavad riigikaitseõpetust õppinud õpilased kaitsetaht seostada enam vaba tahte, motivatsiooni ja armastusega kodumaa vastu, mis kaitsetahte teoreetilisi aluseid arvestades on õige, näiteks *„see on see soov sinu sees, et sa tahad minna kaitsma oma riiki“*.

Käesoleva töö lk 15-16 on välja toodud kaitsetahte kujunemise komponendid ning riigikaitseõpetust õppinud õpilased on oma definitsioonides nendega enam kooskõlas kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased. Lisaks oskavad riigikaitseõpetust õppinud seostada kaitsetaht kollektiivkaitse põhimõttega, mille kohaselt heidutuse ja sõjalise kaitsega tagatakse Eesti kaitse (Eesti julgeolekupoliitika...2010:4). Näiteks tuleneb see ühe riigikaitseõpetust õppinud õpilase vastusest *„see on sinu tahe, kas sa tahad aidata oma riiki iseseisvuse eest või mitte. See oleneb sinust endast. Mehed lähevad Afganistaani, sest see on meie kaitse, kuna aitame NATO't ja siis aitab NATO meid kui meie abi vajame“*. Usutav heidutus on Eesti julgeoleku tagamisel oluline ning kooskõlas käesoleva töö lk 9-10 toodud alternatiivse kaitse teooriaga. Riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased kaitsetahte ja kollektiivkaitse seost vastustes välja ei too. Riigikaitseõpetust õppinud õpilased on oma vastustes märkinud, et riigikaitseõpetuse õppeaines osalemine on nende kaitsetahte tekkimisele ja kasvamisele kaasa aidanud, näiteks *„riigikaitset õppima asudes sain tutvuda Eesti riigi kaitsega ja iga tunniga kasvas minu soov teada saada rohkem ja rohkem. Kui asi huvitab ja sellest tahetakse rohkem teada saada, siis riigikaitse puhul tekitabki see kaitsetaht“* ning *“riigikaitset õppides on see tahe ainult kasvanud“*. Sellele vastanduvad riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased, kellel on Eesti kaitsejõududes vähem usku märkides mõnel korral, et konflikti korral lahkuksid nad Eestist esimesel võimalusel või leides, et Eestil ei ole mõtet konflikti korral vastupanu osutada, vaid peaksime kohe alla andma. Samuti on riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased mõnel

korral selgitanud kaitsetahte mõistet kui soovi sõjas surma saada või käsitletud seda elu raiskamisena. Lisaks ei ole riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased toonud välja riigi eest seismiseks relvale alternatiivseid võimalusi ning nimetavad kaitsetahet sageli kohustuseks riigi eest välja astuda, tuues vähem välja vabatahtlikkuse olulisust kaitsetahte kujunemisel. Erinevalt riigikaitseõpetust õppinud õpilastest toovad aga riigikaitseõpetust mitteõppinud lisaks riigi ja rahva kaitsmisele välja ka kultuuri kaitsmise aspekti, näiteks „*tahe kaitsta oma riiki, vabadust ja kultuuri*“ ning nimetavad mitmel korral kaitsetahet riigi turvalisuse tagamiseks vajalikuna, näiteks „*kaitsetahe on see, et oled huvitatud oma riigi turvalisusest ja valmis sellesse ka panustama*“.

Käsitletud küsimusele antud vastustest võib järeldada, et suurem hulk nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilastest seostab kaitsetahet valmisolekuga vajadusel riigi kaitseks välja astuda. Vaba tahtega oskavad seda aga enam seostada riigikaitseõpetust õppinud õpilased. Seega võib uuringu tulemustele tuginedes väita, et riigikaitseõpetust õppinud õpilased mõistavad paremini riigikaitse kontseptsiooni ja kollektiivkaitse põhimõtteid ning oskavad seetõttu ka ennast paremini riigikaitse süsteemi paigutada.

Teooriat ja respondentide vastuseid arvestades defineerib autor kaitsetahte järgmiselt: **vabast tahtest motiveeritud valmisolek liitlaste saabumiseni riigi turvalisuse säilitamise eest välja astuda ning koos liitlastega rünnakule vastupanu osutada.**

Kaitsetahte mõiste määratlus kätkeb endas esmase iseseisva kaitsevõime olulisust, mis on põhieelduseks kollektiivkaitse rakendumisele ning on välja toodud nii Eesti julgeolekupoliitika alustes, riigikaitse strateegias kui Põhja-Atlandi lepingus. Seda näitab definitsiooni esimene pool „vabast tahtest motiveeritud valmisolek liitlaste saabumiseni ise riigi turvalisuse säilitamise eest välja astuda“. Definitsioonis sisaldub ka kollektiivkaitse aspekt, mille toob välja määratluse teine pool „ning koos liitlastega rünnakule vastupanu osutada“. Kaitsetahte definitsiooni loomisel arvestati empiirilise uuringu vastuseid küsimustele „Mida tähendab Sinu jaoks kaitsetahe?“ ja „Kui Eestile tungitaks kallale, kas oleksid valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses?“ ning nende analüüsi. Seega definitsioon tervikuna tugineb konstruktivistlikule ja alternatiivse kaitse julgeolekuteooriale, kaitsetahte teoreetilistele alustele, Eesti julgeolekupoliitika dokumentide analüüsile ning empiirilisest uuringust saadud vastustele ja nende analüüsile.

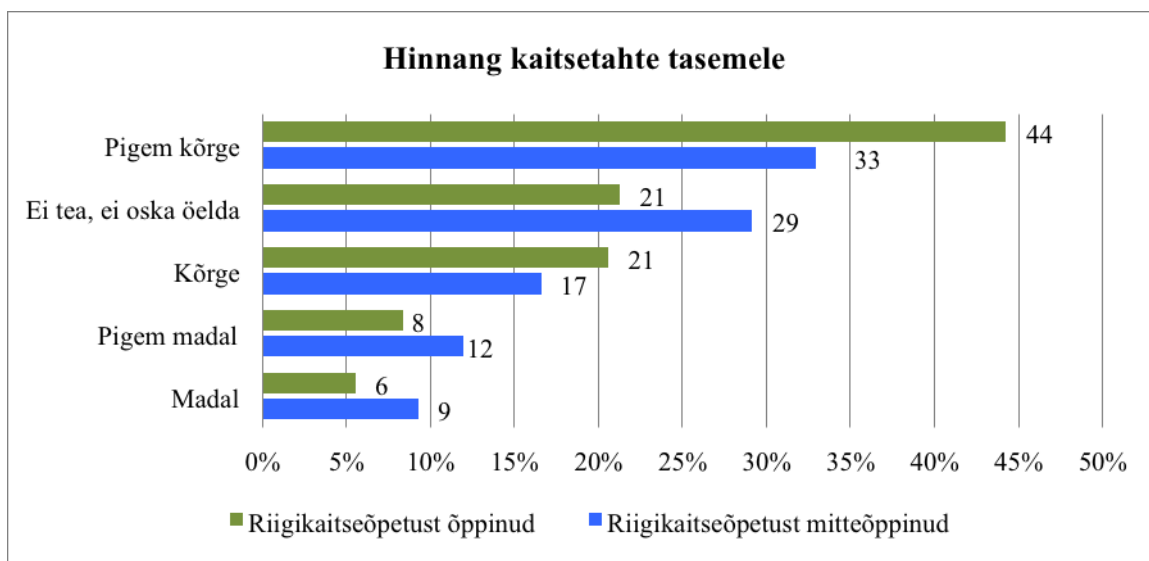
Riigi siseturvalisuse säilitamine on riigikaitse laia käsitluse kohaselt eelduseks riigi sõjalisele kaitsele, mistõttu on kaitsetahte määratluses kasutatud „riigi turvalisuse säilitamise eest välja astuda“. Asjaolu, et definitsioonis on kollektiivkaitse kontseptsioonile

tuginedes välja toodud liitlaste saabumine ning koos nendega vastupanu osutamine, näitab, et definitsioon kätkeb endas riigi suveräänsuse kaitsmist, kuna Põhja-Atlandi lepingu artikkel 5 kohaselt rakendub kollektiivkaitse vaid juhul, kui NATO liikme vastu on alustatud relvastatud rünnakut (Põhja-Atlandi leping).

Uuringuga sooviti ka välja selgitada respondentide kaitsetahte tase. Selleks esitati nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilastele küsimus, millega neil paluti hinnata oma kaitsetahte taset viiepallisel skaalal, kus hinne üks tähistas kaitsetahte taset „madal“ ning hinne viis kaitsetahte taset „kõrge“. Joonis 3 näitab riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste hinnangute erinevust nende kaitsetahte tasemele. Uuringu tulemustest tuleb esile, et riigikaitseõpetust õppinud hindavad võrreldes mitteõppinud õpilasetega oma kaitsetahte taset kõrgemalt, kuna 65% vastanutest peab oma kaitsetahtet pigem kõrgeks (44%) või kõrgeks (21%). Riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastest leiab sama vastavalt 33% ja 17% vastanutest. Madalamaks hindab riigikaitseõpetust õppinud vastajatest oma kaitsetahtet 14% ja riigikaitseõpetust mitteõppinutest 21%. Oma kaitsetahte taset ei ole hinnata osanud 21% riigikaitseõpetust õppinud ja 29% riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajatest. Viimaste ebakindlus oma kaitsetahte hindamisel võib olla selgitatav sellega, et nad ei ole riigikaitseõpetuse ainekavas ettenähtud teemadega süvitsi kokku puutunud ning seetõttu puuduvad neil taustateadmised, mis aitaksid neil selles küsimuses kindlat seisukohta võtta. Asjaolu, et riigikaitseõpetust õppinud vastajatest 21% on oma kaitsetahte taseme kindlalt määratlemata jätnud, indikeerib, et riigikaitseõpetuse tundides peaks õppeaine lõppeesmärgi saavutamisele rohkem tähelepanu pöörama.

Välja selgitamiseks, kas seos riigikaitseõpetust õppinute ja riigikaitseõpetust mitteõppinute hinnangute erinevuses kaitsetahtele on statistiliselt oluline, tehti paarivõrdluse test (T-test), mis annab vastuse, kuivõrd tõenäoliselt erinevad kogumid teineteisest (Tooding 2007:154). Selleks leiti nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajate kaitsetahte tasemete keskväärtused, mis olid vastavalt 3,01 ja 2,8. Keskväärtuste arvutamisel jäeti välja vastusevariant „ei tea, ei oska öelda“, kuna see ei liigitu oma olemuselt keskmiste skaalaks ning skaala teisendati ümber nii, et väärtus neli tähendab „kõrge“, kolm „pigem kõrge“, kaks „pigem madal“ ja üks „madal“. T-testi olulisuse tõenäosuseks saadi $p=0,01$. Saadud tulemust vaadeldi olulisuse nivool $p\leq 0,01$, millest selgus, et riigikaitseõpetust õppinud ja riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste hinnangute erinevus kaitsetahtele on statistiliselt väga oluline ning saadud tulemuse osas võib järeldusi teha üldpopulatsiooni kohta. Eelnevale tuginedes näitavad uuringu tulemused, et

riigikaitseõpetust õppinud õpilaste kaitsetahte on riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste kaitsetahtest kõrgem.

Joonis 3. Hinnang kaitsetahte tasemele (autori koostatud)

Uuringus paluti respondentidel oma kaitsetahte antud hinnangut ka vaba tekstiga põhjendada. Nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilased põhjendasid oma valikut „pigem kõrge“ ja „kõrge“ üsna sarnaselt. Enamasti toodi välja oma valmisolekut vajadusel riigi eest välja astuda ning mõnel puhul vastati, et tahe ja valmisolek on olemas, kuid julgusest jääb puudu. Järgnevalt toob autor välja ilmekamad põhjendused kaitsetahte hinnangutele „pigem kõrge“ ja „kõrge“.

Riigikaitseõpetust õppinute seast oma kaitsetaht kõrgeks või pigem kõrgeks hinnanud on seda põhjendanud järgmiselt – „olen tuline patrioot, armastan oma riiki vaatamata puudustele ja oleksin valmis ka sõtta minema oma riigi eest“; ning „ma ei ole loomult väga ennastohverdav. Samuti arvan, et meil, noortel, on üpris raske ette kujutada seda vaeva ja kannatusi, mida pidid nägema meie riigi iseseisvuse viinud inimesed, raske on hinnata midagi, mis tundub nii iseenesest mõistetavana. Ja kui on harjutud elama selles ühiskonnas, siis leitakse uusi asju, mille üle viriseda, ning see kõik kokku tekitab kahevahel oleku tunde, ei olda kindel, mida teha“.

Riigikaitseõpetust mitteõppinute hulgast oma kaitsetahte kõrgeks ja pigem kõrgeks hinnanud on selle põhjenduseks andnud järgmise – „Eesti on minu kodu ja on väike ja armas, kuid pidanud läbi elama nii palju raskusi, mis on teinud ta tugevaks. Miks peaksin mina suhtuma ükskõikselt sellesse, kui paljud kaasmaalased on oma elu andnud, et neile järgnevatel põlvkondadel oleks vaba riik, kuhu siindida? Tänu ja austus oma kodu vastu tekitab selle kaitsetahte“ ning „Paljud tänapäeva noored ei oska hinnata Eesti iseseisvust ja seda, et meil on oma riik, aga mina tunnen küll, et meie esivanemad on suure

töö ära teinud meie eest ja olen selle eest tänulik ning soovin anda endast võimalikult palju, et see nii jääks“. Asjaolu, et nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased tõid oma kaitsetahte taseme põhjenduses välja ajaloolise aspekti, on oluline, kuna käesoleva töö lk 15 väljatoodud kaitsetahte teooria kohaselt on ajalooline komponent üks kaitsetahte tekkimise alustest.

Pigem madalaks ja madalaks hinnatud kaitsetahte taset põhjendavad riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilased samuti sarnaselt. Enamasti tuuakse välja negatiivne suhtumine riiki ja sõdadesse. Näiteks on riigikaitseõpetust õppinud välja toonud järgmise – *„leian, et kaitsta mingit maalappi on üsnagi jabur. Rahvusriigid on üsnagi uus nähtus ning ei näe, et mingisugune maalapi omamine on kodanike elusid väärt. Samas leian, et on palju patrioote, kes sooviksid hoida Eesti riiki ja seetõttu leian ka, et sümbolse vastupanu võiks Eesti ikkagi osutada“* ning *„ma ei saaks öelda, et mul kaitsetahte täiesti puudub, ent ma olen pigem igasuguse sõjalise tegevuse vastu“.* Riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased on oma valikut põhjendanud järgmiste tsitaatidega – *„Eesti on nõrk riik ning ei saa mitte kuidagi teiste riikide vastu sõjaliselt, seega on see mõttetu“* ning *„ei tunne seost kohaga, kus ma elan“.* Sellised vastused viitavad kaitsetahte komponentidest isikliku komponendi nõrkusele või puudumisele. Käesoleva töö lk 17-18 kaitsetahte teooria toob välja, et kui inimene tunneb oma riigi ja rahvuse üle uhkust, on tal oma riigiga tugevam emotsionaalne side, mis mõjutab ka tema hoiakuid riigi ja selle kaitsmise vajaduse suhtes.

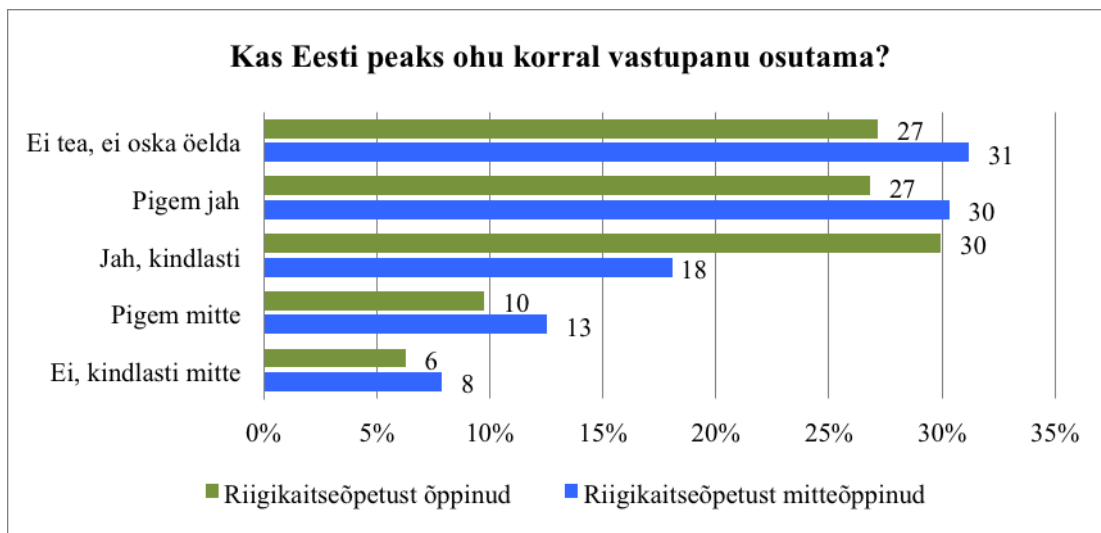
Uuringu tulemustest lähtuvalt ning kaitsetahtega seotud teoreetilistele põhiseisukohtadele tuginedes võib kirjeldatud tulemuste põhjal järeldada, et koolides peaks enam käsitlema sõjaajalugu ning nii-öelda Eesti sõjalist edulugu. See aitab õpilastel luua riigiga tugevamat isiklikku ja ajaloolist sidet. Samuti on vajalik põhjalikum kollektiivkaitsesüsteemi toimimise käsitlemine, kuna mitmetest vastustest selgus, et Eesti on nõrk riik, mis teiste riikide vastu ei saa ning seetõttu oleks kaitsetegevusse astumine ennasthävitatav. Kuna Eesti julgeoleku ja riigikaitse alusdokumendid toovad välja, et Eesti julgeolek põhineb tõhusal kollektiivkaitsel (Eesti julgeolekupoliitika...2010:13), on oluline õpilastele selgitada sammhaaval süsteemi toimimist ning nende kohta selles. Nagu Lin ja Kuo (2012) on selgitanud, et riigikaitse teadmiste edasiandmisel on vajalik lisaks kuulmisele kasutada ka teisi meeli, on vajalik välja töötada interaktiivsed õppematerjalid, mille kaudu õpilastele eelnevalt kirjeldatud selgitada.

Uuringuga sooviti välja selgitada õpilaste arvamus selle kohta, kas Eesti peaks kallale tungi korral sõltumata ründajast osutama relvastatud vastupanu ning kas sellisel juhul oleksid nad valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses. Neid kahte küsimust

kasutatakse ka uuringufirma Saar Poll „Avalik arvamus ja riigikaitse“ uuringutes inimeste kaitsetahte väljaselgitamiseks. Mõlemad küsimused esitati nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilastele. Respondentidel oli võimalik vastata viiepallisel skaalal, kus hinne üks tähendas „ei, kindlasti mitte“ ja hinne viis „jah, kindlasti“.

Jooniselt 4 nähtub, et riigikaitseõpetust õppinud õpilased leiavad, et Eesti pigem (27%) või kindlasti (30%) peaks ohu korral vastupanu osutama. Riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastest on samal arvamusel vastavalt 30% ja 18%. Arvamuste erinevus tuleneb enam sellest, et riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastest 21% näeb, et Eesti peaks vastupanu osutama, kuid riigikaitseõpetust õppinutest leiab sama vaid 16%. Kuna vaid protsendilise jaotuse põhjal ei saa kindlalt väita, kas riigikaitseõpetust õppinud ja seda mitteõppinud õpilaste arvamused selles küsimuses on statistiliselt oluliselt erinevad, kontrollis autor seda T-testi arvutamise teel. Selleks leiti nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajate hinnangute keskväärtused, mis olid vastavalt 3,11 ja 2,85. Keskväärtuste arvutamisel jäeti välja vastusevariant „ei tea, ei oska öelda“, kuna see ei liigitu oma olemuselt keskmiste skaalaks ning skaala teisendati ümber nii, et väärtus neli tähendab „jah, kindlasti“, kolm „pigem jah“, kaks „pigem ei“ ja üks „ei, kindlasti mitte“. T-testi arvutuse tulemusena saadi olulisuse tõenäosuseks $p=0,005$, mida vaadeldi olulisuse nivool $p \leq 0,01$. Seega tulemusest selgus, et kahe valimigrupi hinnangu erinevus antud küsimusele on statistiliselt väga oluline, mistõttu võib antud tulemuse osas teha järeldusi üldpopulatsiooni kohta.

Tulemus ühtib ka riigikaitseõpetust õppinud õpilaste kõrgema kaitsetahte tasemega. Kui inimeste kaitsetahte on kõrge, on nad pigem meelestatud ohu korral vastupanu osutama. Jooniselt 4 on näha, et riigikaitseõpetust õppinud vastanutest 27% on märkinud, et nad ei oska sellele küsimusele vastata, millest võib järeldada, et riigikaitseõpetuse tundides peaks enam selgitama Eesti Kaitseväge võimeid ohu korral vastupanu osutamises. See vähendab õpilaste ebakindlust antud küsimuses ning aitab nende endi valmisolekut suurendada.

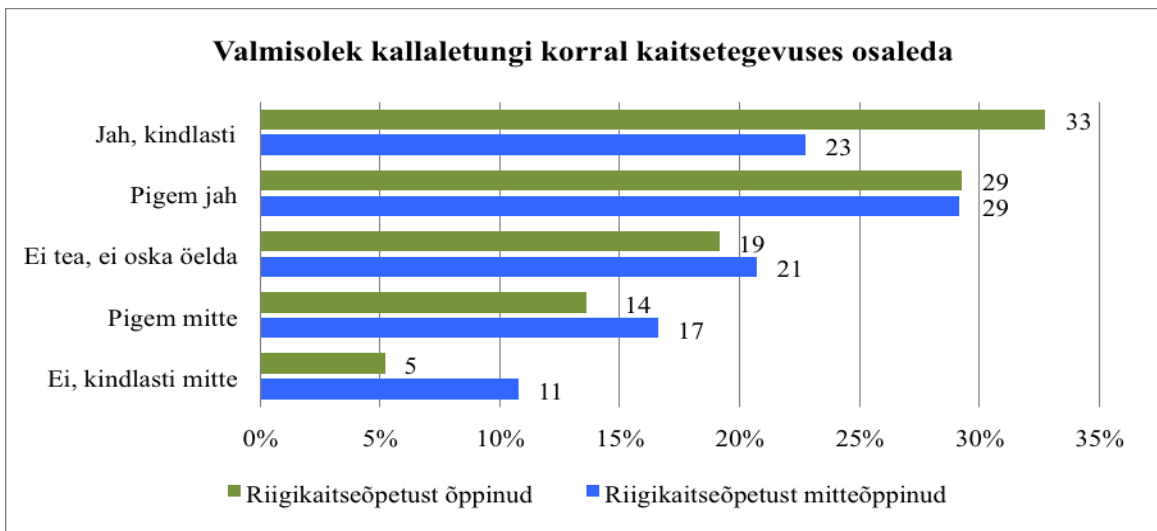

Joonis 4. Kas Eesti peaks ohu korral vastupanu osutama? (autori koostatud)

Järgmiseks uuritigi õpilastelt, kas nad ise oleksid ohu korral valmis oma võimete kohaselt kaitsetegevuses osalema. Sarnaselt eelmisele küsimusele, vastasid ka sellele nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilased. Ka hinnangute skaala on eelmise küsimusega võrreldes sama.

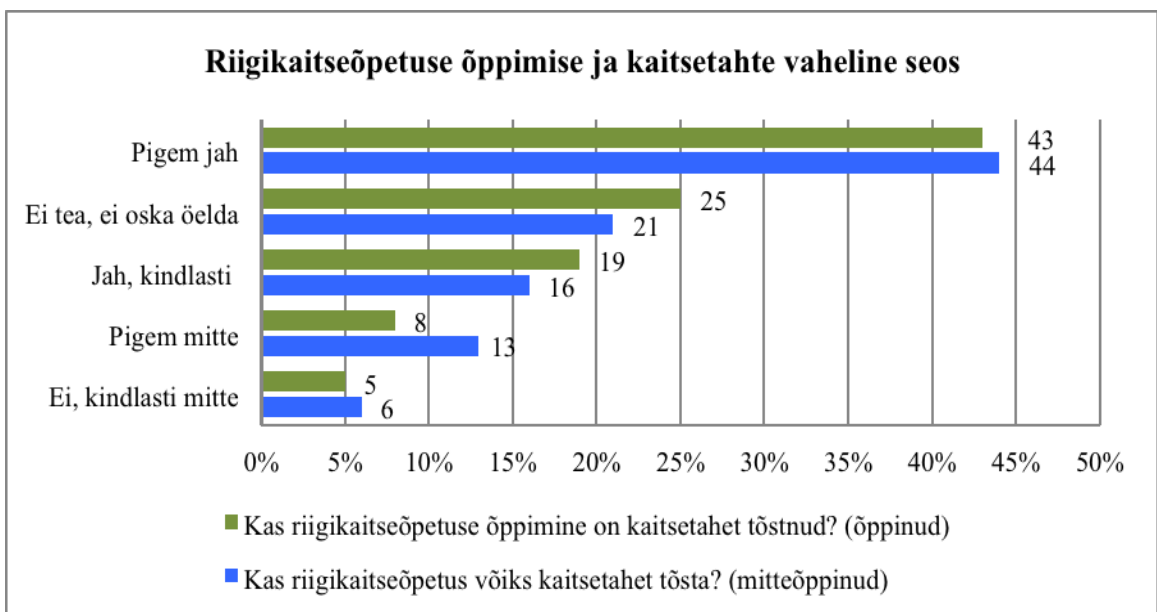
Jooniselt 5 nähtub, et ohu korral oleks kaitsetegevuses pigem valmis osalema nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastest 29%. Kindlasti on seda valmis tegema 33% riigikaitseõpetust õppinud ja 23% riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajatest. Et välja selgitada kahe valimigrupi hinnangute erinevus, arvutati ka selle küsimuse puhul T-test, kust analoogselt eelmisele küsimusele jäeti keskväärtuste arvutustest eemale „ei tea, ei oska öelda“ vastusevariant. Riigikaitseõpetust õppinute hinnangu keskväärtuseks saadi 3,11 ning mitteõppinute hinnangu keskväärtuseks 2,81. T-testi arvutamise tulemusena saadi olulisuse tõenäosuseks $p=0,000$, mida vaadeldi olulisuse nivool $p \leq 0,01$. Seega tulemused näitavad, et riigikaitseõpetust õppinud ja riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajate hinnangud erinevad teineteisest statistiliselt väga oluliselt, mis võimaldab antud tulemust laiendada üldpopulatsioonile. Ka antud küsimuse puhul on riigikaitseõpetust õppinute valmisolek ohu korral kaitsetegevuses osaleda kõrgem, mis on kooskõlas nende kõrgema kaitsetahtega. Käesoleva töö lk 43 kaitsetahte definitsiooni kohaselt tähendab kaitsetahte valmisolekut ohu korral kaitsetegevuses osaleda ning seda tõestab kaitsetahte taseme tulemuste võrdlus riigikaitseõpetust õppinute ja mitteõppinute vahel.

Joonis 5. Valmisolek kallaletungi korral kaitsetegevuses osaleda (autori koostatud)

Lisaks kaitsetahte tasemele paluti riigikaitseõpetust õppinud õpilastel hinnata, kas riigikaitseõpetuse kursuse läbimine on nende kaitsetaht tõstnud ning riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastel, kas riigikaitseõpetuse kursuse läbimine võiks nende kaitsetaht tõsta. Arvamust avaldati viiepallisel skaalal, kus number üks tähistas vastusevarianti „ei, kindlasti mitte“ ning number viis vastusevarianti „jah, kindlasti“. Antud küsimuses on valimigrupid üksmeelsemad, mida näitab tulemus, et riigikaitseõpetust õppinud vastajatest 62% leiab, et riigikaitseõpetuse läbimine on nende kaitsetaht tõstnud ning riigikaitseõpetust mitteõppinutest 60% arvab, et riigikaitseõpetuse õppimine võiks nende kaitsetaht tõsta (vt joonis 6).

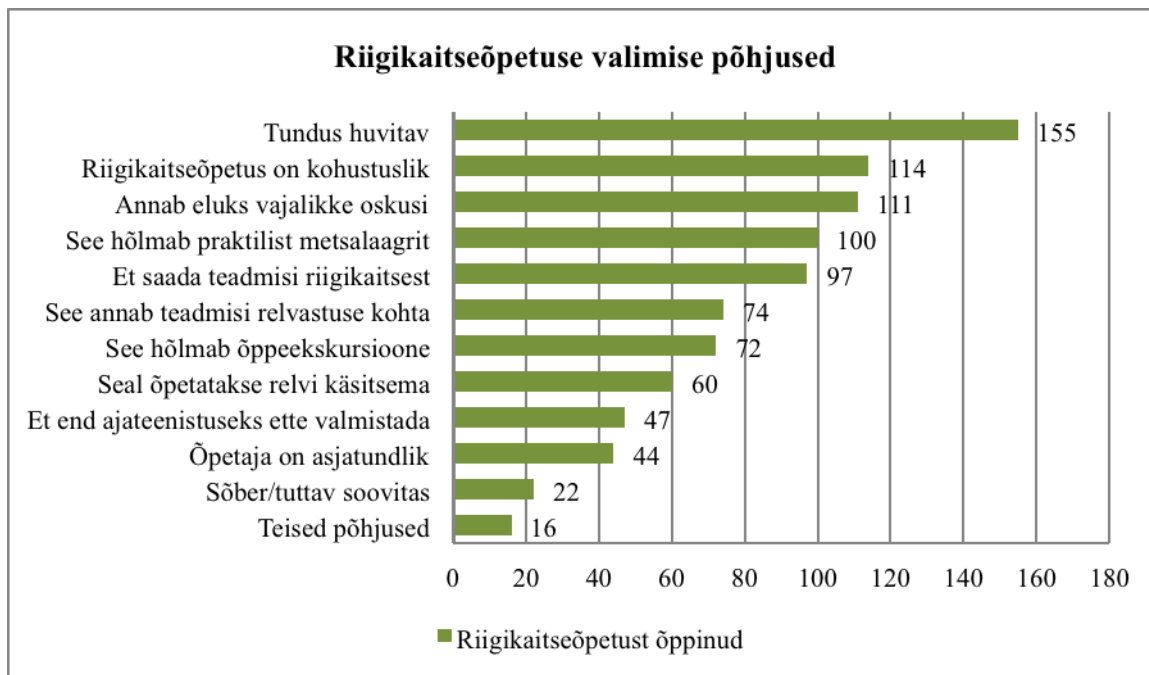
Joonis 6. Riigikaitseõpetuse õppimise ja kaitsetahte vaheline seos (autori koostatud)

Eelnevalt analüüsitud küsimuste vastused näitavad, et riigikaitseõpetuse õppimine aitab kaitsetahte taset tõsta ning seetõttu on oluline, et riigikaitseõpetus jõuaks võimalikult paljude Eesti koolde õpilasteni. Sellest lähtuvalt uuriti õpilastelt põhjusi, miks nad riigikaitseõpetuse on valinud või valikust kõrvale jätnud.

Riigikaitseõpetust õppinud õpilastelt uuriti poolstruktureeritud küsimusega, millistel põhjustel nad riigikaitseõpetust otsustasid õppida. Respondentidel oli selle küsimuse puhul võimalik valida mitu vastusevarianti ning soovi korral lisada vaba tekstina muu vastus. Etteantud vastusevariandid koostati tuginedes käesolevas töös käsitletud Lin ja Kuo (2012) teoreetilisele seisukohale, et riigikaitse hariduse andmises ei piisa vaid teadmiste edasiandmisest, vaid oluline on rakendada multidistsiplinaarsust ning keskenduda riigikaitseõpetuse ainekava sisule.

Tulemustest selgub, et kõige enam valiti riigikaitseõpetus põhjustel, et see tundus huvitav (155), annab eluks vajalikke oskusi (111) ning hõlmab praktilist metsalaagrit (100). 114 õpilast 287-st on vastanud, et neile oli riigikaitseõpetus kohustuslik. Jooniselt 7 nähtuvast võib järeldada, et riigikaitseõpetust valitakse enamasti seetõttu, et see tundub huvitav, mida võib seletada asjaoluga, et tegemist ei ole traditsioonilise koolitunniga, vaid see pakub lisaks teooriatundidele ka praktilist osa, kus õpitut on võimalik rakendada. Selline valik ühtib ka eelnevalt väljatoodud multidistsiplinaarsuse teooriaga. Vähemoluliseks peetakse riigikaitseõpetuse valimisel sõbra või tuttava soovitus, samuti valitakse seda vähem õpetajat silmas pidades ning enda ajateenistuseks ettevalmistamiseks.

2012. aastal Rahvusvahelise Kaitseuringute Keskuse läbiviidud uuringu „Arvamused Eesti Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust“ tulemused näitavad, et riigikaitseõpetust õppinutele on riigikaitseõpetuse tund ajateenistuse kohta info saamisel teisel kohal (Arvamused...2012:5). Ajateenistuseks ettevalmistumise eesmärgil riigikaitseõpetuse valimise vähesust võib seletada ka asjaoluga, et 42% vastajatest olid neiu, kellel 1. aprillil 2013 jõustunud uue kaitseväeteenistuse seaduse kohaselt on küll õigus vabatahtlikult ajateenistusse astuda, kuid kes erinevalt noormeestest ei ole selleks kohustatud. Vastusevarianti „teised põhjused“ märgiti 16 korral, kus toodi välja, et kuna ollakse Kaitseliidu eriorganisatsioonide liikmed, siis tulenes huvi riigikaitseõpetust õppida sellest. Lisaks mainiti riigikaitseõpetuse valimise põhjustena õppeaine läbimise eest rinnamärgi saamist ning isamaa-armastust. Teised vastused selgitasid lühidalt etteantud vastusevariantide valikut.

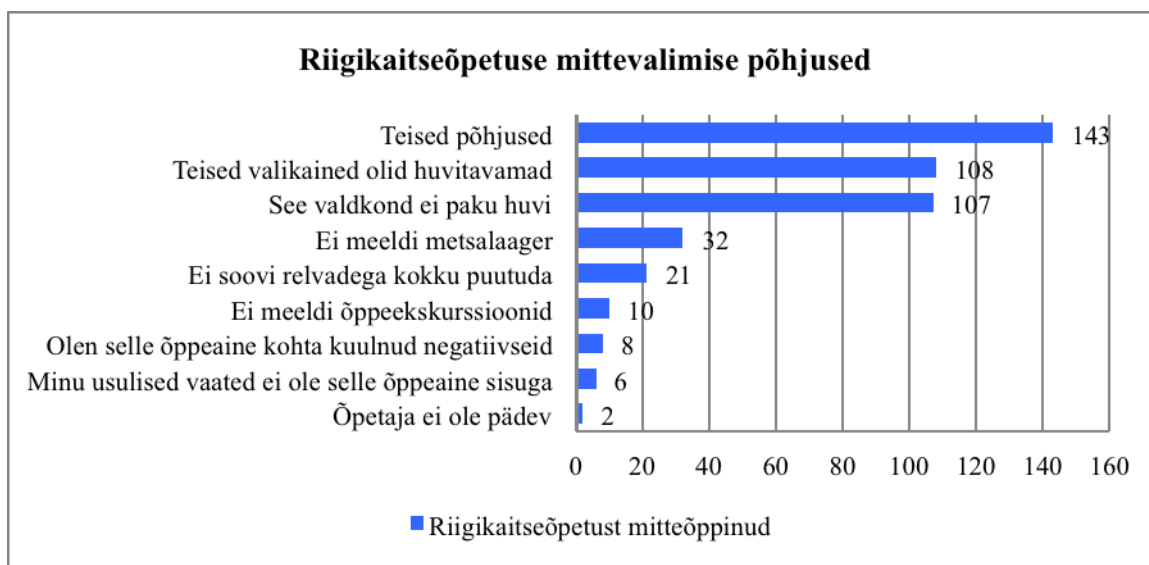

Joonis 7. Riigikaitseõpetuse valimise põhjused (autori koostatud)

Lisaks riigikaitseõpetuse valimise põhjustele on oluline välja selgitada ka riigikaitseõpetuse mittevalimise põhjused, et osata tähelepanu pöörata kitsaskohtadele, mida riigikaitseõpetuse võimalikult paljude õpilasteni viimise eesmärgil arendada. Selleks uuriti riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastelt poolstruktureeritud küsimusega, millistel põhjustel nad otsustasid riigikaitseõpetust mitte valida. Vastusevariandid koostati riigikaitseõpetuse valimise põhjustega samadel teoreetilistel alustel. Sarnaselt eelnevale küsimusele võimaldas ka see küsimus respondentidel valida mitu vastusevarianti. Kuna vastuste valikuvariandid olid piiratud ning sellest tulenevalt uurijapoolset suunamist vältida, oli õpilastel võimalik valiku „teised põhjused“ all vaba tekstina riigikaitseõpetuse mittevalimise põhjust selgitada.

Seda võimalust kasutati kõige enam – 143 korral. Järgmiste põhjustena, miks riigikaitseõpetus valikust eemale jäi, toodi välja, et teised valikained olid huvitavamad (108) ning huvipuudus antud valdkonna vastu (107) (vt joonis 8). „Teised põhjused“ vastusevariandi all on kõige enam riigikaitseõpetuse mittevalimise põhjusena välja toodud ajapuudus, ülekoormus ning õppeaine valikusse tulemine alles tulevikus. Oluline on aspekt, et mitmel korral märgiti „teised põhjused“ vastusevariandi all riigikaitseõpetuse mittevalimise põhjuseks teadmatust või infopuudust selle õppeaine kohta, soovi õppida, kuid grupp sai täis ning tunni toimumist kohustuslike tundidega üheaegselt. Neid põhjuseid peab autor valdkonna kitsaskohtadeks, mida muutes oleks võimalik jõuda rohkemate

õpilasteni. Lisaks on 32 korral märgitud, et riigikaitseõpetus jäeti valimata välilaagri mittemeeldivuse tõttu. Vastusevariandi mainimise kordade arv ei ole suur, kuid märkimisväärne põhjusel, et praktiline välilaager on üks riigikaitseõpetuse kohustuslik osa. Mõnel korral märgiti vastusevariandi „teised põhjused“ all, et välilaagri läbimine on raske ning tervislikke põhjuseid. Samuti näitab uuring „Arvamused Eesti Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust“, et Eesti noormeeste tervislikud näitajad on kehvad, mistõttu ei saada hakkama ka ajateenistuses (Arvamused...2012:18). Antud teemakäsitletule väljub aga käesoleva töö fookusest, mistõttu seda siin põhjalikumalt ei käsitleta. Uuringu tulemustest lähtuvalt on oluline teha õpilaste seas teavitustööd, et teadmatuse tõttu riigikaitseõpetus valimata ei jääks, lisaks koolidel planeerida tunniplaan selliselt, et kõigil soovijatel oleks võimalik valikainet valida ning seda ka õppida.

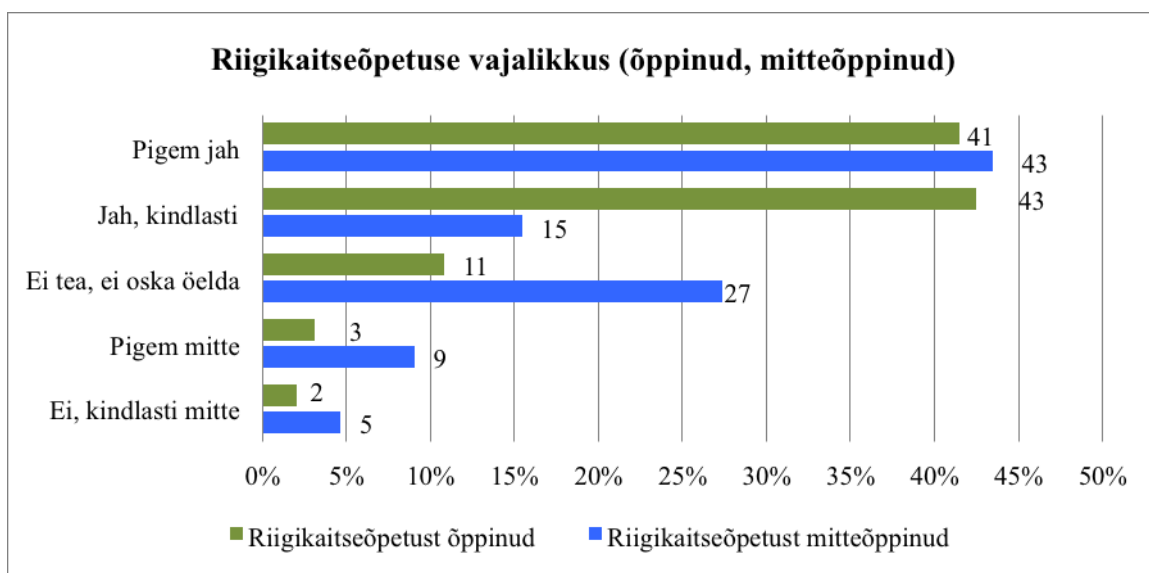

Joonis 8. Riigikaitseõpetuse mittevalimise põhjused (autori koostatud)

Et välja selgitada, kas õpilased peavad riigikaitseõpetust vajalikuks õppeaineks, esitati nii riigikaitseõpetust õppinutele kui mitteõppinutele sellekohane küsimus. Respondendid said riigikaitseõpetuse vajalikkust hinnata viiepallisel skaalal, kus hinne üks tähistas vastust „ei, kindlasti mitte“ ja hinne viis „jah, kindlasti“.

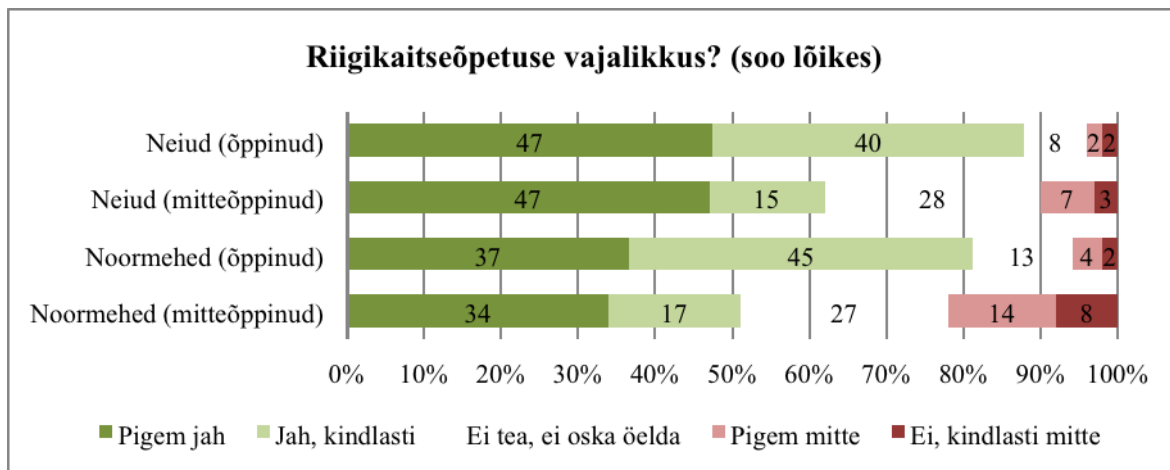
Antud küsimusele vastates riigikaitseõpetust õppinute ja mitteõppinute arvamused lahknevad. Riigikaitseõpetust õppinud respondentidest enamik (84%) peab riigikaitseõpetust pigem (41%) või kindlasti (43%) vajalikuks õppeaineks. Riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajatest arvab sama 58% (vt joonis 9). Ka selle küsimuse puhul arvutati kahe valimigrupi hinnangute erinevuse väljaselgitamiseks T-test, kust jäeti keskväärtuste arvutamisel eemale vastusevariant „ei tea, ei oska öelda“. Riigikaitseõpetust õppinute hinnangute keskväärtuseks saadi 3,39 ning riigikaitseõpetust

mitteõppinute hinnangute keskvaärtuseks 2,69. T-testi olulisuse tõenäosuseks saadi arvutuse tulemusena $p=0,000$, mida vaadeldi olulisuse nivool $p \leq 0,01$. Seega tulemused näitavad, et riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud vastajate hinnangud erinevad teineteisest statistiliselt väga oluliselt, mis võimaldab antud tulemust laiendada üldpopulatsioonile. Asjaolu, et riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajatest vaid veidi üle poole leiavad, et riigikaitseõpetus on vajalik õppeaine, võib põhjendada õpilaste vähese informeeritusega. Kuna riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastel puudub selge ettekujutus ja arusaam valikaine riigikaitseõpetus sisust, peavad nad seda ka vähem vajalikuks. Riigikaitseõpetust õppinutel on õppeaine läbitud ning nad oskavad paremini selle väärtust ja vajalikkust hinnata. Antud küsimuse vastused kinnitavad ka eelnevalt väljatoodud vajadust kõigile gümnasistidele riigikaitseõpetuse kohta enam infot anda.

Joonis 9. Riigikaitseõpetuse vajalikkus (õppinud, mitteõppinud) (autori koostatud)

Välja selgitamaks, kas antud küsimusele vastanud neidude ja noormeeste hinnangud erinevad, võrreldi riigikaitseõpetust õppinud ja riigikaitseõpetust mitteõppinud neidude arvamusi omavahel ning riigikaitseõpetust õppinud ja riigikaitseõpetust mitteõppinud noormeeste hinnanguid omavahel. Jooniselt 10 nähtub, et neidude ja noormeeste vastused on vastavalt sellele, kas nad on riigikaitseõpetust õppinud või ei ole, sarnased. Sellest tulenevalt võib väita, et sugu ei oma riigikaitseõpetuse õppimisel olulist rolli.

Joonis 10. Riigikaitseõpetuse vajalikkus (soo lõikes) (autori koostatud)

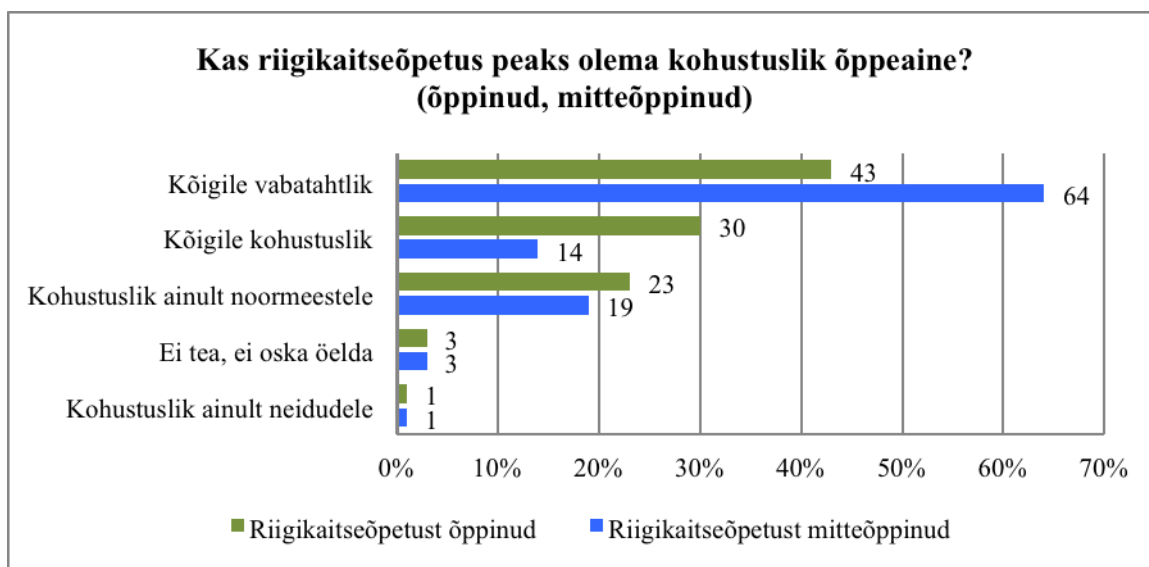
Käesoleva töö lk 15 teooriast tulenevalt põhineb kaitsetahe inimese motivatsioonil ja vabal tahtel. Õpilaste vastustest tulenes, et osas koolides on riigikaitseõpetuse õppimine kõigile gümnasistidele või ainult noormeestele kohustuslik. Seetõttu võrdles autor riigikaitseõpetust vabatahtlikult õppinute ning riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinute kaitsetahte taset T-testiga. Selleks selgitati välja riigikaitseõpetust kohustuslikult ning vabatahtlikult õppinute hinnangute keskvärtused, milleks saadi vastavalt 2,74 ja 3,21. T-testi olulisuse tõenäosuseks saadi $p=0,000$. Saadud tulemust vaadeldi olulisuse nivool $p\leq 0,01$. Tulemusest selgus, et riigikaitseõpetust vabatahtlikult õppinute kaitsetahe on kõrgem ning võrreldes seda tulemust riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinute kaitsetahte tasemega, on tasemete erinevus statistiliselt väga oluline. Seega kinnitavad uuringu tulemused käesoleva töö lk 19 teoreetilist käsitlust, kus tuuakse välja vaba tahte olulisus kaitsetahte kujunemisel. Lisaks leiti, et riigikaitseõpetust vabatahtlikult õppinud õpilastest 52% leiab, et riigikaitseõpetus peaks kõigile vabatahtlik olema. Riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud õpilastest on samal arvamusel 29% respondentidest. Kirjeldatud tulemustest lähtuvalt on kaitsetahte tõstmise eesmärgil vajalik säilitada riigikaitseõpetus koolides valikainena ning suunata õpilased selleni tõhusama teavitustöö kaudu.

Lisaks riigikaitseõpetust kohustuslikult ja vabatahtlikult õppinud õpilaste kaitsetahte tasemete võrdlusele, võrdles autor T-testiga riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud õpilaste ning riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste kaitsetahte taset. Riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinute hinnangute keskvärtuseks saadi 2,74 ning riigikaitseõpetust mitteõppinute hinnangute keskvärtuseks 2,8. T-testi olulisuse tõenäosuseks saadi $p=0,55$ ning saadud tulemust vaadeldi olulisuse nivool $p\leq 0,05$, millest selgus, et seos

riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud ning riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste kaitsetahte tasemete vahe ei ole statistiliselt oluline.

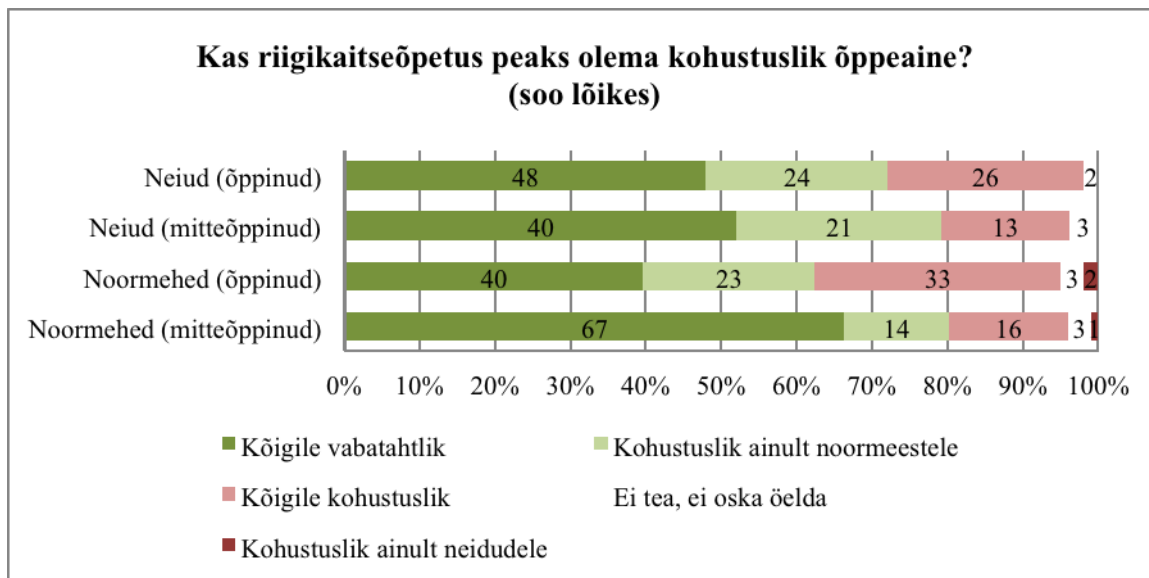
Uuringuga sooviti välja selgitada nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste arvamus selle kohta, kas riigikaitseõpetus peaks olema kohustuslik õppeaine. Õpilased said valida nelja sisulise vastusevariandi seast ühe. Kindla seisukoha puudumisel oli võimalik valida vastusevariant „ei tea, ei oska öelda“.

Jooniselt 11 nähtub, et nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased leiavad kõige enam, et riigikaitseõpetus peaks olema kõigile vabatahtlik õppeaine. Riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajatest 64% leiab, et riigikaitseõpetus peaks olema kõigile vabatahtlik õppeaine, mida võib põhjendada sellega, et riigikaitseõpetuse valimata jätnud õpilased on seda teinud põhjusega ning lisaks peavad nad seda õppeainet ka vähevajalikuks. Seda, et riigikaitseõpetust õppinud vastajatest 30% leiab, et riigikaitseõpetus peaks kohustuslik olema kõigile gümnaasiumiõpilastele ja 23%, et see peaks kohustuslik olema vaid noormeestele, seletab aspekt, et riigikaitseõpetust õppinud vastajatest enamik pidas seda õppeainet ka vajalikuks. Kirjeldatud tulemustest võib järeldada, et riigikaitseõpetust õppinud õpilased peavad selle õppeaine õppimist kõigile gümnaasistidele või noormeestele niivõrd vajalikuks, et see peaks neile kohustuslik olema.

Joonis 11. Kas riigikaitseõpetus peaks olema kohustuslik õppeaine? (õppinud, mitteõppinud) (autori koostatud)

Neidude ja noormeeste arvamuste erisusi välja tuues näitab joonis 12, et sarnaselt eelnevale sugude alusel tehtud võrdlusele, on riigikaitseõpetust õppinud neidude ja noormeeste arvamused sarnased omavahel ning riigikaitseõpetust mitteõppinud neidude ja noormeeste vastused omavahel.

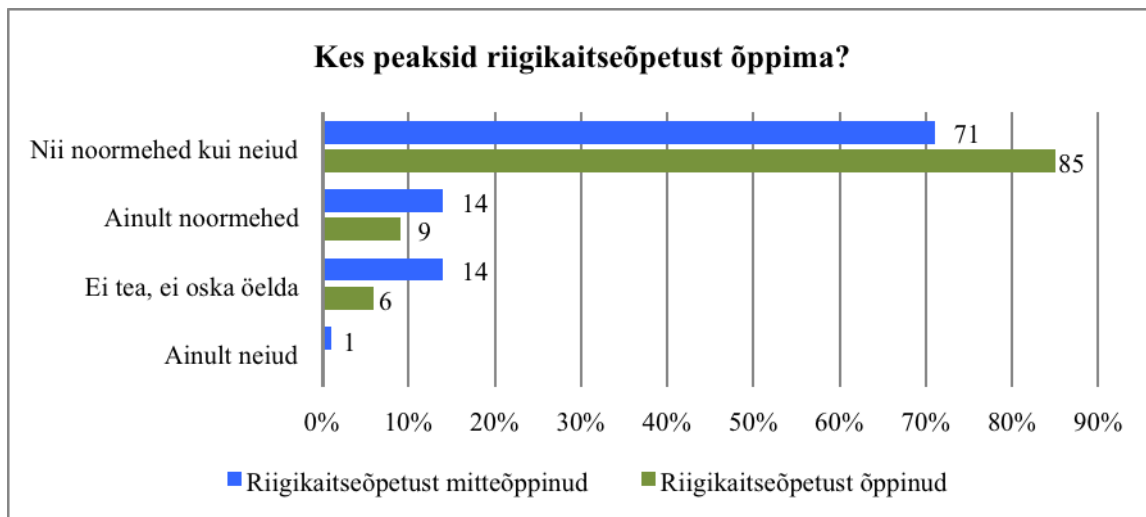

Joonis 12. Kas riigikaitseõpetus peaks olema kohustuslik õppeaine? (soo lõikes) (autori koostatud)

Senised uuringutulemused on näidanud, et olenemata soost annavad sarnaseid vastuseid riigikaitseõpetust õppinud õpilased omavahel ja riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilased omavahel. Seega uuriti lisaks, kas õpilaste arvates peaksid riigikaitseõpetust õppima kõik gümnasistid, ainult noormehed või ainult neiud. Selleks esitati nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastele vastav küsimus, kus nad said valida kolme sisulise vastuse vahel. Kindla seisukoha puudumisel oli võimalik valida vastusevariant „ei tea, ei oska öelda“.

Eelmistele küsimustele jätkuks näitab joonis 13, et riigikaitseõpetuse õppimise puhul ei peeta sugu määravaks ning leitakse, et see õppeaine sobib nii neidudele kui noormeestele. See on teooria seisukohalt oluline tulemus, kuna käesoleva töö lk 23 toodu näitab, et riigikaitse laia käsitluse seisukohalt on oluline, et riigikaitstes osaleksid nii naised kui mehed. Seetõttu on oluline, et nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilased leiavad üksmeelselt, et riigikaitseõpetust peaksid õppima nii noormehed kui neiud.

Joonis 13. Kes peaksid riigikaitseõpetust õppima? (õppinud, mitteõppinud)
(autori koostatud)

Samuti selgitati uuringuga välja, keda sooviksid õpilased riigikaitseõpetuse õpetajaks. Küsimus esitati vaid riigikaitseõpetust õppinud õpilasetele, kuna nemad on selle õppeaine läbinud ning oskavad hinnata õpetaja olulisust antud spetsiifilisi teadmisi ja oskusi edasiandva õppeaine puhul. Kuna traditsiooniliselt on õppeaine olemusest ja õpiväljundite saavutamise eesmärgist tulenevalt riigikaitseõpetuse õpetajaks kaitseliitlane või kaitsevaelane, siis anti õpilastele selle küsimuse puhul võimalus valida nelja sisulise vastusevariandi vahel, milleks olid „Kaitseliidu esindaja“, „praktiliste kogemustega isik“, „kaadriohvitser“ ja „kooliõpetaja“. Õpilased said valida ühe vastusevariandi.

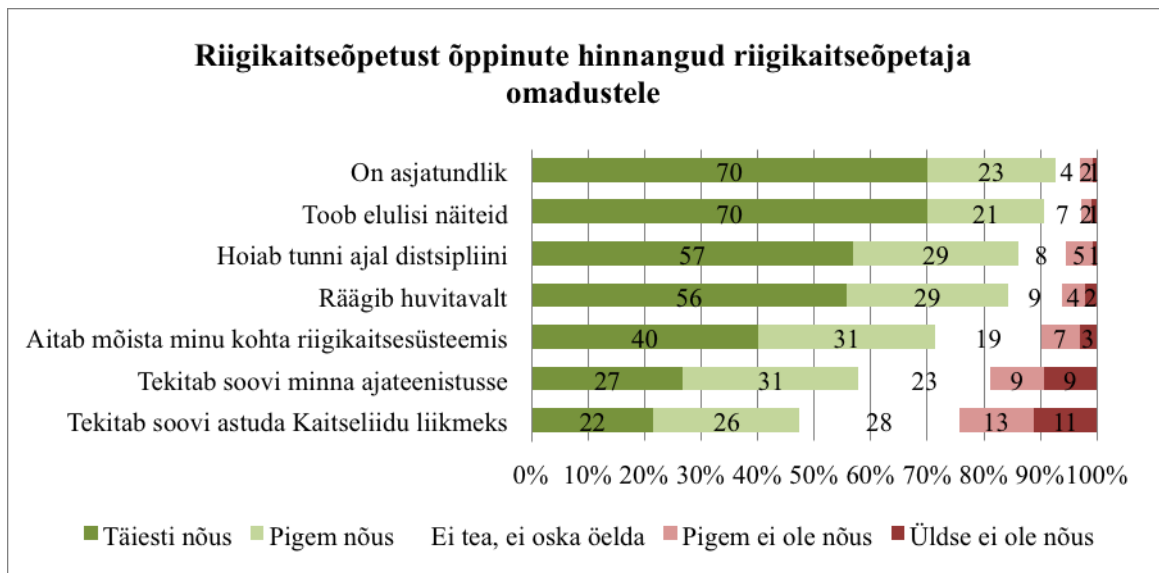
Vastanud 287 respondendist 143 leidsid, et riigikaitseõpetaja peaks olema praktiliste kogemustega isik. Järgmisena toodi 117 korral välja Kaitseliidu esindaja ning 17 korral kaadriohvitser. 10 õpilast ei osanud sellele küsimusele vastata ning vastusevariandi „kooliõpetaja“ ei valitud ühelgi korral. Kirjeldatud tulemustest võib järeldada, et õpilastele on riigikaitseõpetuse puhul oluline, et seda õpetaks praktiliste kogemustega isik, olgu selleks siis kaitseliitlane, kaitsevaelane või keegi teine. Kindlasti ei soovi aga küsimustikule vastanud, et riigikaitseõpetust õpetaks kooliõpetaja, kes oma põhiaine kõrvalt õpetaks ka riigikaitseõpetust. Seega on oluline jätkata riigikaitseõpetajate koolitamisega ning kooli direktoritel hoolikalt riigikaitseõpetajat valida.

Lisaks paluti riigikaitseõpetust õppinud õpilastel viiepallisel skaalal, kus hinne üks tähendab „üldse ei ole nõus“ ja hinne viis „täiesti nõus“, hinnata oma riigikaitseõpetajat erinevate omaduste põhjal. Õpetaja omadused moodustati riigikaitseõpetuse ainekavaga

määratletud sisu alusel. Sama küsimus esitati ka 2005. aastal Turu-uuringute ASi läbiviidud riigikaitseõppe uuringus.

Uuringu tulemustest selgus, et kõige enam on riigikaitseõpetust õppinute hinnangul nende õpetajad asjatundlikud, oskavad tuua elulisi näiteid ning hoiavad tunni ajal distsipliini. Madalamalt hinnati õpetaja osa selles, et aidata õpilastel mõista oma kohta üldises riigikaitstesüsteemis ning tekitada soovi astuda Kaitseliitu või minna ajateenistusse. (Vt joonis 14) Kirjeldatud tulemustest võib järeldada, et riigikaitseõpetajad peaksid riigikaitseõpetuse tundides enam tähelepanu pöörama üldise riigikaitstesüsteemi tutvustamisele ning aitama õpilasel mõista oma kohta sellest. Aspekt on oluline seetõttu, et kui õpilased ei mõista riigikaitstesüsteemi, ei mõista nad ka kollektiivkaitse toimimist ning enda osa selles. Kuna riigikaitseõpetus aga on olemuselt kaitsetahet tõstev õppeaine, peaks riigikaitseõpetajad selle eesmärgi saavutamisele enam keskenduma. Kuna Kaitseliit on vabatahtlik sõjaline organisatsioon, mida eelmine kaitseväge juhataja kindral Ants Laaneots on ka Eesti „turvavaibaks“ nimetanud, on selle organisatsiooni liikmete kasv Eesti turvalisuse tagamisele oluline. Riigikaitseõpetuse tund on üks koht, kus õpilastele Kaitseliitu kui organisatsiooni tutvustada ning neid selle liikmeks astuma innustada. See tagab ka õpilaste kaitsetahte jätkusuutlikkuse, kuna Kaitseliidu kaudu puutuksid nad ka pärast riigikaitseõpetuse kursuse läbimist kaitsevaldkonna teemadega kokku.

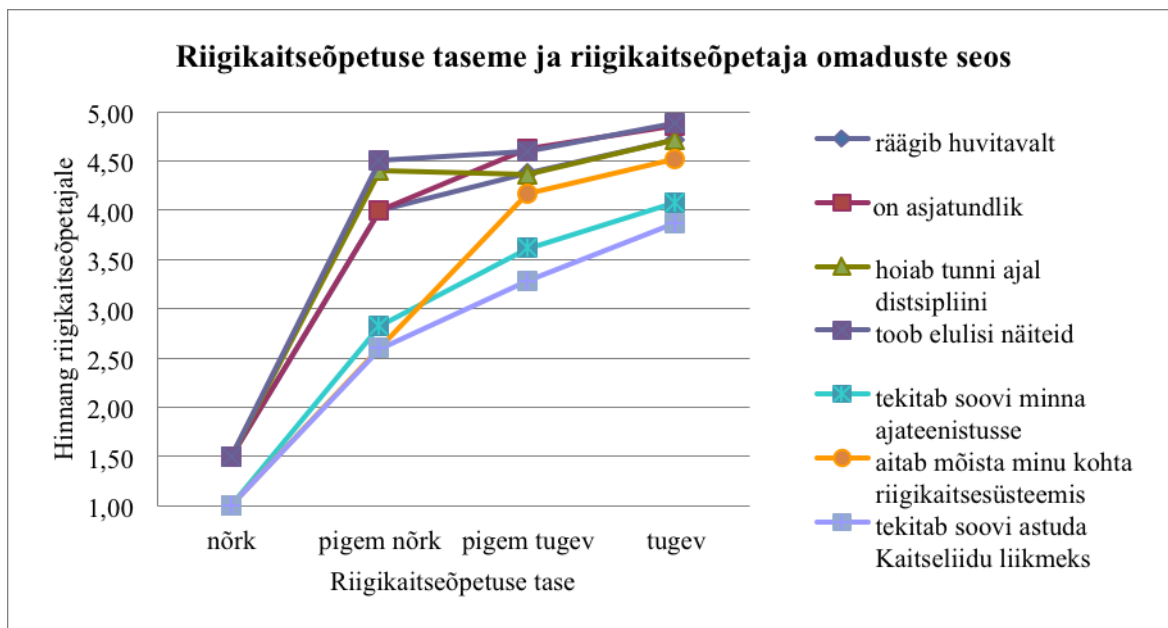
Nagu ka eelnevalt mainitud ei ole riigikaitseõpetuse otsene eesmärk noori ajateenistuseks ette valmistada, kuid selle olemuse ja elu tutvustamine õpilastele teeb nad ajateenistusest teadlikumaks, mille tulemusena kaoks noortes hirm ja vastumeelsus ajateenistusse astuda. Ka täna käivad Kaitseressursside Ameti töötajad koolides kaitseväge teenistusega seonduvat tutvustamas. Seega peaks riigikaitseõpetajad enam seda võimalust kasutama ning riigikaitseõpetuse tundi vastava spetsialisti esinema kutsuma.

Joonis 14. Riigikaitseõpetust õppinute hinnangud riigikaitseõpetaja omadustele (autori koostatud)

Uuringuga sooviti ka välja selgitada, kuidas hindavad riigikaitseõpetust õppinud õpilased riigikaitseõpetuse taset oma koolis. Hinnangu said respondendid anda viiepallisel skaalal, kus hinne üks tähis vastusevariandi „nõrk“ ning hinne viis vastust „tugev“. Enamik vastanutest hindab riigikaitseõpetuse taset oma koolis tugevaks. Täpsemalt on 123 õpilast hinnanud riigikaitseõpetuse taset pigem tugevaks ja 135 õpilast tugevaks. Pigem nõrgana hindab riigikaitseõpetuse taset 8 ja nõrgana 2 vastanut.

Järgnevalt vaadeldi, milline seos on hinnangutel riigikaitseõpetaja omadustele ning riigikaitseõpetuse tasemele koolis. Jooniselt 15 nähtub üldine trend, et mida madalamalt on hinnatud riigikaitseõpetaja omadusi, seda nõrgemaks hinnatakse ka riigikaitseõpetuse taset koolis ja vastupidi. Antud tulemustest võib järeldada, et riigikaitseõpetaja omaduste ja riigikaitseõpetuse taseme vahel koolis on seos. Ka siinkohal kinnitub eelnevalt väljatoodud järeldus, et pädevate riigikaitseõpetajate koolitamine ning nende koolidesse valimine on kogu riigikaitseõpetuse taseme tõstmiseks oluline. Kirjeldatud tulemustest tuleks teavitada koolide direktoreid ning anda neile soovitus võimalusel alati riigikaitseõpetajaks praktiliste kogemustega isik valida. Lisaks tuleks koolidirektoreid teavitada võimalusest paluda riigikaitseõpetaja leidmisel Kaitseministeeriumi abi. Kuna Kaitseministeerium tegeleb koostöös Tallinna Ülikooliga riigikaitseõpetajate koolitamisega, on olemas andmebaas koolituse lõpetanud inimestest ning nende soovidest riigikaitseõpetajaks hakata. Seetõttu võib kool Kaitseministeeriumi abiga omale tugeva riigikaitseõpetaja leida.

Joonis 15. Riigikaitseõpetuse taseme ja riigikaitseõpetaja omaduste seos (autori koostatud)

Kuna küsimustikku koostades ei olnud teada uuringu tulemusel ning asjaolu, et enamik riigikaitseõpetust õppinud õpilastest riigikaitseõpetuse taset koolis kõrgeks peab, sooviti ka välja selgitada, mille abil on riigikaitseõpetust õppinud õpilaste arvates võimalik riigikaitseõpetuse taset koolis tõsta. Õpilased said valida kaheksa vastusevariandi vahel ning soovi korral valida mitu vastusevarianti.

150 korral märgiti riigikaitseõpetuse taseme tõstmise võimalustena ära riigikaitseõpetuse tundidesse spetsialistide esinema kutsumist ning enam õppekursioonidel käimist. 146 korda toodi välja, et riigikaitseõpetuse taset tõstaks sagedam õppekursioonidel käimine. Järgnes riigikaitseõpetuse tasemega rahulolu kinnitav vastus, et õppeaine tase on piisavalt kõrge ning seda ei ole vaja tõsta, mida valiti 99 korral. Vähem (56 korda) märgiti riigikaitseõpetuse taseme tõstmise võimalusena sisukama õppelaagri korraldamist. Samuti väljendasid respondendid rahulolu oma riigikaitseõpetajaga, märkides kõige vähem (20 korda) riigikaitseõpetuse taseme tõstjana ära pädevama riigikaitseõpetaja leidmist. Ära märgiti ka riigikaitseõpetuse tunnis vajaminevate spetsiifiliste õppevahendite soetamist ning vastava sisustusega klassiruumi loomist. Toodud tulemused kinnitavad vastuseid eelnevatele küsimustele, et õpilased hindavad kõrgelt seda, kui nende ees on asjatundlik inimene. Seetõttu peaks riigikaitseõpetaja alati kutsuma tundi spetsialisti, kui ta ise ennast sellele teemal nii pädevana ei tunne. Asjaolu, et õpilased märkisid riigikaitseõpetuse taset tõstava võimalusena ära enam ekskursioonidel käimist, on kooskõlas Lini ja Kuo (2012) teoreetilise käsitlusega, kus tuuakse välja, et riigikaitseõpetuse teemade puhul on oluline

teadmiste omandamisel rakendada töösse kõik meeled. Õppekursioonidel on õpilastel võimalus külastada erinevate teemadega seonduvaid muuseume ning Kaitseväe väeosi.

Riigikaitseõpetust õppinud õpilastelt uuriti ka, kas nad on riigikaitseõpetuse raames käinud õppekursioonidel ja –laagrites või ei ole nad selle õppeaine raames koolist väljaspool käinud. Respondentidel oli võimalik valida mitu vastusevarianti korraga. Vastanud märkisid 208 korral, et riigikaitseõpetuse raames on käidud õppekursioonidel ning 119 korral, et on osaletud õppelaagris. 40 korda vastati, et riigikaitseõpetuse tunni raames ei ole väljaspool kooli käidud. Eelmise küsimuse tulemustest selgus, et riigikaitseõpetust õppinud õpilased peavad õppekursioonidel käimist oluliseks ning leiavad, et see aitab tõsta riigikaitseõpetuse taset koolis. Sellest lähtuvalt uuris autor T-testi arvutades, kas riigikaitseõpetuse raames õppekursioonidel käinud hindavad võrreldes õppekursioonidel mittekäinutega riigikaitseõpetuse taset koolis kõrgemalt. Ka antud arvutuse puhul jäeti keskväärtuste leidmisel välja vastusevariandi „ei tea, ei oska väärtus“ ning teisendati skaala vastavalt sellele ümber. Õppekursioonidel käinute hinnangu keskväärtuseks saadi 3,51 ning mittekäinute keskväärtuseks 3,31. Arvutuse tulemusena saadi T-testi olulisuse tõenäosuseks $p=0,02$, mida vaadeldi olulisuse nivool $p\leq 0,05$, millest järeldus, et riigikaitseõpetuse raames õppekursioonidel käinute ja mittekäinute hinnangud riigikaitseõpetuse tasemele koolis erinevad statistiliselt oluliselt, mis võimaldab saadud tulemust kohaldada üldpopulatsioonile. Antud tulemus kinnitab ka eelmise küsimuse tulemusi ja näitab, et õppekursioonidel käimine on riigikaitseõpetuse õpilasele oluline ning tõstab nende arvates ka riigikaitseõpetuse taset.

Sarnane võrdlus tehti ka õppelaagrites osalemise kohta. Õppelaagrites käinute hinnangu keskväärtuseks saadi 3,54 ning mittekäinute keskväärtuseks 3,4. T-testi arvutamise tulemus selle võrdluse puhul statistiliselt olulist erinevust ei näita, andes olulisuse tõenäosuseks $p=0,07$, mida võrreldes olulisuse nivool $p\leq 0,05$ annab tulemuseks, et õppelaagrites osalenute ja mitteosalenute hinnangud riigikaitseõpetuse tasemele koolis ei erine statistiliselt oluliselt. Selline tulemus on samuti kooskõlas eelneva küsimuse vastusega, kus respondendid ei pidanud sisukama välilaagri korraldamist eriti oluliseks riigikaitseõpetuse taseme tõstmise võimaluseks. Õppelaagri läbiviimine ning seal osalemine on riigikaitseõpetuse kohustuslik osa. Sellegipoolest on koole, kus riigikaitseõpetuse õppelaagrit ei korraldata või ei ole osal õpilastest seal tervislikel või muudel mõjuvatel põhjustel võimalik osaleda. Riigikaitseõpetuse õppelaagrite korraldamise kitsaskohtadest on Kaitseministeerium teadlik ning koostöös Kaitseväe ja Kaitseliiduga püütakse leida võimalus kõigile koolidele riigikaitseõpetuse laagri

korraldamiseks. Uuringu tulemustest võib järeldada, et selle küsimuse lahendamine on riigikaitseõpetuse õpiväljundite saavutamise seisukohalt oluline, kuna riigikaitseõpetust õppinud õpilastest paljud ei ole õppelaagris osalenud ning ei pea seda ka eriti oluliseks. Sellise mõttemalli muutmine on vajalik, et õpilased saaksid riigikaitseõpetuse valikainest terviku ning oskaksid seda ka väärtustada.

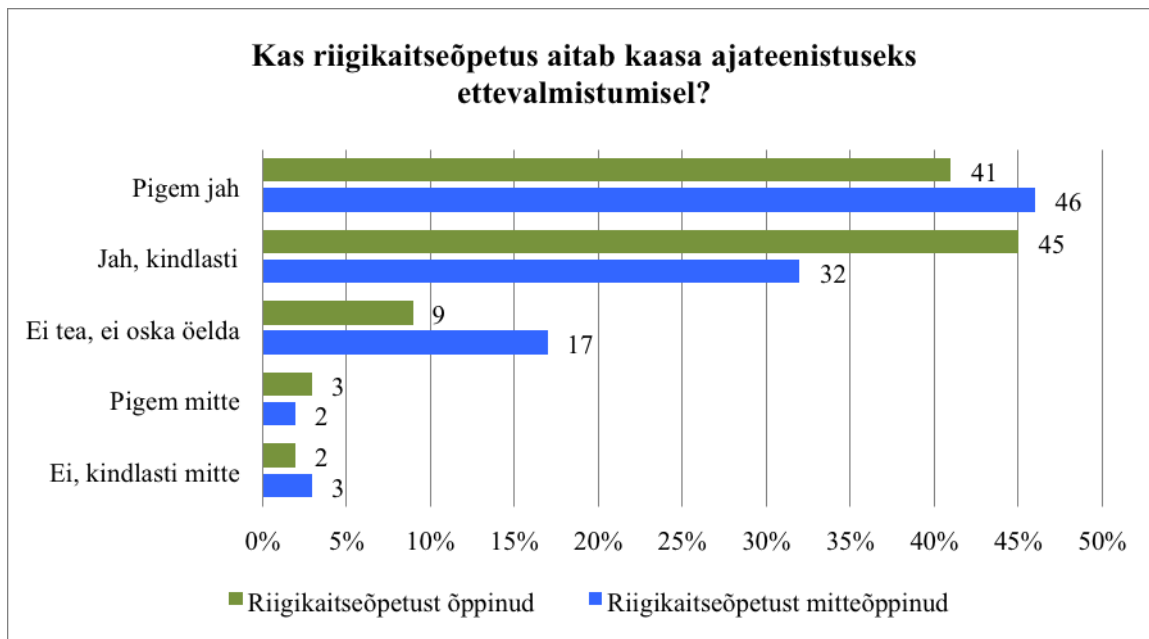
Kuna riigikaitseõpetus on gümnaasiumiastmes ebatraditsiooniline õppeaine, mille õpetajaks on enamasti kaitseleitlased ja kaitsevaelased, uuriti riigikaitseõpetust õppinud õpilaste suhtumist vormi kandmisesse. Respondentidele esitati küsimus, kas riigikaitseõpetaja peaks tundi andes vormi kandma, millele sai vastata „jah“, „ei“ ning „ei tea, ei oska öelda“. Sellele järgnev küsimus palus õpilastel vabas vormis oma vastust põhjendada. 141 vastajat leidis, et riigikaitseõpetaja peaks tunnis vormi kandma, 91, et ei peaks ning 50 ei osanud kindlat seisukohta antud küsimuses kujundada.

Õpilased, kes leidsid, et riigikaitseõpetaja peaks tunnis vormi kandma, põhjendasid oma valikut erinevalt. Kõige enam toodi välja, et kui õpetaja kannab tundi andes vormi, muudab see õppeaine huvitavamaks, tõsisemaks ning on kindel märk sellest, et tegemist ei ole tavalise koolitunniga. Näiteks põhjendati oma vastust järgnevalt – „*tekitab vastava meeleolu klassis, et sinu ees seisab asjatundja, mitte asja huviline*“ ning „*peaks, sest see annab lihtsalt selle tunde, et sa õpidki riigikaitset, mitte mingit muud ainet*“. Lisaks leiti, et vormi kandmine tekitab õpetaja suhtes suuremat autoriteeti ja austust ning see distsiplineerib õpilasi, näiteks – „*vormi kandmine tekitab õpilastes suuremat lugupidamist. Samuti kui koolis liigub vormis isik tekitab see ka väiksematele juba huvi*“ ning „*õpetaja peaks vormi kandma, sest see eristab selle tunni teistest tundidest. Distsipliini mõttes on kasulik, sest noored näitavad üles rohkem austust vormi kandva isiku ees*“. Vähem toodi välja, et see tekitab seose Kaitseväe või Kaitseleitduga, näiteks „*näitab kuuluvust sõjalisse organisatsiooni, sobilik riigikaitse õpetajale*“. Õpilased, kes leidsid, et riigikaitseõpetaja vormi kandmine tunnis ei ole oluline, tõid antud vastuse põhjenduseks, et vormi kandmine ei muuda inimest ning see on teadmiste edasiandmise suhtes ebaoluline, näiteks – „*ebaoluline teadmiste edasi andmiseks. Piisab teadmisest, et tegu on kaitseleitidu esindajaga*“ või „*See pole oluline. Teadmiseid ja informatsiooni ei edasta ju vorm, vaid ikka õpetaja*“. Kuna peaaegu pooled respondentidest leidsid, et riigikaitseõpetaja peaks tunnis vormi kandma ning võttes arvesse ka sellekohaseid põhjendusi, võib järeldada, et riigikaitseõpetaja vormi kandmine aitab tundi tõhusamalt läbi viia. Vorm tekitab õpetaja vastu suuremat austust ning paneb õpilased enam tunni sisule keskenduma. Samuti on oluline aspekt, mille üks respondentidest välja tõi, et kui koolis liigub ringi vormikandja,

tekitab see ka teistes õpilastes teema vastu huvi. Kõigil riigikaitseõpetajatel ei ole võimalik vormiga tunnis käia ning seda ei ole otstarbekas ka kohustuslikuks muuta, kuid riigikaitseõpetajate teavitamine sellekohastest uuringutulemustest on vajalik.

Kuna ajateenistus seondub antud uuringu erinevate küsimustega, paluti õpilastel anda hinnang sellele, kas riigikaitseõpetuse läbimine aitab kaasa ajateenistuseks ettevalmistamisel.

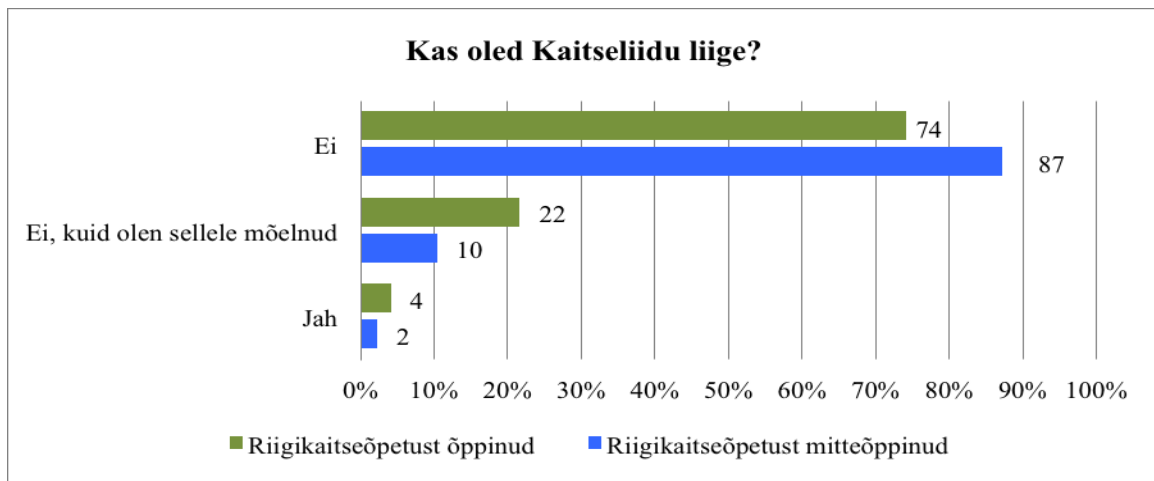
Enamik respondentidest leiab, et riigikaitseõpetuse läbimine on ajateenistuseks ettevalmistumisel kasulik. Enam nõustuvad sellega riigikaitseõpetust õppinud vastajad, kellest 86% leiavad, et riigikaitseõpetuse läbimine pigem (41%) või kindlasti (45%) aitab kaasa ajateenistuseks ettevalmistumisel. Ka riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajatest 78% arvab, et riigikaitseõpetus aitab ajateenistuseks ettevalmistumisel kaasa (vt joonis 16). Sarnaselt eelnevatele küsimustele, leiti ka antud küsimuse puhul T-testiga vastuste statistilise erinevuse olulisus. Riigikaitseõpetust õppinute hinnangute keskvärtuseks saadi 3,43 ning mitteõppinute hinnangute keskvärtuseks 3,29. Arvutuse tulemusel saadi T-testi olulisuse tõenäosuseks $p=0,02$, mida vaadeldi olulisuse nivool $p\leq 0,05$ ning leiti, et riigikaitseõpetust õppinud ja riigikaitseõpetust mitteõppinud vastajate arvamuse erinevus on statistiliselt oluline ning tulemust on võimalik kohaldada üldpopulatsioonile. Jooniselt 16 nähtub lisaks, et riigikaitseõpetust mitteläbinud õpilastest 17% ei oska sellele küsimusele vastata. Autor leiab, et kuna riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastel ei ole sarnaseid oskusi ja teadmisi riigikaitseõpetust õppinutega, vastas neist enam õpilasi, et nad ei tea, kas riigikaitseõpetus aitab ajateenistuseks ettevalmistamisel kaasa. Riigikaitseõpetust õppinud õpilastele luuakse riigikaitseõpetuse raames läbiviidavatel õppekursioonidel ettekujutus ajateenistusest ning tutvustatakse ajateenija õigusi ja kohustusi (Riigikaitseõpetuse ainekava...2011:7). Seetõttu oskasid riigikaitseõpetust õppinud selles küsimuses kindlama hinnangu anda.

Joonis 16. Kas riigikaitseõpetus aitab kaasa ajateenistuseks ettevalmistumisel? (autori koostatud)

Uuringuga sooviti ka välja selgitada õpilaste kuuluvust Kaitseliitu. Selleks esitati nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilastele sellekohane küsimus. Vastata oli võimalik „jah“, „ei, kuid olen sellele mõelnud“ ning „ei“. Nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud vastajatest suurem osa Kaitseliitu ei kuulu. Riigikaitseõpetust õppinud õpilastest on 4% märkinud, et nad on Kaitseliitu liikmed. Riigikaitseõpetust mitteõppinutest on sama vastanud 2% (vt joonis 17). Samuti on riigikaitseõpetust mitteõppinutega võrreldes riigikaitseõpetust õppinud vastajatest 12% enam neid, kes Kaitseliidu liikmed ei ole, kuid on liikmeks astumise peale mõelnud. Kirjeldatud tulemustest võib järeldada, et riigikaitseõpetuse läbimine ei tõsta enamasti õpilaste huvi Kaitseliitu astumise vastu. Samas on siiski riigikaitseõpetust õppinute seas nii Kaitseliidu liikmeid, kui liikmeks astumist kaaluvaid õpilasi rohkem. Nagu varem märgitud, on Kaitseliit oluline koht, kus õpilase huvitundmist kaitseteematika vastu jätkata. Seetõttu tuleks riigikaitseõpetuse tundides põhjalikumalt tutvustada Kaitseliitu kui organisatsiooni ning selle liikmeks saamise võimalusi ja tingimusi. Vajadusel võiks riigikaitseõpetaja kutsuda vastavad spetsialistid Kaitseliitu tutvustama ning külastada õpilastega õppekursioonide raames Kaitseliidu malevaid.

Joonis 17. Kas oled Kaitseliidu liige? (autori koostatud)

Uuringu tulemuste kirjeldamisel ja analüüsimisel keskenduti neljale peamisele aspektile. Võrreldi riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud respondentide kaitsetahte definitsioone, mille analüüsi tulemused koondati tabelisse 5. Lisaks hinnati kahe respondentide rühma kaitsetahte tasemete erinevust. Uuringu tulemustest selgus, et riigikaitseõpetuse kursuse läbinud õpilaste kaitsetahe on kõrgem kui riigikaitseõpetust mitteõppinute kaitsetahe. Vaadeldi ka erinevaid aspekte, mis võimaldavad hinnata riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste suhtumise erinevust riigikaitseõpetusse. Näiteks selgus, et riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilased suhtuvad erinevalt riigikaitseõpetuse vajalikkusesse ning riigikaitseõpetusse kui ajateenistuseks ettevalmistumise kursusesse. Riigikaitseõpetuse taset hinnatakse koolides üldiselt kõrgelt. Uuringust tulenes, et sellele aitab kaasa praktiliste kogemustega riigikaitseõpetaja ning õppekursioonidel käimine.

2.3. Ettepanekud riigikaitseõpetuse arendamiseks ja populariseerimiseks

Poolstruktureeritud ankeetküsitluse vastuste analüüsile ja magistritöö teoreetilistele alustele tuginedes koostati Kaitseministeeriumile ettepanekud riigikaitseõpetuse edasiseks arendamiseks ning populariseerimiseks. Ettepanekute näol antakse ka sisend riigikaitseõpetuse arendamise tegevusprogrammi aastateks 2014-2018.

Järgnevalt on esitatud 9 ettepanekut koos selgitustega.

1. Kaitseministeeriumil näha riigikaitseõpetuse arendamise tegevusprogrammis aastateks 2014-2018 riigikaitseõpetus ette valikainena.

Nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilaste ankeetides sisaldasid küsimused „Kuidas hindad oma kaitsetahtet?“ ning „Kas riigikaitseõpetus peaks Sinu arvates olema kohustuslik õppeaine?“ Uuringu tulemuste analüüsimisel võrreldi lisaks riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste kaitsetahte taseme erinevusele ka riigikaitseõpetust vabatahtlikult ja kohustuslikult õppinud õpilaste kaitsetahte taseme erinevust. Tulemusena selgus, et riigikaitseõpetust vabatahtlikult õppinud õpilaste kaitsetahte on riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud õpilaste kaitsetahtest kõrgem. Riigikaitseõpetust vabatahtlikult õppinud õpilastest 52% leiab, et riigikaitseõpetus peaks kõigile vabatahtlik olema. Riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud õpilastest on samal arvamusel 29%. Selline tulemus on kooskõlas käesoleva töö lk 19 toodud teooriaga, mille kohaselt saab kaitsetahte kasvada vaid inimeses endas ning selle tunde pealesurumine ei ole võimalik. Samuti ei ole võimalik õpilast sundida riigikaitsest huvituma, vaid ta tuleb selleni suunata infotundide ning interaktiivsete infomaterjalide kaudu, mis peaksid temas vastava huvi tekitama. Lisaks leiti, et riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud õpilaste ja riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste kaitsetahte tasemete vahel statistiliselt olulist seost ei ole. Eeltoodule tuginedes ei ole riigikaitseõpetuse kohustuslikuks muutmine kaitsetahte kasvamise seisukohalt tõhus meetod ning Kaitseministeerium peaks seda riigikaitseõpetuse arendustegevusel arvestama.

2. Riigikaitseõpetuse viimiseks võimalikult paljude õpilasteni teha Kaitseministeeriumil koolijuhtidele ettepanek võimaldada gümnasistidele riigikaitseõpetuse kursusest põhjaliku ülevaate andmist, et selle õppeaine valimist ei takistaks teadmatus või hirm ebatraditsioonilise õppeaine ees.

Riigikaitseõpetuse populariseerimise seisukohalt oli oluline uuringuga välja selgitada põhjused, miks riigikaitseõpetust valitakse või valimata jäetakse. Sellest lähtuvalt lisati riigikaitseõpetust õppinute ankeeti küsimus „Miks otsustasid riigikaitseõpetuse valida?“ ning riigikaitseõpetust mitteõppinute ankeeti küsimus „Miks otsustasid riigikaitseõpetust mitte valida?“. Uuringu tulemustest selgus, et kõige enam märgiti riigikaitseõpetuse valimise põhjuseks, et see tundus huvitav. Riigikaitseõpetus jäetakse sageli valimata, kuna puudub info selle õppeaine kohta. Selleks, et riigikaitseõpetus õpilastel teadmatusest valimata ei jääks, on vaja koolides riigikaitseõpetust tutvustavaid infotunde korraldada. On oluline, et infotunni viiks läbi riigikaitseõpetaja. Toetudes uuringu tulemustele on infotunni tulemus tõhusam, kui riigikaitseõpetaja kannab vormi, kuna õpilastes tekitab see autoriteeti ja põnevust.

Lisaks riigikaitseõpetajale võiks infotunni läbiviimises osaleda ka riigikaitseõpetuse kursuse läbinud õpilane. Tema on teiste õpilastega samal tasemel ning tekitaks seetõttu suurema usaldusvääruse. Samuti annaks see infotunnis osalejatele võimaluse küsida küsimusi õpilase tasandilt ning saada infot nii-öelda otse allikast. Infotunnis on oluline näidata fotosid ja videoklippe toimunud ekskursioonidest, praktilistest tundidest ning õppelaagrist. Võimalusel võiksid infotunni läbiviijad võtta tundi kaasa spetsiifilisi õppematerjale, mida riigikaitseõpetuse raames kasutatakse, et õpilased saaksid neid näha ja proovida. Nagu eelnevalt väljatoodud, on erinevate meelte kaasamine riigikaitseõpetuses oluline ning samuti on see õpilaste teavitamisel. Mida rohkem erinevaid meeli suudetakse kaasata, seda põnevam õppeaine õpilastele tundub. Kuna alati ei ole kõigil võimalik infotundides osaleda, peaks infotunni sisu slaididena koos erinevate interaktiivsete materjalidega olema kättesaadav nii kooli kui Kaitseministeeriumi koduleheküljel. Sellise üldtutvustava materjali väljatöötamist peaks koordineerima ja toetama Kaitseministeerium ning koostöös riigikaitseõpetajate ja riigikaitseõpetuse juba läbinud õpilastega selle välja töötama.

3. Kaitseministeeriumil luua kommunikatsiooniplaan, mille alusel riigikaitseõpetust gümnaasiumiõpilaste seas populariseerida.

Magistritöö eesmärgist lähtuvalt on riigikaitseõpetuse iga õpilaseni viimiseks vajalik teha seda erinevate kanalite kaudu. Uuringu tulemuste erinevatest aspektidest tuli esile vajadus õpilastes riigikaitseõpetuse teemade vastu huvi tekitada. Käesoleva töö joonistelt 7 ja 8 nähtub, et kõige enam (155 korda) on riigikaitseõpetuse valimise põhjuseks märgitud vastusevarianti „tundus huvitav“ ning riigikaitseõpetuse mittevalimise põhjustest 108 korral varianti „teised valikained olid huvitavamad“ ning 107 korral „see valdkond ei paku huvi“. Lisaks selgub tabelist 5, et riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilased määratlevad kaitsetahte mõistet erinevalt. Magistritöö teooria järgi ei saa õpilasi riigikaitsele mõtlema sundida, vaid neid tuleb selleni suunata. Selleks on oluline noorteni jõuda ka väljaspool kooli. Eelnevalt väljatoodud riigikaitseõpetuse infotunnid on vajalikud vahetu kontakti loomiseks riigikaitseõpetajaga, kuid selleks, et õpilastes üldiselt riigikaitseõpetuse teemade vastu huvi tekitada, peab vastav info nendeni jõudma järjepidevalt. Info viimine noorteni toimub tõhusalt sotsiaalmeedia kaudu. Seega võiks Kaitseministeerium koordineerida erinevates sotsiaalmeedia keskkondades riigikaitseõpetuse info, näiteks riigikaitsega seonduvate uudiste, videoklippide ja fotode, levitamist. Sarnaselt infotundidele koolis on sotsiaalmeedias oluline jagada videoklippe ja fotosid

riigikaitseõpetuse välilaagritest, õppekursioonidest ning õpilaste kirjeldusi neis toimumust. Oluline on õpilasteni viia teave erinevatest õpiväljunditest, mida riigikaitseõpetuse kursus hõlmab. Kaitseministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium võiksid toetada ja koordineerida riigikaitseõpetust tutvustava videoklipi loomist, mida oleks samuti võimalik sotsiaalmeedias levitada. Video loodaks koostöös riigikaitseõpetajate ja õpilastega. Selline meetod tagab info jõudmise võimalikult paljude noorteni, sealhulgas nendeni, kelle koolis riigikaitseõpetust ei õpetata.

4. Kaitseministeeriumil jätkata riigikaitseõpetajate koolitamist ning tõhustada koostööd koolide direktoritega kvalifitseeritud riigikaitseõpetaja leidmisel.

Riigikaitseõpetust õppinutel paluti ankeedis oma riigikaitseõpetaja omadusi 5-pallisel skaalal hinnata. Kõige enam toodi esile, et riigikaitseõpetust peaks õpetama praktiliste kogemustega inimene ning vajadusel tuleks tundidesse esinema kutsuda valdkonna spetsialiste. Koolide direktoritel ei ole kohustust riigikaitseõpetaja valikul seda Kaitseministeeriumiga kooskõlastada. Kaitseministeerium koostöös Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustega, Tallinna Ülikooli ja Sisekaitseakadeemiaga korraldab riigikaitseõpetajate ettevalmistust koolitöök, kus tulevased õpetajad omandavad pädevuse ja valmisoleku õpetada riigikaitse valikainet gümnaasiumiastmes. Sellest tulenevalt omab Kaitseministeerium andmebaasi nimetatud kursuse lõpetanutest ning infot selle kohta, kes millises piirkonnas oleks valmis riigikaitseõpetajaks hakkama. Seega tuleks Kaitseministeeriumil teha koolides enam teavitustööd selle kohta, et kool võib riigikaitseõpetaja leidmiseks Kaitseministeeriumi poole pöörduda. Uuringu tulemustest selgus, et riigikaitseõpetaja hinnangu ja riigikaitseõpetuse taseme vahel on seos - mida kõrgemalt hindavad õpilased riigikaitseõpetajat, seda kõrgemalt ka riigikaitseõpetuse taset koolis. Sellest tulenevalt on riigikaitseõpetuse kõrge taseme saavutamiseks Eesti koolides oluline kvalifitseeritud ja pädevate riigikaitseõpetajate olemasolu.

5. Kaitseministeeriumil juhtida koolide juhtkondade tähelepanu sellele, et koostada tunniplaan selliselt, et valikained ei toimuks samaaegselt kohustuslike õppeainetega ning kõigil valikaines osaleda soovijatel seal osalemist võimaldada.

Uurides riigikaitseõpetuse valimise või mittevalimise põhjuseid, toodi õpilaste poolt lisaks teadmatusele õppeainest välja, et neil ei olnud võimalik riigikaitseõpetuse valikaines

osaleda, kuna see toimus samaaegselt kohustusliku õppeainega või sai grupp täis ning sellest jäädi välja. Selles osas peaks Kaitseministeerium tegema koolijuhtidele ettepaneku, et nad koostaksid tunniplaani selliselt, et valikained ei kattuks kohustuslike õppeainetega. Samuti juhul, kui valikaine grupp on täis, leida võimalus avada lisagrupp, et ükski huviline sellel põhjusel riigikaitseõpetusest eemale ei peaks jääma.

6. Saavutamaks võimalikult paljude riigikaitseõpetust õppinud õpilaste kaitsetahte taseme kasvamise, juhtida riigikaitseõpetajate tähelepanu riigikaitseõpetuse ainekavas kirjeldatud õppeaine lõppeesmärgi saavutamisele.

Välja selgitamiseks, mida tähendab õpilaste jaoks kaitsetahe, oli vastav küsimus nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud ankeeti lisatud. Et esile tuua riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste kaitsetahte tasemete erinevust, lisati mõlema rühma ankeeti küsimus „Kuidas hindad oma kaitsetahtet?“. Uuringu tulemustest selgus, et 21% riigikaitseõpetust õppinud õpilastest ei oska oma kaitsetahte taset määratleda. Lisaks tõid respondendid kaitsetahte mõiste määratlemisel korduvalt välja, et nad ei ole selle mõiste sisu peale mõelnud ning ennast vastavasse olukorda asetanud. Ka kaitsetahte mõistet defineerides tulenes õpilaste vastustest, et osal neist puudub Eesti riigiga isiklik ja ajalooline side ning usk Eesti vastupanuvõimesse ohu korral.

Riigikaitseõpetuse ainekava järgi soovitakse riigikaitseõpetuse kaudu panna alus Eesti riigikaitse põhimõtete mõistmisele, kujundada kodanikuteadlikkust ja valmisolekut vajaduse korral Eestit kaitsta. Eelnevast lähtuvalt tuleks riigikaitseõpetuse tundides kaitsetahte mõistega seonduvat põhjalikumalt käsitleda. Isiklik ja ajalooline komponent on käesoleva töö lk 15-16 välja toodud kaitsetahte tekkimise komponentidena. Seega kaitsetahte tekitamiseks on oluline suunata õpilasi riigikaitseõpetuse tundides erinevate aktiivõppemeetodite mõtlema sellele, kelle tegevuse tulemusena neil on võimalik iseseisvas riigis elada. Vähesed õpilased tõid kaitsetahte mõiste kirjeldamisel välja asjaolu, et on tänulikud neile, kes Eesti vabaks võitlemisel osalesid ning seetõttu tunnevad ka ise, et ei saa ohu korral Eestit hätta jätta. Õpilasi tuleks suunata mõtlema, kas nad teavad, kas nende esivanemad on Eesti eest võidelnud, lasta neil seda näiteks riigikaitseõpetuse kursuse vältel uurida ning kursuse lõpus tulemusi esitleda. Pere ja iseseisva riigi sidumine tekitab ka õpilastes riigiga tugevama sideme, mis toob kaasa kaitsetahte kasvamise. Samuti on oluline kollektiivkaitsesüsteemi ja NATO artikkel viie toimimise põhjalikum

käsitlemine. Süsteemi parem mõistmine aitab kummutada mõtteid, et Eesti on väike ja nõrk riik ning selle eest väljaastumine on ennasthävitav tegevus.

7. Muutmaks õpilaste mõttemalli õppelaagri olulisusest, luua Kaitseministeeriumil koostöös Kaitseväe ja Kaitseväe ja Kaitseväe riigikaitseõpetuse õppelaagrite korraldamise süsteem.

Riigikaitseõpetust õppinud õpilastelt uuriti ankeediga, kas nad on riigikaitseõpetuse raames õppeekskursioonidel ja –laagrites osalenud. Uuringu tulemustest selgus, et ekskursioonidel osalemist oli märgitud 208 korda, kuid õppelaagris osalemist 119 korda. Tulemuste analüüs näitas ka, et õpilased ei leia, et välilaagris osalemine riigikaitseõpetuse taset tõstaks. Selline tulemus näitab, et õpilased ei väärtusta piisavalt õppelaagris osalemist ning selle vajalikkust. Kuna õppelaager on valikaine riigikaitseõpetus kohustuslik osa ning õpiväljundite saavutamiseks vajalik läbida, on oluline, et õpilased seda mõistaksid. Täna puudub ühtne õppelaagrite läbiviimise süsteem ning iga riigikaitseõpetaja ülesanne on leida õppelaagri läbiviija mõne Kaitseväe üksuse või Kaitseväe maleva näol, mistõttu ei toimu kõigis riigikaitseõpetust õpetavates koolides õppelaagrit. Laagris ettenähtud õpiväljundid püütakse saavutada praktilistes tundides, kuid kõiki neist ei ole välilaagrit läbimata võimalik saavutada. Olukorra parandamiseks tuleb Kaitseministeeriumil koostöös Kaitseväe ja Kaitseväe ja Kaitseväe välja töötada süsteem, mis võimaldaks kõigil koolidel riigikaitseõpetuse õppelaagri läbi viia. Antud ettepaneku tulemuse saavutamine on pikaajalisem protsess, kuna süsteemi loomine ning rakendamine on aeganõudev ja õpilaste meelsuse muutmine samuti. Kui see saavutatakse, tagab see õpilaste suhtumise muutumise kaudu riigikaitseõpetuse kvaliteedi kasvamise.

8. Kaitseministeeriumi kodulehele riigikaitseõpetaja mõeldud infopanga loomine.

Uuringuga sooviti välja selgitada, kes peaks õpilaste arvates riigikaitseõpetaja olema, milliseid riigikaitseõpetaja omadusi õpilased kõrgelt hindavad ning kas riigikaitseõpetaja omaduste ja riigikaitseõpetuse taseme vahel on seos. Vastuste saamiseks lisati riigikaitseõpetust õppinud õpilaste ankeeti vastavad küsimused. Uuringu tulemusena leidis 143 õpilast 287-st, et riigikaitseõpetaja peaks olema praktiliste kogemustega isik. Ka riigikaitseõpetaja omadustest hinnati kõrgelt vastusevariante „on asjatundlik“ ning „toob elulisi näiteid“. Joonis 15 näitab selget seost riigikaitseõpetaja omaduste hinnangute ning riigikaitseõpetuse taseme vahel koolis. See tähendab, et kui õpilased leiavad, et nende

riigikaitseõpetaja räägib huvitavalt, on asjatundlik ning hoiab tunni ajal distsipliini, hindavad nad ka riigikaitseõpetuse taset koolis kõrgemalt. Seega on oluline, et õpetajatele oleks kättesaadavad erinevad õppematerjalid. Selleks võiks Kaitseministeerium kutsuda riigikaitseõpetajaid teineteisega oma õppematerjale ja kogemusi jagama. Selleks, et tagada materjalide kvaliteet, tuleks moodustada töörühm, kes jagatavate õppematerjalide sisu, usaldusväärsust ja vastavust riigikaitseõpetuse ainekavale kontrolliks. Lisaks oleks samale lehele võimalik luua foorum riigikaitseõpetajatele, kus infot ja kogemusi jagada ning selle kaudu suhtlusvõrgustik luua. Kõige olulisem on kokku koondada nimekiri inimestest, kes end mingil õpetataval teemal tugevalt tunneb või näiteks Kaitsealiitu või Kaitseväge õpilastele tutvustamas käis. Kuna õpilased hindasid oma riigikaitseõpetajate puhul kõrgelt asjatundlikkust ning huvitavat loengupidamist, on oluline, et kui riigikaitseõpetaja ise end mingil teemal kindlalt ei tunne, leiab ta hõlpsalt inimese, kes võiks õpilastele antud teemat edasi andma tulla. Infopank oleks abiks riigikaitseõpetajatele kursuse ülesehitamisel, tundide läbiviimisel ning suhtlusvõrgustiku loomisel.

9. Jätkamaks pärast riigikaitseõpetuse kursuse läbimist õpilaste huvi kaitsetemaatika vastu, juhtida Kaitseministeeriumil käesoleva töö uuringu tulemustele tuginedes riigikaitseõpetajate tähelepanu tundides põhjalikumalt Kaitsealiitu tutvustada.

Kuna Kaitsealiit on Eesti suurim vabatahtlik riigikaitseorganisatsioon, kuhu on võimalik kuuluda nii neidudel, noormeestel kui naistel ja meestel, esitati riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilastele ankeedis küsimus „Kas oled Kaitsealiidu liige?“. Kaitsealiit on Eesti kaitsejõudude osa, mille eesmärgiks on suurendada vabale tahtele ja omaalgatusele toetudes rahva valmisolekut kaitsta Eesti iseseisvust ja põhiseaduslikku korda (KaLS). Toetudes uuringu tulemustes väljatoodud kaitsetahte definitsioonile, on ka Kaitsealiidu eesmärk rahva kaitsetahtet tõsta ning neile selle realiseerimiseks väljaõpet anda. Nagu eelnevalt välja toodud, on Kaitsealiitu astumine heaks võimaluseks kaitsealaste teadmiste rakendamiseks ja täiendamiseks pärast riigikaitseõpetuse kursuse lõpetamist. Täna ei ole riigikaitseõpetust õppinud ega riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste hulgas palju Kaitsealiidu liikmeid. Territoriaalkaitse poolt loodavat kogu Eestit katvat turvavaipa tähtsustades on riigikaitse arengukavas 2013-2022 eesmärgiks seatud kümne aastaga Kaitsealiidu liikmete arvu suurendamine 7500 liikme võrra (Riigikaitse...08.04.2013). Riigikaitseõpetuse tund on sobiv Kaitsealiidu kui organisatsiooni, selle liikmeks astumise ning sellega kaasneva põhjalikuks käsitlemiseks. Riigikaitseõpetust õppinud õpilased tõid küsitlusele vastates välja, et neile võiks esinemas käia oma ala spetsialistid. Seega peaksid

riigikaitseõpetajad, kes ise Kaitseliitu ei kuulu või kes tunnevad ka sinna kuuludes, et on keegi pädevam, kes seda võiks tutvustada, peaks Kaitseliidu esindaja õpilastele temaatikat tutvustama kutsuma. Samuti võiksid riigikaitseõpetajad korraldada enam õppekursioone Kaitseliidu malevatesse.

Kuna uuringu tulemustest selgus vastus uurimisprobleemile, mille kohaselt riigikaitseõpetuse kursuse läbimine tõstab noorte kaitsetahet, aitaks eeltoodud ettepanekute rakendamine kaasa riigikaitseõpetuse arendustegevuse tõhustamisele ning valikaine populariseerimisele õpilaste hulgas. Ankeetküsimustikele ja nendes sisalduvatele avatud küsimustele vastanute suur arv näitab, et teema kõnetab õpilasi. Väljatoodud ettepanekute elluviimise tulemusena on võimalik veelgi enamate õpilasteni jõuda, noorte kaitsetahet tõsta ning seeläbi kaasa aidata iseseisva kaitsevõime tagamisele kollektiivkaitsesüsteemis.

KOKKUVÕTE

Eesti julgeolek tagatakse liikmesuse kaudu NATO ja Euroopa Liidus, millest esimene on oma kollektiivkaitselise olemusega Eesti julgeoleku ning kaitse nurgakiviks. Kollektiivkaitselise rakendumise põhieelduseks on esmane iseseisev kaitsevõime, millega tagatakse Eesti sõjaline kaitse (Eesti julgeolekupoliitika...2010:4, 20). Iseseisva kaitsevõime alustalaks on rahva kõrge kaitsetahe. Üheks kaitsetahte kasvatamise võimaluseks on valikaine riigikaitseõpetus läbimine, kuna selle õppeaine eesmärgiks on panna alus Eesti riigikaitse põhimõtete mõistmisele, kujundada kodanikuteadlikkust ja valmisolekut vajaduse korral Eestit kaitsta (Riigikaitseõpetuse ainekava...2011:1).

Eelnevast lähtuvalt leiti magistritöös vastus uurimisprobleemile, kuidas riigikaitseõpetuse kursuse läbimine tõstab noorte kaitsetahtet. Uuringu tulemustest selgus, et riigikaitseõpetuse kursuse läbimine tõstab noorte kaitsetahtet.

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada julgeolekuteooriate ja kaitsetahte teoreetilised lähtekohad, kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega ning saadud tulemuste põhjal esitada ettepanekud Kaitseministeeriumile riigikaitseõpetuse edasiseks arendamiseks ning populariseerimiseks.

Magistritöö eesmärgini jõudmiseks püstitati kolm uurimisülesannet. Esimese uurimisülesande täitmiseks anti töö esimeses peatükis ülevaade klassikalistest ja kriitilistest julgeolekuteooriatest, toodi välja nende seos uurimisprobleemiga ning analüüsi tulemusena leiti kaks julgeolekuteooriat – konstruktivistlik teooria ja alternatiivse kaitse teooria, mis on kõige enam Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika dokumentidega kooskõlas. Lisaks kirjeldati riigikaitse olemust ning analüüsiti Oettingi ja Sondereggeri kaitsetahte teoreetilisi käsitusi, millest Sondereggeri kuute kaitsetahte kujunemise komponenti võeti läbivalt magistritöö tulemuste analüüsil ning ettepanekute esitamisel aluseks. Samuti analüüsiti töö uurimisprobleemile toetudes Eesti julgeolekupoliitika aluseid ning riigikaitse strateegiat. Eelnev oli vajalik selleks, et saada teoreetiline alus kaitsetahte mõiste lahtiseletamiseks. Kuna magistritöö on koostatud valikaine riigikaitseõpetus seostest kaitsetahtega, anti esimeses peatükis ka ülevaade riigikaitseõpetuse olemusest, eesmärgist ning teiste riikide praktikatest sarnase õppeainega.

Teise uurimisülesande täitmiseks viidi riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste seas läbi empiiriline uuring. Magistritöö uuringustrateegiaks oli kaardistav uuring (*survey*),

mis võimaldab seoseid uurida ning neid tõestada. Uuringu valim moodustati eesmärgistatud valimi meetodil, kuhu kuulusid 30 Tallinna gümnaasiumi õpilased. Nõusoleku uuringus osalemiseks andsid 28 gümnaasiumi direktorid. Põhiuuringule eelnes ühe valimisse kuulunud kooli õpilaste seas pilootuuringu läbiviimine eesmärgiga välja selgitada ankeedis esitatud küsimuste ühene arusaadavus ning vajalikkus. Empiiriline osa tugines autori koostatud poolstruktureeritud ankeetide läbiviimise tulemusena saadud andmetele. Põhiuuringu tulemusena laekus 630 korrektselt täidetud ankeeti, millest 287 moodustasid riigikaitseõpetust õppinud õpilaste ning 343 riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste vastused. Avatud küsimustele saadi riigikaitseõpetust õppinud õpilastelt 758 ning riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastelt 542 vastust, mille analüüsiks kasutati sisuanalüüsi. Vastused kodeeriti ja organiseeriti, mille tulemusena koondati sarnased vastused erinevate küsimuste lõikes 5-6 kategooriasse. Kvantitatiivne analüüs tehti kirjeldaval ja üldistaval meetodil ning andmete esitamiseks kasutati statistiliste andmete graafilist esitamist. Empiirilise uuringuga analüüsiti nii riigikaitseõpetust õppinud kui riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste suhtumist kaitsetahtesse ning kahe grupi kaitsetahte taseme erinevusi, et saada sisend Kaitseministeeriumile riigikaitseõpetuse arendustegevuse tõhustamise ettepanekute tegemiseks.

Peamise tulemusena toob autor esile riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste kaitsetahte taseme erinevuse. Uuringu tulemustest selgus, et riigikaitseõpetust õppinud õpilaste kaitsetahte on riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste kaitsetahtest kõrgem. Autor toob esile, et enamik riigikaitseõpetust õppinud õpilastest leidis, et riigikaitseõpetuses osalemine on nende kaitsetahtet tõstnud ning enamik riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastest arvas, et riigikaitseõpetuse kursuse läbimine võiks nende kaitsetahtet tõsta. Saadud tulemused annavad vastuse magistr töö uurimisprobleemile ning tõestavad, et riigikaitseõpetuse kursuse läbimine tõstab noorte kaitsetahtet. Lisaks selgitati välja riigikaitseõpetuse valimise ja mittevalimise põhjused, mille tulemusena järeldati, et noorte hulgas on vaja riigikaitse teadlikkust tõsta ning neis teema vastu huvi tekitada. Tulemustest selgus ka kahe respondentide rühma suhtumise erinevus riigikaitseõpetusse. Positiivne on asjaolu, et nii riigikaitseõpetust õppinud kui mitteõppinud õpilastest enamik pidas riigikaitseõpetust pigem vajalikuks õppeaineks. Lisaks hindas suurem osa riigikaitseõpetust õppinud õpilastest riigikaitseõpetuse taseme oma koolis kõrgeks.

Lisaks leiti ka, et kohustuslikult ja vabatahtlikult riigikaitseõpetust õppinute kaitsetahte tasemete vahel on erinevus. Respondendid, kes õppisid riigikaitseõpetust vabatahtlikult,

hindasid oma kaitsetahte taset kõrgemalt kui need vastajad, kes riigikaitseõpetust kohustuslikult õppisid.

Konstruktivistlikule ja alternatiivse kaitse julgeolekuteooriale, kaitsetahte teoreetilistele alustele, Eesti julgeolekupoliitika dokumentide analüüsile ning empiirilisest uuringust saadud vastustele ja nende analüüsile konstrueeriti kaitsetahte definitsioon järgmiselt: vabast tahtest motiveeritud valmisolek liitlaste saabumiseni riigi turvalisuse säilitamise eest välja astuda ning koos liitlastega rünnakule vastupanu osutada. Saadud definitsiooni kasutati uuringu tulemuste tõlgendamisel.

Poolstruktureeritud ankeetküsitluse vastuste analüüsile ja magistritöö teoreetilistele alustele tuginedes koostati kolmanda uurimisülesande täitmiseks ettepanekud Kaitseministeeriumile riigikaitseõpetuse edasiseks arendamiseks ning populariseerimiseks. Sellest lähtuvalt on ettepanekud põhistatud ning nende rakendamine annab olulise panuse riigikaitseõpetuse edasiseks arendamiseks ja populariseerimiseks.

Peamiste ettepanekutena toob autor välja kolm ettepanekut:

1. Kaitseministeeriumil näha riigikaitseõpetuse arendamise tegevusprogrammis aastateks 2014-2018 riigikaitseõpetus ette valikainena.
2. Kaitseministeeriumil luua kommunikatsiooniplaan, mille alusel riigikaitseõpetust gümnaasiumiõpilaste seas populariseerida.
3. Saavutamaks võimalikult paljude riigikaitseõpetust õppinud õpilaste kaitsetahte taseme kasvamise, juhtida riigikaitseõpetajate tähelepanu riigikaitseõpetuse ainekavas kirjeldatud õppeaine lõppeesmärgi saavutamisele.

Käesolev magistritöö on kaitsetahte ning riigikaitseõpetuse seoste uurimisvaldkonnas esmakordne. Selleks, et moodustuks terviklik uurimus kaitsetahtest, leiab autor, et doktoritöö tasemel võiks kaitsetahtet uurida rahvuste ja erinevate vanuste lõikes. Kuna ka Kaitseliit on oma ülesandena määratlenud kaitsetahte kasvatamise, võiks sarnaselt käesolevale tööle uurida kui suur on kaitsetahte tasemete erinevus Kaitseliidu liikmete ja mitteliikmete vahel.

SUMMARY

The subject of this Master's Thesis is „The Link of Defence Will and National Defence Course Based on the Example of Tallinn High Schools“. The objective of this thesis is to analyze the theoretical framework of security theories and defence will, the link between defence will and national defence course and present suggestions to Ministry of Defence with the aim of improving and popularizing the national defence course. The following research tasks were raised:

- to give an overview of the elective national defence course and to analyze the theoretical framework of security theories and defence will, Estonian security policy documents to form the basis of defining the concept of defence will
- analyze the differences in attitudes of students both taking part and not taking part in the national defence course
- present suggestions to the Ministry of Defence on how to take the national defence course to as many students as possible and to give input to the 2014-2018 development program of the national defence course.

Survey research strategy was used to achieve the research objective and fulfill the research tasks. Semi-structured questionnaire was used as the data collection method and the sample was chosen using the targeted method. The survey was filled by students from 24 different high schools in Tallinn. The survey was filled by students that took part of the national defence course as well as by students who did not. Their different attitudes towards defence will were analyzed and compared. Qualitative analysis was done using descriptive and generalizing methods, data was also statistically analyzed and displayed as graphs.

The results of the analysis, the conclusions and the suggestions are presented in the second chapter of this thesis. An important finding was, that the defence will of those students who took part of the national defence course was higher than the defence will of those who didn't. It was also found that the defence will of those who took the national defence course voluntarily was higher than of those who had to take part of the national defence course compulsorily. Based on the theoretical framework and survey results the term defence will was defined. As a result of this thesis, the author has presented suggestions to popularize and develop the national defence course.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Andres, L. 2012. *Designing & Doing Survey Research*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: SAGE Publications
- Appiah, K. A. 2002. Cosmopolitan patriots. In J. Cohen (Ed.), *For love of country*. (pp 21–29). Boston, MA: Beacon Press
- Arvamused Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust. 2007. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus. Tallinn
- Avalik arvamus ja riigikaitse. 2012. Saar Poll OÜ. Tallinn
- Avalik arvamus ja riigikaitse. 2013. Saar Poll OÜ. Tallinn
- Blanchard, E. M. 2003. Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory. *Signs*, 28 (4), 1289-1312. Välja otsitud SAGE andmebaasist 18.03.2013
- Blank, T., Schmidt, P. 2003. National Identity in a United Germany: Nationalism or Patriotism? An Empirical Test With Representative Data. *Political Psychology*, 24 (2), 289-312. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 06.12.2012
- Booth, K. 1990. Steps towards Stable Peace in Europe: A Theory and Practice of Coexistence. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 66 (1), 17-45. Välja otsitud JSTOR andmebaasist 17.03.2013
- Booth, K. 2013. Foreword. In L. J. Shepherd (Ed.), *Critical approaches to security*. (pp 1-3). New York: Routledge
- Brown, C., Ainley, K. 2005. *Understanding International Relations*. Houndmills, New York: Palgrave Macmillian
- Buzan, B. 2011. Security in the twenty-first century. In C. W. Hughes & L. Y. Meng (Eds.), *Security Studies*. (pp 365-374). London, New York: Routledge
- Buzan, B., Wæver, O., Jaap de W. 1998. *Security: a new framework for analysis*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers

C.A.S.E. Collective. 2006. Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto. *Security Dialogue*, 37 (4), 443-487. Välja otsitud SAGE andmebaasist 17.03.2013

*Converse, J. M., Presser, S. 1986. *Survey Questions: Handcrafting the Standardized Questionnaire*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications

Eesti julgeolekupoliitika alused. 12.05.2010, jõustunud 17.05.2010 – RT I 2010, 22, 110

Eesti Vabariigi põhiseadus 28.06.1992, jõustunud 03.07.1992 – RT 1992, 26, 349 ... RT I 2003, 64, 429

Elster, J. 1996. *Sour grapes: Studies in the subversion of rationality*. Cambridge: Cambridge University Press. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 03.12.2012

Erelt, T., Leemets, T., Mäearu, S., Raadik, M. 2006. *Eesti Õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus

Floyd, R. 2007. Human Security and the Copenhagen School's Securitization Approach: Conceptualizing Human Security as a Securitizing Move. *Human Security Journal*, 5, 38-49. Välja otsitud SAGE andmebaasist 18.03.2013

Giroux, H. A. 2008. Democracy, patriotism, and schooling after September eleventh: Critical citizens or unthinking patriots? *Journal of Educational Controversy*, 3 (1), 73-86. Välja otsitud SAGE andmebaasist 17.03.2013

Gümnaasiumi riiklik õppekava. 06.01.2011, jõustunud 17.01.2011 – RT I, 14.01.2011 ... RT I, 20.09.2011

Hemmer, C., Katzenstein, J. 2002. Why Is There No NATO in Asia? *Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism*. *International Organization*, 56 (3), 575-607. Välja otsitud JSTOR andmebaasist 07.05.2013

Huntington, S. P. 1957. *Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine*. Tartu: Fontese Kirjastus

Jackson, R., Sørensen, G. 2010. *Introduction to International relations. Theories and approaches*. Oxford, New York: Oxford University Press

Jones, R. W. 1999. *Security, Strategy and Critical Theory*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers

Kaitseliidu seadus. 28.02.2013, jõustunud 01.04.2013 – RT I, 20.03.2013, 1

Kaitsevägi. Kaitseväge kodulehelt <http://www.mil.ee/et/kaitsevagi> välja otsitud 9.12.2012

Kant, I. 1997. Critique of practical reason. Cambridge: Cambridge University Press.

Kateb, G. 2000. Is Patriotism a Mistake? *Social Research*, 67 (4), 901-924. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 06.12.2012

Keohane, R. O. & Nye, J. S. 1977. Power and Interdependence: World Politics in Transition. Boston: Little, Brown and Company

Keohane, R. O. 2002. Power and Governance in a Partially Globalized World. London, New York: Routledge

Keohane, R., O. 1983. Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond. In A. W. Finifter (Ed.), *Political Science: The State of the Discipline*. (pp 503-540). Washington DC: APSA

Kiis, K. 2013. Vastus infopäringule kaitseatašeelt Soomes ja Rootsis riigikaitseõpetuse toimumise kohta Soomes ja Rootsis. Infopäringu vastus autori valduses (vastus saadi 11.01.2013)

Kleingeld, P. 2003. Kant's Cosmopolitan Patriotism. *Kant-Studien*, 94 (3), 299-316. Välja otsitud Leiden University Repositoryst 3.12.2012

Kodelja, Z. 2011. Is Education for Patriotism Morally Required, Permitted or Unacceptable? *Studies in Philosophy and Education*, 30 (2), 127-140. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 11.12.2012

Kutsar, G. 2007. Väärtuste ja väärtussüsteemide analüüs tsiviil-militaarsuhetes: Eesti näide. Tartu Ülikool

Küberkaitse Liit. Kübekaitse Liidu kodulehelt <http://kyberkaitseliit.ee/kkl.php> välja otsitud 20.01.2013

Laaneots, A. 2012. Ettekanne: Noorte kaitsetahe. 30.05.2012 toimunud haridus- ja koolijuhtide riigikaitse seminari ettekanne

Laherand, M.-L. 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk

Langmets, M., Tiits, M., Valdre, T., Veskis, L., Viks, Ü., Voll, P. 2009. Julgeolek. Eesti keele seletav sõnaraamat. (1. köide, 2. trükk, lk 683) Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus

Lavrakas, P. (Ed). 2008. Encyclopedia of Survey Research Methods (Vols 1–2). Thousand Oaks, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications

Lebow, R. N. 2010. Classical Realism. In T. Dunne, M. Kurki & S. Smith (Eds.), International Relations Theories. Discipline and Diversity. (pp 57-76). Oxford, New York: Oxford University Press

Lin, K.-W., Kuo, M.-R. 2012. The Application of Multiple Arts to the Publicity Strategy for All-Out Defense Education. Journal of Social Sciences, 8 (2), 274-280. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 03.01.2013

Loik, R. 2001. Individualism ja kollektivism kui riigikaitse hoiakut mõjutavad väärtusorientatsioonid. Tallinna Ülikool

Luht, L. 2012. Rahvusvaheliste suhete teooriad Lakatosi teaduslikus uurimisprogrammis: reflektiivsete julgeolekuteooriate programmiline paigutus ja progressiivsus. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool

Macedo, S. 2011. Just patriotism? Philosophy and Social Criticism, 37 (4), 413-423. Välja otsitud SAGE andmebaasist 06.12.2012

Magenheimer, H. 2001. Comprehensive Security: Zum erweiterten Verständnis von Sicherheit. Wien: Landesverteidigungsakademie

Maude, F. 2012. Francis Maude: küberrünnak Eesti vastu oli maailmale suur äratuskell. Diplomaatia. Diplomaatia kodulehelt <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/francis-maude-kuberrunnak-eesti-vastu-oli-maailmale-suur-aratuskell/> välja otsitud 20.01.2013

McDonald, M. 2013. Constructivisms. In P. D. Williams (Ed.) Security Studies. (pp 63-76). London, New York: Routledge

Member countries. NATO kodulehelt <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html#members> välja otsitud 8.05.2013

*Meyer, S. M. 1988. The Sources and Prospects of Gorbachev's New Political Thinking on Security. International Security, 13 (2), 124-163. Välja otsitud JSTOR andmebaasist 18.03.2013

- Morgan, P. M. 2000. Liberalist and Realist Security Studies at 2000: Two Decades of Progress? In S. Croft & T. Terrif (Eds.), *Critical Reflections on Security and Change*. (pp 56-88). London, Portland: Frank Cass
- Nathanson, S. 2009. Patriotism, War, and the Limits of Permissible Partiality. *Journal of Medical Ethics*, 13, 401-422. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 03.01.2013
- Neuman, W. L. 2011. *Social Research Methods. Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Allyn & Bacon
- Oetting, D. W. 1998. *Motivation und Gefechtswert. Vom Verhalten des Soldaten im Kriege. Raport*. Frankfurt a. Main: Bonn
- Peda, T. 2013. Vastus infopäringule kaitseatašeelt Taanis ja Norras riigikaitseõpetuse toimumise kohta Norras ja Taanis. Infopäringu vastus autori valduses (vastus saadi 11.01.2013)
- Primoratz, I. 2008. Patriotism and Morality: Mapping the Terrain. *Journal of Moral Philosophy*, 5, 204-226. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 03.12.2012
- Põhja-Atlandi leping 4.04.1949, jõustunud 29.03.2004 – RT II 2004, 5, 14
- Rahuaaja riigikaitse seadus. 12.06.2002, jõustunud 15.08.2002 – RT I, 2002, 57, 354 ... RT, I 20.03.2013, 23
- Rathbun, B. C. 2011. From vicious to virtuous circle: Moralistic trust, diffuse reciprocity, and the American security commitment to Europe. *European Journal of International Relations*, 18 (2), 323-344. Välja otsitud SAGE andmebaasist 06.05.2013
- Reinhold, E. 2008. Kaitsetahte kasvatamiseks on vaja enam kui tahet. *Sõdur*, 5 (60), 34-39
- Riigikaitse strateegia. 31.12.2010, jõustunud 01.01.2011 – RT III, 05.01.2011, 7
- Riigikaitseõpetus. Kaitseministeeriumi kodulehelt <http://www.kmin.ee/et/riigikaitseopetus> välja otsitud 02.01.2013
- Riigikaitseõpetuse arendamise tegevusprogramm aastateks 2008-2013. Koostatud 19.10.2007 kaitseministri käskkirjaga nr 417 moodustatud töörühma poolt. Tallinn: Kaitseministeerium

*Rousseau, D. L. 2006. Identifying Threats and Threatening Identities: The Social Constructivism of Realism and Liberalism. Stanford: Stanford University Press

Saldaña, J. 2009. The Coding Manual for Qualitative Researchers. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications

Shin, H.-J., Schwartz, M. 2003. The Duality of Patriotism. *Peace Review*, 15 (4), 419-426. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 06.12.2012

Smith, S. 2000. The Increasing Insecurity of Security Studies: Conceptualizing Security in the Last Twenty Years. In S. Croft & T. Terrif (Eds.), *Critical Reflections on Security and Change*. (pp 89-118). London, Portland: Frank Cass

Sonderegger, S. 1986. Gedanken zum Schweizerischen Wehrwillen. In J. Stüssi-Lauterburg, M. Pestalozzi-Schäfer, H. Eberhart-Rogenmoser, A. Künzi (Hg.) *Festschrift Walter Schaufelberger*. (pp 3-15). Aarau: Sauerländer

Sterling-Folker, J. 2010. Neoliberalism. In T. Dunne, M. Kurki & S. Smith (Eds.), *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. (pp 95-115). Oxford, New York: Oxford University Press

Teddlie, C., Yu, F. 2007. Mixed Methods Sampling A Typology With Examples. *Journal of Mixed Methods Research*, 1 (1), 77-100. Välja otsitud SAGE andmebaasist 17.03.2013

Tickner, J. A. 1992. *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. New York: Columbia University Press

Tickner, J. A., Sjöberg, L. 2010. Feminism. In T. Dunne, M. Kurki & S. Smith (Eds.), *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. (pp 195-212). Oxford, New York: Oxford University Press

Tooding, L.-M. 2007. *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Uudeberg, T. 2009. Julgeolekuidentiteedi seos ohu tajumisega. David L. Rousseau konstruktivistlike seisukohtade testimine. Tartu Ülikool

Valitsuse tegevusprogramm. Vabariigi Valitsuse kodulehelt <http://valitsus.ee/et/valitsus/tegevusprogramm> välja otsitud 18.01.2013

Väljamäe, V. 2013. Vastus infopäringule kaitseatašeelt Suurbritannias riigikaitseõpetuse toimumise kohta Suurbritannias. Infopäringu vastus autori valduses (vastus saadi 11.01.2013)

Wæver, O. 2004. Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and their Origins between Core and Periphery. Paper presented at the 45th Annual Convention of the International Studies Association, Montreal, Canada, 17-20 March.

Wagnsson, C. 2011. NATO's role in the Strategic Concept debate: Watchdog, fire-fighter, neighbour or seminar leader? *Cooperation and Conflict*, 46 (4), 482–501. Välja otsitud SAGE andmebaasist 06.05.2013

Walt, S. M. 1998. International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy*, 110, 29-32; 34-46. Välja otsitud JSTOR andmebaasist 17.03.2013

Waltz, K. N. 2008. *Realism and International Politics*. New York: Routledge

Weber, C. 2005. *International Relations Theory: A Critical Introduction*. London, New York: Routledge

Wendt, A. 1992. Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization*, 46 (2), 391-425. Välja otsitud JSTOR andmebaasist 17.03.2013

Üldharidus. Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehelt
<http://www.hm.ee/index.php?047097> välja otsitud 18.01.2013

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Patriotismi ja rahvusluse võrdlus.....	20
Tabel 2. Riigikaitseõpetus Eesti koolides.....	27
Tabel 3. Uurimistöö etapid.....	33
Tabel 4. Uuringu valimisse kuuluvad koolid.....	38
Tabel 5. Riigikaitseõpetust õppinud ja mitteõppinud õpilaste kaitsetahte defineerimise erinevused.....	41
Joonis 1. Kollektiivkaitse toimimine.....	32
Joonis 2. Respondentide sooline jaotuvus.....	40
Joonis 3. Hinnang kaitsetahte tasemele.....	45
Joonis 4. Kas Eesti peaks ohu korral vastupanu osutama?.....	48
Joonis 5. Valmisolek kallaletungi korral kaitsetegevuses osaleda.....	49
Joonis 6. Riigikaitseõpetuse õppimise ja kaitsetahte vaheline seos.....	49
Joonis 7. Riigikaitseõpetuse valimise põhjused.....	51
Joonis 8. Riigikaitseõpetuse mittevalimise põhjused.....	52
Joonis 9. Riigikaitseõpetuse vajalikkus (õppinud, mitteõppinud).....	53
Joonis 10. Riigikaitseõpetuse vajalikkus (soo lõikes).....	54
Joonis 11. Kas riigikaitseõpetus peaks olema kohustuslik õppeaine? (õppinud, mitteõppinud).....	55
Joonis 12. Kas riigikaitseõpetus peaks olema kohustuslik õppeaine? (soo lõikes).....	56
Joonis 13. Kes peaksid riigikaitseõpetust õppima? (õppinud, mitteõppinud).....	57
Joonis 14. Riigikaitseõpetust õppinute hinnangud riigikaitseõpetaja omadustele.....	59
Joonis 15. Riigikaitseõpetuse taseme ja riigikaitseõpetaja omaduste seos.....	60
Joonis 16. Kas riigikaitseõpetus aitab kaasa ajateenistuseks ettevalmistumisel?.....	64
Joonis 17. Kas oled Kaitseliidu liige?.....	65

LISA 1. Ankeetküsimustik riigikaitseõpetust õppinud õpilastele

1. Miks otsustasid riigikaitseõpetuse valida? (*Võimalik valida mitu vastusevarianti*)

1. tundus huvitav
2. selleks, et saada teadmisi riigikaitsest
3. see hõlmab õppekursioone
4. see hõlmab praktilist metsalaagrit
5. selleks, et end ajateenistuseks ette valmistada
6. see annab teadmisi relvastuse kohta
7. sõber/tuttav soovitas
8. õpetaja on asjatundlik
9. seal õpetatakse relvi käsitsemata
10. see annab eluks vajalikke oskusi (nt esmaabi, looduses hakkamasaamine, jms)
11. ei saanud valida – riigikaitseõpetus on kohustuslik
12. muu:.....
.....
.....

2. Kas riigikaitseõpetust peaksid õppima...

1. nii noormehed kui neiud
2. ainult noormehed
3. ainult neiud
4. ei oska öelda

3. Riigikaitseõpetaja peaks olema...

1. kooliõpetaja (nt kehalise kasvatuse, ajaloo, ühiskonna vm aine õpetaja)
2. Kaitseliidu esindaja
3. kaadriohvitser
4. praktiliste kogemustega isik
5. ei oska öelda

4. Kas riigikaitseõpetaja peaks tundi andes kandma vormi?

1. jah,
2. ei,
3. ei tea, ei oska öelda

5. Palun põhjenda oma eelmise küsimuse vastust.

.....
.....
.....
.....

6. Palun hinda oma riigikaitseõpetajat järgnevate omaduste alusel 5-pallisel skaalal.

5 – täiesti nõus; 4 – pigem nõus; 3 – ei tea, ei oska öelda; 2 – pigem ei ole nõus; 1 – üldse ei ole nõus

1. räägib huvitavalt	5	4	3	2	1
2. on asjatundlik	5	4	3	2	1
3. hoiab tunni ajal distsipliini	5	4	3	2	1
4. omab õpilaste seas autoriteeti	5	4	3	2	1
5. toob elulisi näiteid	5	4	3	2	1
6. tekitab soovi minna ajateenistusse	5	4	3	2	1
7. aitab mõista minu kohta riigikaitse süsteemis	5	4	3	2	1
8. tekitab soovi astuda Kaitseliidu liikmeks	5	4	3	2	1

7. Kas oled riigikaitseõpetuse raames käinud...

1. ekskursioonidel
2. välilaagris
3. ei ole riigikaitseõpetuse raames koolist väljaspool käinud
4. mujal, kus?.....

8. Palun hinda riigikaitseõpetuse taset oma koolis?

1 (nõrk), 2 (pigem nõrk), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem tugev), 5 (tugev)

9. Kuidas saaks Sinu arvates Sinu koolis riigikaitseõpetuse taset tõsta?

1. teha riigikaitseõpetusele vastava sisustusega klassiruum
2. soetada riigikaitseõpetuse läbiviimiseks vastavad õppevahendid (nt kompassid jne)
3. käia enam õppekursioonidel
4. leida pädevam õpetaja
5. korraldada sisukam välilaager
6. tase on piisavalt kõrge, seda pole vaja tõsta
7. teooriatunnid peaksid olema sisukamad
8. kutsuda tundidesse erinevaid oma ala spetsialiste esinema
9. ei oska öelda

10. muu.....
.....
.....

10. Kas Sinu arvates riigikaitseõpetuse kursuse läbimine aitab kaasa ajateenistuseks ettevalmistamisel?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

11. Kui Eestit peaks ründama mõni riik, kas me peaksime igal juhul, sõltumata ründajast, osutama relvastatud vastupanu?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

12. Kui Eestile tungitaks kallale, kas oleksid valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

13. Mida tähendab Sinu jaoks „kaitsetahe“?

.....

14. Kuidas hindad oma kaitsetahet?

1 (madal), 2 (pigem madal), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem kõrge), 5 (kõrge)

15. Palun põhjenda oma eelmise küsimuse vastust

.....

16. Kas riigikaitseõpetuse tunnist saadud teadmised ja kogemused on Sinu kaitsetahet tõstnud?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

17. Kas riigikaitseõpetus on Sinu arvates vajalik õppeaine?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

18. Kas riigikaitseõpetus peaks Sinu arvates olema kohustuslik õppeaine?

1. jah, kõigile gümnaasiumiõpilastele kohustuslik
2. kohustuslik ainult noormeestele
3. kohustuslik ainult neidudele
4. kõigile vabatahtlik
5. ei tea, ei oska öelda

19. Kas oled Kaitseliidu liige?

1. jah
2. ei, kuid olen mõelnud Kaitseliidu liikmeks astumisele
3. ei

20. Sa oled:

1. naine
2. mees

21. Sinu vanus:..... aastat

22. Sinu kooli nimi: .....

23. Sinu kooli õppekeel on:

1. eesti keel
2. vene keel
3. vene keel, aga riigikaitseõpetust õpetatakse eesti keeles

24. Sinu rahvus on:

1. eesti
2. vene
3. muu, mis?.....

LISA 2. Ankeetküsimustik riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilastele

1. Miks otsustasid riigikaitseõpetust mitte valida? (Võimalik valida mitu vastusevarianti)

1. see valdkond ei paku huvi
2. ei meeldi metsalaager
3. ei meeldi õppekursioonid
4. õpetaja ei ole pädev
5. teised valikained olid huvitavamad
6. ei soovi relvadega kokku puutuda
7. olen selle õppeaine kohta kuulnud negatiivseid hinnanguid
8. minu usulised vaated ei ole selle õppeaine sisuga kooskõlas
9. muu:.....
.....
.....

2. Kas riigikaitseõpetus on Sinu arvates vajalik õppeaine?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

3. Kas riigikaitseõpetus peaks Sinu arvates olema kohustuslik õppeaine?

1. jah, kõigile gümnaasiumiõpilastele kohustuslik
2. kohustuslik ainult noormeestele
3. kohustuslik ainult neidudele
4. kõigile vabatahtlik
5. ei oska öelda

4. Kas riigikaitseõpetust peaksid õppima...

1. nii noormehed kui neidud
2. ainult noormehed
3. ainult neidud
4. ei tea, ei oska öelda

5. Kas Sinu arvates riigikaitseõpetuse kursuse läbimine aitab kaasa ajateenistuseks ettevalmistamisel?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

6. Kas oled Kaitseliidu liige?

1. jah
2. ei, kuid olen mõelnud Kaitseliidu liikmeks astumisele
3. ei

7. Kui Eestit peaks ründama mõni riik, kas me peaksime igal juhul, sõltumata ründajast, osutama relvastatud vastupanu?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

8. Kui Eestile tungitaks kallale, kas oleksid valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

9. Mida tähendab Sinu jaoks „kaitsetahe“?

.....
.....
.....
.....

10. Kuidas hindad oma kaitsetahet?

1 (madal), 2 (pigem madal), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem kõrge), 5 (kõrge)

11. Palun põhjenda oma eelmise küsimuse vastust.....

.....
.....
.....

12. Kas Sinu hinnangul riigikaitseõpetuse kursuse läbimine võiks tõsta Sinu kaitsetahet?

1 (ei, kindlasti mitte), 2 (pigem mitte), 3 (ei tea, ei oska öelda), 4 (pigem jah), 5 (jah, kindlasti)

13. Sa oled:

1. naine
2. mees

14. Sinu vanus:..... aastat

15. Sinu kooli nimi:.....

16. Sinu kooli õppekeel on:

1. eesti keel
2. vene keel
3. vene keel, aga riigikaitseõpetust õpetatakse eesti keeles

17. Sinu rahvus on:

1. eesti
2. vene
3. muu, mis?.....

LISA 3. T-testide arvutamise andmed

	Keskvärtus riigikaitseõpetust õppinud	Standardhälve riigikaitseõpetust õppinud	Keskvärtus riigikaitseõpetust mitteõppinud	Standardhälve riigikaitseõpetust mitteõppinud	T-testi olulisus
Hinnang kaitsetahte tasemele	3,01	0,81	2,8	0,95	0,01**
Kas Eesti peaks ohu korral vastupanu osutama?	3,11	0,94	2,85	0,94	0,005**
Valmisolek kallaletungi korral kaitsetegevuses osaleda	3,11	0,91	2,81	1	0,000**
Riigikaitseõpetuse vajalikkus	3,39	0,67	2,96	0,77	0,000**
Kas riigikaitseõpetus aitab kaasa ajateenituseks ettevalmistumisel?	3,43	0,65	3,29	0,67	0,02*

	Keskvärtus riigikaitseõpetust vabatahtlikult õppinud	Standardhälve riigikaitseõpetust vabatahtlikult õppinud	Keskvärtus riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud	Standardhälve riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud	T-testi olulisus
Riigikaitseõpetust vabatahtlikult ja kohustuslikult õppinud õpilaste kaitsetahte taseme võrdlus	3,21	0,72	2,74	0,87	0,000**

	Keskväärtus riigikaitseõpetuse raames ekskursioonidel käinud	Standardhälve riigikaitseõpetuse raames ekskursioonidel käinud	Keskväärtus riigikaitseõpetuse raames ekskursioonidel mittekäinud	Standardhälve riigikaitseõpetuse raames ekskursioonidel mittekäinud	T-testi olulisus
Hinnang riigikaitseõpetuse tasemele koolis	3,51	0,59	3,31	0,58	0,02*

	Keskväärtus riigikaitseõpetuse raames laagrites käinud	Standardhälve riigikaitseõpetuse raames laagrites käinud	Keskväärtus riigikaitseõpetuse raames laagrites mittekäinud	Standardhälve riigikaitseõpetuse raames laagrites mittekäinud	T-testi olulisus
Hinnang riigikaitseõpetuse tasemele koolis	3,54	0,6	3,4	0,59	0,07

	Keskväärtus riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud	Standardhälve riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud	Keskväärtus riigikaitseõpetust mitteõppinud	Standardhälve riigikaitseõpetust mitteõppinud	T-testi olulisus
Võrdlus riigikaitseõpetust kohustuslikult õppinud ning riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste kaitsetahte tasemete vahel	2,74	0,87	2,8	0,95	0,55

** test on oluline nivool $p \leq 0,01$

* test on oluline nivool $p \leq 0,05$

LISA 4. Riigikaitseõpetust õppinud õpilaste vastused küsimusele „Mida tähendab Sinu jaoks kaitsetahe?“

Kategooria	Tahe kaitsta lähedasi ja riiki	Kodumaa kaitsmine elu hinnaga	Tahe kaitsta kodumaad/ riiki	Sõjaline, rünnak, kaitsetegevus	Midagi, mis on oluline	Muu	Vastuseid kokku
Vastuste arv	32	9	130	32	18	18	239

Kategooria - tahe kaitsta lähedasi ja riiki:

Tahe kaitsta ennast, oma lähedasi, sõpru, riiki, kus sa elad; Tahe oma riiki, peret-sõpru ja teisi eestimaalasi kaitsta; Valmisolek oma kodumaa (seeläbi ka pere) eest välja astuma, heites muud plaanid samaks ajaks kõrvale; Soov kaitsta oma lähedasi ning riiki; Tahe kaitsta oma peret ja suuremas plaanis oma riiki ja iseseisvust; Olema valmis kaitsma riiki, lähedasi; Kindlat soovi seista enda ja lähedaste heaolu eest mistahes ohu korral; Kaitsesid oma lähedasi kõige eest; Tahe kaitsta endale kalleid inimesi ja oma riiki; Soov kaitsta oma kodumaad ja lähedasi inimesi; Tahe kaitsta oma riiki, kodu ja lähedasi vaenlase eest; Kaitsetahe on soov kaitsta oma ligimesi; tahe kaitsta asju, inimesi, kellest hoolid; Tahe kaitsta oma riiki ja perekonda; Tahe kaitsta ennast ja end ümbritsevaid inimesi, ka riiki; Valmisolekut oma kodumaa, lähedaste ja elu eest seisma; Minu jaoks tähendab „kaitsetahe“ soovi oma riigi ja pere eest seismist, kui selleks peaks tekkima vajadus; Kaitsta oma riiki ning lähedasi; Tahtmine kaitsta ennast ja ennast ümbritsevaid inimesi; Minu jaoks on see tahe kaitsta oma lähedasi ja kodumaad; Tahe kaitsta oma kodu, pere, riiki, kõike mis on kallis. see ongi kaitsetahe, kui minu väärtusi rünnatakse, siis kaitsen; Kaitsta vastavalt oma võimetele oma lähedasi ja kogu rahvast; Soov kaitsta ennast ja oma riiki ning inimesi, kes on sõltuvad antud riigist; Tahe kaitsta. Olgu see siis riik, oluline inimene või põhimõtted; Tahe kaitsta enese vabadust, oma riiki; Tahe kaitsta demokraatiat ja praegust riigikorda, kus mul on võimalik minna sinna kuhu ma tahan; Kaitsta oma lähedasi nii hästi kui võimalik; On vaja kaitsta oma pere ja sõpru, mitte midagi veel; Soov kaitsta oma riiki ja elukohta; Südametunnistusest tulenev soov kaitsta oma pere ja sõpru. Midagi, mida ei saa propaganda abil peale suruda; Tahe kaitsta oma riiki ja sealhulgas sõpru, peret ja sugulasi võõra agressori eest; Teha kõik endast olenev et kaitsta oma sõpru, peret, riiki; Et sa hoolid oma kaitstavast alast/asjast ning oled nõus selle nimel võitlema.

Kategooria – kodumaa kaitsmine elu hinnaga:

Olema valmis kaitsma oma kodumaad elu hinnaga; Kaitsetahe saab alguse usaldusest riigi vastu - saada aru, et see väike täpp kaardil on sinu jaoks midagi nii väärtuslikku, et oleksid seda nõus oma elu hinnaga kaitsma. Sellest staadiumist alates võime rääkida kaitsetahtest: soovist ja reaalsest tahtmisest oma riiki, selle demokraatiat ja rahvast kaitsta ja hoida, vajadusel selle eest oma elu andma; Surra oma riigi heaks milleks mina nõus tegema ei ole;

Soovi oma vabaduse ja iseseisvuse nimel agressori vastu hakata, pannes end sellega ohtu; Valmisolek riigi eest vajaduse korra surema; Soov ning tahe seista mingi suurema kogukonna eest, osaliselt käib sinna alla ka ehk patriootlikus. (Kas oleksid nõus surema oma riigi eest); Tahe kaitsta riiki vajadusel oma eluga riskides; Tahe surra enda kodumaa vabaduse eest; Seda, et oled võimeline kõigeiks, et oma riiki kaitsta.

Kategooria – tahe kaitsta kodumaad/riiki

Tahe kaitsta oma kodumaad; Tahta hoida ja kaitsta oma kodumaad; Tahe kaitsta oma riiki, kui midagi peaks juhtuma; Oma riigi eest välja astumine; Inimese tahe oma riiki kaitsta; Soov kaitsta riiki; Minu tahet ja soovi kaitsta Meie kodumaad; Tahe kaitsta oma riiki vaatamata vastasele ja oma soovidele; Tahe kaitsta oma kodumaad; Tahe kaitsta midagi nt. enda riiki; Eesti vabaduse eest seismine nii koduses keskkonnas kui ka välismaal; Kui suur on soov (või see tunne, et peaks) riiki kaitsma vajaduse korral; Motivatsioon kaitsta oma riiki ja teisi abi vajavaid rahvaid; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Valimisolek oma riigi kaitsmiseks; Tahe kaitsta oma riiki; Inimese valmisolek panustama Eesti riigi kaitsesse vastavalt oma võimetele ja oskustele, olenemata olukorrast; Tahe kaitsta oma riiki välisvaenlase eest; Et inimesel on soov kaitsta oma kodukohta ja teeb seda vabast tahtest; Tahtmine kaitsta oma riiki ning oma rahvast; Tahe ja valmisolek oma riiki kaitsma; Soov kaitsta riiki vajadusel; Soov ja valmisolek astuda välja oma kodumaa eest; See on see soov sinu sees, et sa tahad minna kaitsma oma riiki; Julgust oma riigi eest seista; Tahe kaitsta riiki; Tahe kaitsta ja hoida oma riigi iseseisvust; Soov kaitsta oma riiki sõltumata enda kehaehitusest vms; Tahe kaitsta iseseisvust ja oma vabadust. Seista oma õiguste eest; Olla valmis enda riigi nimel välja astuma; Motivatsioon. Millistel põhjustel peaksin mina minema kaitsma?; Tahad töötada selle heaks, et riik jääks vabaks; Valimisolek oma riigi kaitsmiseks; Inimese sisemist tahtmist oma riiki kaitsta nii, et keegi ei pea sind selleks sundima vaid sa ise tahad seda teha; Julgus kaitsta oma riiki; Valmidus teha kõik endast olenev et kaitsta oma riiki; Soovi ja valmisolekut enda kodumaad kaitsta; Soov oma riiki kaitsta; Patriotim,. soov oma (väikse) riigi eest seista; Tahe kaitsta ja eelmisele küsimusele lisaks oleks mina liiga noor, et minna sõtta; Valmidus oma riigi eest seisma. Kui meie seda ei tee, ei tee seda ka keegi teine; Tahtmine kaitsta oma riiki; Ikslikku initsiatiivi seismaks riigi ja oma õiguste eest; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe oma riigi iseseisvuse eest seista; Soov vabatahtlikult kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma isamaad; Seda, kui palju keegi vabatahtlikult tahab osaleda riigi kaitsmises; Antud kontekstis tahe kaitsta ennast ja enda riiki; Soov, kaitsta riiki; Siinkohal räägime ju eelkõige Kaitseväest ja enda riigi kaitsmisest. Tahe kaitsta oma riiki, olla kursis Kaitseväega seonduvate uudistega nii sisemaal kui välisriikides; Valmidus oma riiki kaitsta, kui selleks peaks tekkima vajadus; Kaitsetahe on soov kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Soovi kaitsta end ja oma riiki; Tahe kaitsta oma kodumaad; Tähendab, et kas sa tahad riigi kaitsta; Teadmine, kui raske oli saavutada iseseisvat tunnustatud vabariiki, millest tuleneb ka kohusetunne selle riigi vabaduse ees. Soov kaitsta oma riigi hetkestaatust mistahes vaenlaste eest; Tahe kaitsta oma riiki kõikvõimalike välisohtude eest; Tahe kaitsta oma kodumaad; Tahe seista oma riigi iseseisvuse eest; Kaitsetahe on tahe kaitsta oma rahvusriiki oma oskustega ja astuda Kaitsealiitu; Soov vabatahtlikult kaitsta oma kodumaad; Tahe oma riigi ja rahvast kaitsta; See on soov ja valmisolek kaitsta

oma riiki; See tähendab, et sa pead kaitsma oma riiki, kui see on vajalik; Tahtmine kaitsma oma riiki; Et ma tahan kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Soov kaitsta oma kodumaad; See on tahe kaitsta midagi. Praegusel juhul riiki. Ja see pole pealesunnitud vaid vabatahtlik soov seda teha; Isamaalus ja soov astuda oma riigi suveräänsuse eest välja; Individuaalne kohuse tunne; Üksikisiku personaalne tahe kaitsta oma kodumaad; Tahtmine oma kodumaad kaitsta; See tähendab, et sa oled valmis ning nõus kaitsma oma riiki või seda mida vaja kaitsta; Tahe kaitsta oma riiki või territooriumi; Et ma olen olen piisavalt julge, et astuda välja oma riigi eest; Hoida Eestit kui riigina alles; Soov ja mingil määral ka emapiimaga kaasa antud tung, vajadus kaitsta oma isamaad kõikvõimalike ründetegurite eest kuni vähegi võimalik (nii vaimselt kui ka füüsiliselt); Riigi kaitsmise soov; Tahe kaitsta oma emamaad; Tahtmine kaitsta oma riiki; Tahad kaitsta oma riiki; Kaitsta enda riiki; Tahe kaitsa kodumaad; Tahe kaitsta riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki!!!; Soov kaitsta enda riiki igal võimalusel; Kaitsta oma kodumaad iga hinna eest; Soovi kaitsta oma riiki; Kaitsetahe tähendab minu jaoks vaimset valmidust oma riigi eest seista ja seda kaitsta; Tahe kaitsta oma kodumaad; Soov kaitsta oma isamaad; Minu jaoks kaitsetahe tähendab, et sulle meeldib oma riik ning sina oled valmis seda kaitsta; Kui inimene on valmis kaitsta oma isamaad ja ise tahab seda; Motivatsioon kaitsta oma riiki ja oma riigi elanikke; Sa tahad kaitsta oma riiki ja teed kõik mida sa oled võimeline teha; Kui inimene on valmis oma riigi kaitsta proovida igal juhul; Soov kaitsta oma kodumaad; Kui inimese on vaimselt valmis ja tahad oma riigi kaitsta; Soov kaitsta oma riiki; Valmis seisma oma riigi eest; Tahe kaitsta oma vara (riiki jms); Tahe kaitsta; Tahtmine kaitsta riiki ja selle elanike vabadust; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki ükskõik, mis moodi; Kui inimene soovib seista riigi eest; See tunne, et ma tahan oma kodumaad kaitsta; Kaitsta oma riiki täiel rinnal; Et sa tahad kaitsta oma riiki; Seda, et sa tahad oma kodumaad kaitsta; Motiveeritus Eesti riiki kaitsta; Kui ma annan oma panuse Eesti riigi kaitsmiseks; Tahe olla valmis seisma oma kodumaa eest; See, kui soovid oma riiki kaitsta nii hästi kui palju sinu enda puhul võimalik on; Kaitsetahe tähendab tahet oma riiki kaitsta olukorras kus on see vajalik; Tahe enda riiki kaitsta; Et tahad oma riiki kaitsta; Kaitsetahe on isiku soov riigi eest seista; Tahe olla oma riigi eest väljas; Kaitsta oma isamaad, et on tahet selle tegemiseks; Kui sul on huvi ja soov kaitsta oma rahvast ja riiki; Tahe hoida Eesti Vabariigi iseseisvust; Tung oma oskuste kohaselt oma riiki kaitsta; Kaitsetahe tähendab minu jaoks tahet kaitsta oma riiki/kodumaad; See on tahe kaitsta oma maad, selleks peab aga seda armastama!.

Kategooria – sõjaline, rünnak, kaitsetegevus:

No kas ma olen valmis käed külge panema, kui rünnak on; Säilitada oma riik ja rahvus ning selle eest võidelda; Tahe ennast ja oma riiki kaitsta, mis väljendub minu valmisolekus osaleda kaitsetegevuses ja minu kohuste täitmises riigi ees (kaitseteenistus); Valmisolekut (sõjaliselt) kaitsta Eesti Vabariiki; See on sinu tahe, kas sa tahad aidata oma riigi iseseisvuse eest või mitte. See oleneb sinust endast. Mehed lähevad Afganistani, sest see on meie kaitse, kuna aitame NATO ja siis aitab NATO meid kui meie abi vajame; Soov oma kodu ja isamaa eest võidelda; Soov kaitsta ennast/riiki/jne. vastupanu kaitseesmärgil, omal initsiatiivil; Inimene soovib ning on valmis enda võimete/oskuste kohaselt osalema riigi kaitses; Valmidus võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses; Tahtmine

oma riiki ja oma rahvast kaitsta ehk siis reaalse olukorra tekkel olema valmis ka vabaduse eest võitlema; Tahe astuda riigi teenistusse, kui seda on vaja teha; Inimene on valmis oma riiki sõjaolukorras aitama ning teda välisvõimude eest kaitsma; Tahe osaleda riigi kaitses vajalikes olukordades; Seda, et inimene on valmis olenemata vastasest ja enda võimekusest kaitsma oma riiki; Tahe kaitsta oma riigi välisvallutajate eest, kes püüavad seda hõivata; Tahe võidelda millegi eest; Tahe kaitsta Eestit; Hoida Eestit kui riigina alles; Et minna sõjaväkke ning kaitsa oma riiki nii palju kui saab; Tahe tõusta üles vaenlase vastu, mitte ära jooksma või alla andma; Tahe kaitsta Eesti Vabariiki ja eestlaste vabadust välisvaenlaste eest. Võimalusel peaks igaüks vabatahtlikult ennast tähendama kaitsevõimaluste suhtes vastavates ametites; Tahet kaitsta riiki välisvaenlase vastu; Valmidus tulla kriisi korral riigi kaitseks välja; Et sa tahad ja lähed kaitsma oma vabadust kui on vaja; Kui mul on soov kaitsta kedagi/midagi välisvaenlaste vastu ning ise osalen selles; Tahe kaitsta oma riigi selliste oskuste ja väljaõppega nagu sa oled saanud; Tahta kaitsta oma riiki erinevate sõdade, rünnakute eest; Soov ja motiveeritus midagi teha, kui riik on ohus, näiteks sõtta minna või meditsiiniliselt abistada/toetada vms; Et sa hoolid oma kaitstavast alast/asjast ning oled nõus selle nimel võitlema; Tahe kaitsta nt oma riiki, olenemata kui tugev vastane on; Soov kaitsta oma riiki, riigi iseseisvust ja oma rahvast sh oma vanemaid, sõpru ja tuttavaid kaitsta. Ei taha olla mõku, kes passib kuskil peidupaigas vaenlasi kartes vaid ikka teiste eestlastega oma rahva eest võitlema peaks; Tahe minna oma riigi eest rindele seisma relv-relva vastu. See on patriootlikkus, tahe olla Eestile truu.

Kategooria – midagi, mis on oluline:

Kaitsta midagi , mis on mulle oluline; Tahe ja julgus kedagi/midagi kaitsta; Kaitsetahe tähendab minu jaoks soovi midagi kaitsta, mis on minu jaoks tähtis ning ma arvan, et ma väldiksin Eesti kaitsmist sõjas kui oleks sellele ka alternatiivne võimalus; Soov kaitsta oma kodu; Soov kaitsta kedagi/midagi; Motivatsiooni millegi eest võidelda ja ohverdada; Kaitsetahe on inimese enda tahe/tahtmine teha kõik selleks, et kaitsta tema jaoks tähtsaid asju, väärtusi, inimesi jne; Tahe/soov astuda välja millegi eest , ühe suure eesmärgi nimel; Midagi, mis on isikule endale hinnaline, kaitsma; Soov end ohverdada millegi nimel; Kaitsetahe tähendab minu jaoks võimet ja tahet kaitsta midagi, mis on sinu jaoks tähtis ja eluks vajalik; See on tahe kaitsta kedagi või midagi; Kaitsetahe on minu jaoks tahe, mis tuleb südamest, midagi kaitsta ja hoida; Tahe kaitsta asju, mis on tähtsad; Motivatsioon midagi kaitsta; Tahe kaitsta midagi või kedagi; See, et mul on tahe kaitsta midagi või kedagi; See tähendab seda, et inimene tahab vabatahtlikult kaitsta midagi endale kuuluvat või midagi mis on talle väga oluline.

Kategooria – muu:

Austust oma riigi ja elu vastu; Kaitsetahe algab juba igapäeva elust ja lõppeb sellega, kui oled valinud vastava elukutse. Täites oma kohust, aitame kaitsta meid. Ja vajadusel osata pakkuda kaitset tekitab turvatunnet kõigil su ümber; Kaitsta neid kes ennast ise kaitsta ei suuda; Tunda huvi riigi jaoks tähtsatest asjadest; Kui sa oled valmis ja tahad kaitsta oma rahvast vaenlase eest; Mitte võõra okupatsiooni alla sattuda; Kaitsetahe pole võimalik ilma

rahvusliku enesekindlusega; Organisatsioon, mis tegeleb riigikaitsemisega; Ajateenistus; Olema tõsine riikidega ja kui on vaja „peame teha mis on meie võimuses; Seista oma põhimõtete ja iseseisvuse eest; Kaitsta, mitte rünnata, vastupanu ründamisele; Kaitsta teisi, olla abivalmis; Olla inspireeritud ja aktiivne; Hippi, make piece no war, mul ei ole soovi selleparast et kuidagi keegi tahab sõja, loodan et see ei juhtu, aga kui tuleb sõja, mina alustan mõelda sellest et kuidas minu elu liigub edasi, ja on võimalus et lõpuks lõppuni ütlen „EI“ ja põgenen riigist; Et sina armastad oma riiki; Riigikaitset õppima asudes sain tutvuda Eesti riigi kaitsega ja iga tunniga kasvas minu soov teada saada rohkem ja rohkem. Kui asi huvitab ja sellest tahetakse rohkem teada saada, siis riigikaitse puhul tekitabki see kaitsetahet; Usaldus kaitseväge vastu.

LISA 5. Riigikaitseõpetust mitteõppinud õpilaste vastused küsimusele „Mida tähendab Sinu jaoks kaitsetahe?“

Kategooria	Tahe kaitsta lähedasi ja riiki	Kodumaa kaitsmine elu hinnaga	Tahe kaitsta kodumaad/riiki	Sõjaline, rünnak, kaitsetegevus	Midagi, mis on oluline	Muu	Vastuseid kokku
Vastuste arv	23	15	148	28	29	14	257

Kategooria – tahe kaitsta ennast, lähedasi ja riiki:

Tahe kaitsta oma riiki, lähedasi jne; Kaitsetahe tähendab tahe kaitsta, ennast, oma riiki ja endale armsamaid; Soov ennast kaitsta; Tahe kaitsta oma kodumaad ja lähedasi inimesi; Soov kaitsta ennast, kaasmaalasi ja riiki; Tahe seista oma vabaduse ja õiguste eest; Soov kaitsta oma riiki, mis kehtib ka teistes eluvaldkondades nagu perekonna kaitsmine jne; Kaitsta endale tähtsaid inimesi ja riiki, sõltumata situatsioonis; Tahe kaitsta endale kallist eset või asja, inimest, olgu selleks Eesti, oma ema või koer; Soov kaitsta oma kodumaad, lähedasi - kõike kallist; Inimese soov kaitsta midagi endale tähtsat (nt: riiki); Ma arvan, et sõjad on mõttetud ja ei aita kedagi ega midagi. Seega kaitsetahe tähendab minu jaoks pigem tahet kaitsta ennast ja oma lähedasi ja suurema konflikti korral kavatsen mina kiiresti jalga lasta; Soov seista enda ja enda riigi eest vajadusel; Tahe ennast, sõpru ja oma riiki kaitsta ning teenida, olenemata olukorra tõsidusest või võimalikest tagajärgedest; Seista oma riigi eest ning olla võimeline ja tahteline oma pere kaitsma; Soov kaitsta minu jaoks tähtsaid inimesi; Kaitsta oma riiki ja perekonda; Enda tahe olla valmis oma riiki, ennast või perekonda kaitsta; Tahe kaitsta oma riiki, teisi inimesi enda ümber ja ka ennast; Tahtmine kaitsta oma perekonda, riiki ja vaba ühiskonda. Võimalik ka valikuvariandid olenevalt persoonist; Soov kaitsta oma lähedasi/riiki; Tahe kaitsta riiki või ennast; Kaitsta ennast ja perekonda.

Kategooria – kodumaa kaitsmine elu hinnaga:

Valmisolek kaitsta oma riiki ning selle nimel midagi ohverdama; Võime ja tahe vajadusel enda elu riigi eest ohtu panna; Valmisolek surra oma riigi eest; Valmisolek, nõusolek oma elu riskima millegi/kellegi kaitseks; Tahtmine panna enda elu kaalule kellegi teise heaoluks. Pere/riik jne; Soov astuda välja enda riigi eest, et seda kaitsta (ka oma elu hinnaga); Soov sõjas surma saada; Tahe vajadusel kasvõi oma elu ohverdada oma riigi hüvanguks sõjalises konfliktis mistahes vaenlasega; Soov raisata oma elu riigi eest kes ei ole sinust huvitatud, iga üks enda eest; Tahe kaitsta riiki ja selle elanikke hoolimata sellest, mis sinust saab; Et kaitsta oma riiki üks kõik mis hinna eest; Tahe vajaduse korral riigi kaitseks ohverdusi tuua.

Kategooria – tahe kaitsta kodumaad/riiki:

Valmis olek oma riigi kaitsta; Valmidus ja tahe kaitsta oma riiki; Soov kaitsta oma riigi iseseisvust; Patriotism ohuolukorras; Tahe kaitsta oma kodumaa vabadust ja iseseisvust; Oma riigi ning kultuuri kaitsmist; Tahe hoida riiki iseseisvana; Soov kaitsta oma riiki; Tahe kaitsa oma kodumaad; Tahta kaitsta riiki; Tahet kaitsta riiki; Tahe kaitsta; Tahe kaitsta enda riiki; Soov kaitsa hoolimata enda võimetest; Tahe kaitsta oma riiki; Olla valmis kaitsma riiki, mitte ainult sunniviisiliselt vaid vabast tahtest; Igal võimalusel aitama hoida oma riiki; "Kaitsetahe" tähendab minu jaoks tahet kaitsta oma Isamaad sissetungijate eest; Tahe ja valmisolek kaitsta (riiki); Kaitsetahe näitab hoolivust oma riigi ja kaasmaalaste suhtes, see on valmidus kaitsta riiki; Soov kaitsta vajadusel Eesti riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Julgus astuda oma riigi kaitseks välja; Tahe astuda oma riigi eest välja; Soov kaitsta või üldse mingil määral tagama turvalisust oma riigile; Tahe enda riiki hoida vabana; Tahe kaitsta oma riiki; Inimeste soov tungivalt kaitsta midagi, näiteks oma riiki; See, et ma olen nõus astuma välja riigi eest, vabal tahtel, sundimata; Kaitsetahe on valmisolek vajadusel oma riigi kaitsmiseks ja tahtmine seda teha; Mitte peale surutud tahe midagi/kedagi kaitsta, mis väljendub tegevuses ja mõtteviisis. Võib ületada enesealalhoiuinstinkti; Valmidus oma riiki ohu korral aitama ja valmidus eestlust säilitama; Tahe kaitsta oma riiki; Soov kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta riiki igas olukorras; Tahe kaitsta riiki; Tunne, et on vaja oma riigi heaoluks kõike teha ja kõigeiks valmis olla. Mitte ainult sõjalisel eesmärgil, vaid üleüldiselt; Patriotlikkusega tihedalt seotud; Soov osaleda vajadusel riigi kaitsmisel; Soovi enda riigi eest seista ning olla kursis katseväge tegevusega, relvade jms. ning ajaloo. Siiski arvan, et tänapäeval pole relvastatud pealetung Eestile reaalne oht. Noormeestele annab see kindlasti hea põhja ja kuhjaga mehelikkust ning õiged vaated, kuid tüdrukutele ei tohiks selline õppeaine küll kohustuslik olla; Inimese enda tahe kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta riiki milles ma elan; Soov ja tahtmine kaitsta oma riiki, jättes kõrvale enda ja oma soovid; Soov kaitsta riiki; Kaitsetahe on minu jaoks see, et ma oskan näha eesti, kui iseseisva riigi, väärtust. Ma ei ole kogu aeg tusane et kõik siin on halvasti ja ma tahan seista selle eest et inimesed mõistaksid toimuvat ning annaksid oma panuse. kaitsetahe on see, et sa oled patriootlik ja väärtustad oma riiki siis sa tahad et see püsik vaba, ilus ja terve; Kui midagi juhtub siis sa oled nõus kaitsma oma riiki; Inimesed seisavad oma riigi eest; Soovi oma riiki kaitsta; Tahe oma kodumaad kaitsta ja kodumaale ustav olla; See, kui hoolid oma riigist ja selle iseseisvusest ning teed endast oleneva, et riik oleks kaitstud; Vaimne valmisolek astumaks välja riigi kaitseks; See on tugevalt seotud iseseisvusega. Kui on tugev soov olla iseseisev ning see seisund on ohustatud ning seda tuleb kaitsta, avaldub kaitsetahe. See on tahtmine, vaatamata võimalikule suurele hinnale, endid ja endi riiki kaitsta; Soov oma kodumaad kaitsta; Tahe oma riiki kaitsta; Soov kaitsta oma isamaad; Et armastad isamaad (või ka midagi muud) väga ja tahad teda iga hinna eest kaitsta; Tahe kaitsta kodumaad; Tahe oma riiki ohu korral kaitsta; Et tahad seista oma riigi eest ja kaitsta seda; Tahe vajadusel kaitsta oma isamaad; kui sa kaitsesid midagi, mitte sest et peab, vaid sest sa tõsiselt ise võitled selle eest. mitte sellepärast et peab; Tahet kaitsta oma kodumaad; Tahe kaitsta; Tahe kaitsta Eesti riiki; Et inimesel on soov kaitsta enda riiki millegi või kellegi eest; Soov astuda millegi vastu, mis sa arvad, et on väär. Kaitsta ning seista selle eest, millesse sa usud, näiteks oma riiki; Olema valmis kaitsma Eesti vabadust, kui selleks vajadus on; Suur tahtmist oma isamaad kaitsta; Et ma tahan ise kaitsta omavalikust mitte et keegi mulle

peale suruks; Soov kaitsta oma riiki äkki; Tahe riiki kaitsta; Tahe kaitsta oma kodumaad; Tahe kaitsta oma kodumaad seda ohustavate vastaste või tegevuste eest; Tahe kaitsta oma riiki; Vaba soov oma kodumaad kaitsta ja selle üle rõõmu tunda.; Tahet Eesti Vabariigi iseseisvust kaitsta või vähemalt tahe õppida, kuidas seda teha; Soov ja vajadus oma kodumaad kaitsta; Tahe säilitada ning kaitsta oma riiki ning selle vabadust; Tahe ja soov, valmisolek kaitsta ohu korral nt riiki; See kas ma tahan kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta; Tahe riigi eest seista; Valmisolek kaitsta oma riiki ,sõltumata tagajärgedest; Tahtmine kaitsta oma riiki ja rahvast ohustaja eest; Tahan kaitsta oma riiki; Kui sa soovid ning oled valmis oma riiki kaitsma, tahad seda teha; Kaitsta oma riiki; Tahe midagi kaitsta, et oled valmis oma riiki kaitsma; Suur tahe kaitsta midagi (antud juhul riiki), olenemata kõigest; Tahet kaitsta oma riiki; Kaitsetahe on patrioodi soov kaitsta oma riiki ja seista selle eest; Tahe/soov kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma kodumaad; Tahe seista oma riigi eest ja teha kõik, et tunneksime end kodumaal turvaliselt; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe seista oma riigi või vaadete eest, et neid säilitada. Vastupanu survele; See, kui inimene tunneb südames, et tal on tahet oma kodumaad kaitsta igal võimalikul viisil; Tahe kaitsta oma kodumaad; Inimeste soovi kaitsta kodumaad järjepidevalt; Enda kodumaad kaitsta; Oma riigi kaitse tahet; Tahe kaitsta Eestit; Tahtmine oma riiki kaitsta; Tahe ja soov seista oma riigi eest; Kaitsetahe on inimese vabatahtlikus kaitsta oma riiki, kultuuri, pinda, jms; Tahe oma riigi eest seista; Tahe kaitsta midagi; Tahe kaitsta enda riiki ja inimesi; Et kas tahan kaitsta oma riiki iga hinna eest; Tahan osaleda oma riigi kaitsmises; Tahaks oma riiki kaitsta. ja paljud kes vajavad abi; Tahe kaitsta midagi; Tahe, mis kohustab sind oma riigi eest seisma; Seda, et ma kaitsen vabatahtlikult enda riiki , ja ole nõus kõike tegema selle jaoks; Et sul on tahtmist kaitsta riiki vms; See on tahe kaitsta midagi (nt riiki); Et sa oled valmis kaitsma oma riiki; Soovi kaitsta enda maad; Kaitsetahe tähendab minu jaoks valmidust kaitsta oma kodumaad; See tähendab seda, et mul on tahtmine kaitsta oma kodumaad; Tahad kaitsta vabatahtlikult oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki ja osata kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta oma riiki, vabadust ja kultuuri; See tähendab valmisolekut oma riigi eest välja astuda; Tahe oma kodumaad kaitsta; Et sa soovid oma riiki kaitsta; Valmidus astuma oma maa kaitseks välja; See tähendab seda, et inimesed on nõus oma riigi eest välja astuma; Tahe kaitsta oma riiki ja selle elanikke; See tähendab seda, et inimene on valmis oma riiki kaitsma nii kuidas suudab ja tal on ka tahe seda teha; Kaitsetahe on see, et oled huvitatud oma riigi turvalisuse eest ja valmis selles ka panustama; Soov kaitsta oma riiki; Kui tahad kaitsta riiki; Tahtmine kaitsta midagi näiteks riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe kaitsta enda riiki; Tahe kaitsta oma riiki; Tahe osutada kaitset enda riigile; Minu jaoks tähendab kaitsetahe soovi kaitsta oma kodumaad igal juhul; Tahmus kaitsta enda riiki ja rahvast; Inimene on valmis ohu korral kaitsta oma riiki; Et kaitsta au riik; Soov kaitsta oma riiki; Tahtmine aidata oma riiki ja olla valmis teha seda vabatahtlikult; See on tahe oma riiki iseseisvust säilitada igal juhul ja kaitsta; Turvalisus.

Kategooria – sõjaline, rünnak, kaitsetegevus:

Et ma kaitsen oma riiki ja sõidin selle kaitseks.. et mul on ise soov. mittekeegi ei käsuta mind; Mentaalne seisund, milles persooni arvates peaks osutama vastupanu agressiivsele vastaspoolele; Soov, julgus ning valmisolek enda koduriiki sõjaliselt kaitsta; Tahe oma riiki kaitsta ja osaleda Kaitseliidu tegevuses/organisatsioonides; Indiviid on valmis oma

riigi eest võitlema ja seda kaitsema; Minu jaoks on see mõiste seotud patriotismiga. See tähendab soovi enda kodumaa eest seista, ka sõjalises olukorras; Piisav patriotism, et oma riigi säilimise eest relva haarata ja sõtta minna; Minu jaoks tähendab see tahet oma kodumaad võõra võimu eest kaitsta; Soov kaitsta oma kodu(maad) kõiksugu ohtude ja sissetungijate eest, valmisolek kodumaa kaitseks; Aidata oma kodumaad, võidelda selle iseseisvuse eest; Seista oma kodumaa eest, et ka tulevikus meie lastel oleks vaba Eesti; Soov ja valmisolek kaitsta enda riiki okupeerijate eest; Tahe kaitsta oma riiki võõrvõimu eest, säilitada oma riigi iseseisvus ja valitsev riigikord (ehk kaitsta ka siseselt riigipööret sooritada proovivate isikute eest); Tahet kaitsta oma riiki sõjaolukorras; Kaitsetahe on soov olla valmis oma riigi eest seisma ning läbida selle jaoks kõik vajalikud sammud. Kindel soov läbida sõjaväeteenistus; Tähendab seda, kui suur on isiku tahe oma riigi eest sõjalises olukorras seista; Soov olla valmis kaitsma oma riiki sõjalise kuriteo eest; Soov oma riigi eest lahingusse astuda?; Tahe kaitsta enda kodumaad võõra väe eest ning kodumaa kaitsmine vabatahtlikult; Soov ja motivatsioon kaitsta oma kodumaad rünnaku korral; Soov/tahe oma riiki kaitsta ründajate eest; Tahe kaitsta oma riiki võõrvallutajate eest; Sõjalise rünnaku puhul tahe sõjalist vastupanu osutada; Soov ja tahe kaitsta enda riiki võõrründajate eest; Tahe kaitsta oma riiki, vahet pole kas relvakonfliktide eest või muul moel; Kaitsta oma riigi iseseisvust mistahes moodi, kas sõjategevuse või näiteks propaganda levitamise; Osalemine kaitsetegevuses.

Kategooria – midagi, mis on oluline

Tahe kaitsta kedagi/midagi; Soov kasita midagi; Tahe kaitsta. Soov anda oma panus millegi kaitseks, kui selle heaolek on ohus; Kaitsetahe on see, et tahad midagi kaitsta; Tahe kaitsta seda, mis on sulle kallis; Tahe või soov kaitsta midagi/kedagi; Tahe kaitsta midagi või kedagi; Tahe kaitsta seda, mis on tähtis; Tahe kaitsta midagi; Kaitsetahe on inimese kindel soov ja tahe kaitsta midagi/kedagi; Soov kaitsta iga hinna eest seda, mis on sulle kallis; Tahe kaitsta midagi, mis on mulle tähtis ja kallis, millegi eest; Olla valmis vaimselt ja füüsiliselt kaitsma seda, mis sulle kallis on; Soov vajadusel kaitsta midagi südamelähedast; Kaitsta midagi mida armastad(eesti riiki ma ei armasta); Soov seista kellegi/millegi eest; See tähendab minu jaoks tahet kaitsta midagi, mis on mulle väga väärtuslik; Tahe kedagi/midagi kaitsta; Valvata midagi tähtsat ning hoida seda endale ja vajadusel võidelda selle eest; Kaitsta endale südamelähedast asja; Tahe kaitsta sulle midagi hinnalist ja armsat; Tahe kaitsta midagi; Soov kaitsta oma riiki või kedagi või midagi, et kõik hästi läheks; Tahe kaitsta midagi või kedagi, näiteks riiki; Tahe kaitsta midagi; Tahe anda endast kõik, et midagi või kedagi kaitsta.

Kategooria – muu:

Justkui kohustus südames kaitsta seda, mis on meie!; Soovi olla kaitstud; Kui seda vaadelda, kui usaldust kaitseorganisatsioonide vastu ning soovi osaleda näiteks Kaitseliidus, siis siin ma olen pigem skeptiline. Tore on, muidugi, tahta kaitsta oma riiki, aga mitte siis, kui külje all on 1 000 000 võitlusvalmis sõdurit (Venemaa) ning Eesti on vastu pakkuda... 32 110 sõdurit. Tundub ironiline. Mõttetud inimohvrid, hävitustööd jms.

Pigem anda kohe alla; Soov jääda iseseisvaks; Kaitsta end; Tahe kaitsta seda, mis sulle kuulub; Tahe kaitsta seda mida püütakse vägivaldselt ja ilma õigusega ära võtta; Tahe kaitsta oma riiki või olla kaitstud riigi poolt; Anda enda poolt kõik sõltuva; Tahta, enda poolt välja astuda; Kui inimene on nõus kõike tegema kaitsmiseks; Sisemiste väärtuste kaitsemine; Kui inimene soovib ise kaitsele astuda ja kaitsta Eestit; Kaitsetahe on minu jaoks see, et ma tahan kaitsta ja tahan olla kaitstud.